MIHAI HARET
*

Călător prin munţi

Ediţie selectivă din scrierile turistice ale lui Mihai Haret, îngrijită şi comentată de *I. Ionescu-Dunăreanu*

Mihai Haret (1884—1940)
EDITURA SPORT-TURISM 1976

MIHAI HARET, OMUL ŞI OPERA SA

„Toţi acei pe care turismul românesc îi preocupă cu sinceritate, de mult au fost izbiţi de sărăcia literaturii noastre turistice fiindcă, cu excepţia cîtorva lucrări bine preţuite şi serios întocmite, ea nu posedă, după atîţia ani de străduinţe, decît prea puţine lucrări de seamă. Iar scrierile cuprinzînd disertaţii poetice sau literare, oricît de plăcute şi interesante ar fi, nu prezintă folos turistic. De asemenea, nu sînt turistice lucrările şi articolele care se mărginesc la generalităţi pitoreşti, la informaţii vagi, dacă nu chiar inexacte, împănate de fraze frumoase şi de superlative ditirambice, dovada unei sărăcii intelectuale şi, mai ales, a unei complete necunoaşteri a descrierilor făcute. Căci ceea ce trebuie în mod efectiv, între altele,[pentru] ca turismul nostru să progreseze, sînt lucrările cu conţinut turistic în adevăratul înţeles al cuvîntului, întocmite ştiinţificeşte, de specialişti bine pregătiţi, cu informaţii sigure şi complete, cu date istorice demne de reţinut, precum şi cu noţiuni generale asupra locurilor despre care se vorbeşte".

Cu această veritabilă profesiune de credinţă îşi începea M. Haret ultima sa prefaţă la publicaţia periodică pe care o conducea încă din 1934: „Calendarul de turism T.C.R.", apărut în anul 1940 în preajma dispariţiei sale premature. Pentru prima dată în decursul celor aproape o sută de ani de cînd exista o mişcare turistică în ţara noastră, se punea problema dacă turismul românesc era susceptibil de a fi tratat la modul ştiinţific, rupînd cu o tradiţie care îl menţinuse, pînă atunci, în limitele categoriei plimbărilor de agrement, a excursiilor romantice, de aventură, pe la stînele din munţi, întreprinse de un tineret sau chiar de persoane mature care se plictiseau în eternele saloane ale protipendadei din societatea românească burgheză.

La vremea cînd M. Haret publica rîndurile reproduse mai sus, personalitatea sa era deosebit de proeminentă în mişcarea turistică românească, locul său bine definit în istoria turismului nostru, cunoscînd că, în afară de activitatea propriu-zisă de „drumeţ", el se manifestase în mod concret şi ca om de ştiinţă, deşi, aparent, întreaga sa activitate s-a grefat, în special, pe propagarea turismului, reuşind realizări deosebit de importante pentru timpul său, fără nici un sprijin din partea autorităţilor sau instituţiilor de stat.

În scurta sa viaţă, Mihai Haret a fost animat de un nobil ideal, fără să urmărească beneficii materiale, una din trăsăturile caracteristice ale personalităţii sale fiind profundul său ataşament faţă de turismul românesc, faţă de drumeţie, faţă de ştiinţă. Caracter sobru, serios, fără înclinaţii către frivolitate sau vedetism, M. Haret poseda un suflet de poet, trăsătură care reiese adesea la iveală din paginile scrierilor sale: *„Dar ce poate să exercite o atracţie mai puternică decît munţii*; *munţii cu variatele şi admirabilele lor tablouri măreţe şi severe. întîia oară în viaţă simţim natura sub aspectele ei cele mai formidabile, cînd suim primul vîrf înalt",* (prefaţa la volumul„În munţii Sinaiei, Rucărului şi Branului" — 1910).

În contrast cu aparenta sa sobrietate, M. Haret era deosebit de sensibil la marile frumuseţi ale naturii, care l-au captivat în aşa măsură, încît întreaga sa viaţă a închinat-o cunoaşterii şi preţuirii acestora. Viaţa lui era sobră căci, în afară de munca de zi cu zi la masa de lucru, nu cunoştea nici distracţii, nici alte preocupări, decît activitatea de drumeţ şi de cercetător al naturii, al munţilor săi dragi.

Iată de ce, astăzi cînd turismul în România a ajuns la un înalt grad de dezvoltare, cînd litoralul nostru este cunoscut în întreaga lume şi cînd turiştii străini descoperă, uimiţi, unicatele de interes artistic mondial care sînt bisericile medievale din nordul Moldovei, cu frescele lor exterioare, considerăm binevenit momentul să ne aducem aminte de unul din cei mai însemnaţi pionieri ai turismului românesc modern, ale cărui multiple preocupări, a cărui personalitate şi al cărui loc proeminent în istoria turismului românesc făceau necesară această readucere în actualitate a lucrărilor sale de interes turistic.

Mihai Haret s-a născut în Bucureşti, la 30 martie 1884, în casa părintească din strada Sculpturii, nr. 10 (azi str. Ştefan Furtună). Studiile liceale le-a urmat la liceul „Mihai Viteazul", iar cele universitare la Facultatea de ştiinţe din Bucureşti, pe care a absolvit-o cu titlul de "licenţiat în ştiinţele naturale".

Deoarece M. Haret a semnat primele sale lucrări cu numele de: *Mihai Gold* şi *Mihai Gold-Haret,* avem datoria să lămurim această latură a vieţii sale, care i-a adus multe neplăceri în ultimii ani ai existenţei.

Bunicul patern al lui M. Haret a fost inginerul Carol Samuel Goll, născut la Braşov în anul 1802 din părinţii Ludwic Goll si Johanna.

În anul 1802, din părinţii Ludwig Goll şi Johanna Dorothea Ingling, bavarezi de origine stabiliţi în Transilvania la sfîrşitul secolului al XVIII-lea din căsătoria lui C. S. Goll (devenit ulterior,,Golld" şi apoi „Gold") cu Adelaida Burelli, fiica lui Antonio Burelli de Castro, originar din Florenţa şi stabilit în Bucureşti au rezultat 12 copii, printre care si *Iosif Gold* devenit inginer hotarnic şi apoi inginer-şef al Eforiei Spitalelor Civile din Bucureşti şi căsătorit, la rîndul său, în anul 1883, cu *Ana C. Haret,* sora celui care avea să devină marele nostru savant, matematician şi om de cultură *Spiru C. Haret.*

Din această căsătorie au rezultat 7 copii, dintre care cel mai mare a fost *Mihai* (mai tîrziu M. Haret), urmat de Maria (căsătorită Spirescu), Smaranda (căsătorită Manea), Petru Gold-Haret (medic), Ioan G. Haret (inginer agronom), Spiru G. Haret (profesor-inginer) şi Iosif G. Haret (jurist); cu excepţia unui nepot (Radu Sp. Haret), toţi ceilalţi membri ai familiei sînt decedaţi.

În anul 19l5 în vîrsta de 29 ani, Mihai Gold (Haret) părăseşte casa părintească şi se instalează în cunoscuta,,Casă Spiru Haret" de pe str. Locot. Lemnea, nr. 7 (fostă str. Verde, apoi G-ral Manu), pe a cărei faţadă se află o placă memorială dedicată marelui nostru om de cultură şi savant Spiru Haret. În calitate de fiu adoptiv al Anei Spiru Haret (văduva savantului), Mihai Gold îşi schimbă patronimicul în Mihai Haret, cu care începe să semneze lucrările sale ulterioare.

Încă de la vîrsta de 14 ani, M. Haret s-a dovedit cuprins de pasiunea excursiilor în munţi, începînd să-i cutreiere din dorinţa de a le descoperi frumuseţile, dar şi din spirit adolescentin de aventură. Explicaţia acestei pasiuni am putea-o găsi în faptul că, la vremea aceea, numeroasa familie a inginerului Iosif Gold se strămuta în fiecare an, pentru cele 3 luni de vacanţă şcolară, la Sinaia, instalîndu-se invariabil într-o modestă casă ţărănească situată în actualul cartier,,Izvor", de la capătul sudic al localităţii.

Dar adevăratul îndemn către drumeţia de munte, care se numea pe atunci,,bucegism", venea de la un vechi prieten al familiei, *Nicolae Bogdan,* fost profesor de liceu şi secretar la Camera Deputaţilor, cel care, la vîrsta de 48 ani, avîndu-l ca tovarăş de echipă pe Mihai Gold, aflat la etatea de 18 ani, escalada,,în premieră" Valea Horoabei, în vara anului 1903. Vestită figură de „bucegist", Nicolae Bogdan era un om vesel, bun povestitor, plin de haz. Copiii, apoi prietenii i-au spus „Moşul", din cauza înfăţişării sale hirsute, cu părul alb şi răvăşit, cu mustăţile şi bărbuţa albe şi neîngrijite. Porecla o întîlnim pînă tîrziu după moartea sa în paginile,,Cărţii munţilor", unde Bucura Dumbravă pomeneşte de „Marele Urs" (doctorul Urechia) şi de "Moşul" (N. Bogdan).

Căzute pe un teren fertil, povestirile, îndemnurile, exemplul „moşului Bogdan" au dat roade îmbelşugate. *„Am făcut prima excursie mare, adevărată, la vîrsta de 14 ani* şi *ceva, adică la finele lui iulie 1898; a doua zi, 1 august 1898, am fost la Omu* şi *de acolo la Buşteni, prin Valea Cerbului, care nu avea încă potecă. Din acel moment, muntele m-a vrăjit, cucerindu-mă pentru totdeauna".* (M. Haret:,,O excursie în munţi, acum 30 de ani".).

Dar pasiunea sa nu s-a limitat la Bucegi, cum era moda în vremea tinereţii sale, ci s-a extins la aproape toţi munţii noştri, pe care i-a cercetat, scriind despre ei fie articole mai cuprinzătoare, fie chiar cărţi sau broşuri.*„Bucegii sînt pasiunea mea* — scria M. Haret în articolul „Gînduri răzleţe", din Calendarul săptămînal T.C.R. pe anul 1935. *Pe ei i-am îndrăgit de copil şi lor le-am rămas mai ataşat. Deseori, vara ca şi toamna, am dorit masive mult mai îndepărtate, mai lăudate, mai grele, mai sălbatice şi le-am făcut, le-am făcut cu nesaţ şi bucurie. Am cercetat eleganţa Pietrei Craiului, am parcurs încîntat lungile poteci, splendide, de pe spinările domoale ale Leaotei, am suit mîndra Păpuşa, din Iezer şi Păpuşa, am studiat săptămîni de-a rîndul formidabilul şi vestitul Retezat, mîndria munţilor noştri, am escaladat pantele abrupte ale Ciucaşului şi Tigăilor, de pe Teleajen etc, etc. Însă dorul meu de escalade nu s-a considerat niciodată satisfăcut, dacă nu am început şi terminat anul cu cîteva drumuri sau curse şi în Bucegi".* An de an, M. Haret a adăugat entuziasmului său juvenil, interesul crescînd pentru ştiinţele naturii, pentru botanică, pentru fluturi, pentru studierea aspectelor morfologice ale reliefului montan, precum şi o precumpănitoare însuşire de a organiza aceste preocupări, de a mobiliza propria sa energie, ca şi energiile altora. Consacrînd scurta sa viaţă unui singur ideal şi anume: dezvoltarea turismului românesc modern, el a fost cel dintîi care s-a servit de uneltele unor discipline ştiinţifice ca: geografia, geologia, botanica, zoologia etc, a căror tangenţă cu drumeţia nici nu era

bănuită la vremea aceea, dar care, ulterior, s-au dovedit de un real folos pentru transformarea turismului vacanţier, efemer şi lipsit de substanţă, într-o veritabilă mişcare cu implicaţii sociale, instructiv-educativă, democratică şi progresistă, avînd la temelie cunoştinţe din cele mai diverse, aşa cum vedem că se petrec lucrurile azi, în mod curent, în activitatea turistică din lumea întreagă.

Pentru realizarea scopului urmărit, M. Haret a recurs la mijloacele care îi stăteau la dispoziţie în vremea lui: propaganda prin viu grai, conferinţe etc, propaganda prin publicaţii periodice, cărţi, broşuri; realizări concrete; asociaţii de turism, construcţii de cabane, marcaje în munţi etc. Dacă, în genere, strădaniile sale pe primele două planuri de activitate nu au dus la rezultatele aşteptate, atît din cauza lipsei de sprijin din partea organelor oficiale, de stat sau obşteşti, cît şi datorită lipsei de interes din partea marelui public, în schimb activitatea în jurul căreia s-au polarizat toate eforturile lui M. Haret şi care ne-a demonstrat excepţionalele sale calităţi de organizator metodic, cu spirit practic, a fost aceea de creator şi organizator al asociaţiei *„Turing-Clubul României".*

Pe linia acestui gen de activitate, M. Haret îşi făcuse ucenicia ca secretar al *„Societăţii Turiştilor Români"* (S.T.R.), întemeiată în martie 1903, la Bucureşti, de către un grup de intelectuali, amatori de„bucegism". Experienţa următoare a fost *„Hanul Drumeţilor",* întemeiat în martie 1921 de către un grup de foşti membri ai S.T.R., printre care şi M. Haret, şi ale cărui statute urmăreau să atragă spre turism şi drumeţia de munte marea masă a poporului abia ieşit dintr-un război devastator.

Dar principala raţiune, de un înalt umanism, care a stat la temelia *„Hanului Drumeţilor",* a fost necesitatea imperioasă ca *tineretul,* care abia deschidea ochii asupra vieţii într-o lume tulbure, să poată avea parte de aceleaşi bucurii de care beneficiau membrii familiilor înstărite, cărora le era uşor să suporte cheltuielile impuse de o excursie în munţi. Ideea aceasta, deosebit de generoasă, pornită din spiritul umanitar al Bucurei Dumbravă şi al lui M. Haret, nu a putut să prindă viaţă din cauza lipsei mijloacelor materiale strict necesare, ca şi din cauza dificultăţilor de tot felul care au marcat epoca imediat următoare primului război mondial.

Şi totuşi, putem menţiona ca realizări ale„Hanului Drumeţilor", datorate spiritului de organizare al lui M. Haret, prima casă de adăpost de la *Peştera* (Bucegi), denumită chiar„Hanul Drumeţilor", în perioada 1923—1925, precum şi apariţia cîtorva lucrări de mare interes pentru dezvoltarea turismului montan şi anume: *„Cartea munţilor"* de Bucura Dumbravă (1924), lucrare care a făcut o excepţională carieră în literatura noastră de turism, apoi lucrările lui M. Haret: *„Castelul Peleş"* şi *„Peştera Ialomiţei şi Casa Peştera",* apărute tot în anul 1924.

Turing-Clubul României a luat fiinţă, efectiv, în aprilie 1925 (şi legal în aprilie 1926) prin transformarea„Hanului Drumeţilor", asociaţie cu puteri slabe şi cu o activitate limitată la Bucegi şi Valea Prahovei, într-o puternică asociaţie de turism şi pentru protecţia naturii care pornea de la bun început pe o bază organizatorică puternică, reuşind să se situeze, în scurtă vreme, în fruntea mişcării turistice româneşti. Datorită muncii stăruitoare, spiritului de abnegaţie, de organizare practică, precum şi situaţiei sociale a lui Mihai Haret, Turing-Clubul României a marcat o excepţională dezvoltare, cu 12 secţii şi filiale în toată ţara, cu peste 4 000 membri, cu circa 20 de case de adăpost administrate pe baze financiare solide, cu o publicaţie periodică anuală care a apărut, consecvent, din 1934 pînă în 1947[1], cu o colecţie de hărţi turistice de un înalt nivel (Postăvaru şi Piatra Mare, Bucegi-Gîrbova, Piatra Craiului, Ţarcu-Godeanu-Retezat, Ceahlău), cu peste 1 200 km de poteci amenajate şi marcate, precum şi cu o susţinută campanie pentru protecţia naturii şi a mediului înconjurător într-o vreme cînd această problemă nu se punea atît de acut ca astăzi.

Această sumară prezentare a vieţii şi operei lui M. Haret nu ar fi completă dacă nu am sublinia încă una din faţetele personalităţii sale şi anume aceea de *precursor,* de deschizător de drumuri în succesiunea principalelor evenimente şi mutaţii semnalate în istoria turismului românesc modern. Astfel, nu trebuie să uităm că M. Haret este autorul celui dintîi ghid de turism montan din literatura noastră turistică (În munţii Sinaei, Rucărului si Branului." — 1910), lucrare pe care a pregătit-o timp de 8 ani, cu o meticulozitate rar întîlnită la un tînăr de vîrsta lui. Tot el este şi cel care a atacat, pentru prima dată în ţara noastră, problema ocrotirii monumentelor naturii prin crearea de parcuri naţionale, rezervaţii naturale etc, aducînd în dezbatere, încă din anul 1921 (a se vedea lista bibliografică) şi persistînd să o facă pînă în ultima clipă a vieţii sale, o problemă a cărei evoluţie — nebănuită pe atunci — avea să ia amploarea unei probleme de interes mondial. Şi tot el este cel care a pus, în mod pregnant, chestiunea corelaţiei dintre practicarea turismului, în general, a drumeţiei de munte, în special, şi pregătirea tineretului pentru apărarea patriei, demonstrînd încă din anul 1926 (vezi, de asemenea, lista bibliografică) rolul de prim ordin pe care îl are o bună pregătire turistică şi o practicare intensă şi bine organizată a acestui gen de exerciţiu fizic, pentru dezvoltarea aptitudinilor de care

[1] Este vorba de „Calendarul săptămînal T.C.R." (1934—1937) şi de „Calendarul de turism T.C.R." (1938— 1940) îngrijite de M. Haret, precum şi „Enciclopedia turistică românească" (1941—1947), îngrijită de Val. Puşcariu.

trebuie să dea dovadă întregul popor, în împrejurări deosebite.

M. Haret a fost un *precursor* şi în cercetarea unor zone montane de mare interes turistic, punîndu-le în valoare prin studii făcute pe teren, cu mijloacele pe care i le ofereau atunci ştiinţele exacte. Faptul că nu toate rezultatele, datele şi concluziile sale s-au dovedit întru totul valabile, nu micşorează rolul său de deschizător de drumuri. În Retezat, de pildă, M. Haret este cel care a pus la îndemîna drumeţilor cele dintîi elemente necesare cunoaşterii ştiinţifice a masivului, inclusiv a minunatelor lui lacuri alpine glaciare.

Opera lui M. Haret a fost şi este un exemplu pentru mulţi dintre noi, căci aşa cum ghidurile sale au stat la începutul unei întregi serii de astfel de lucrări ce s-au succedat vreme de zeci de ani, tot astfel noutăţile pe care ni le-a oferit despre masivul Retezat, cu toate imperfecţiunile lor, au contribuit în mod hotărîtor la reluarea în studiu a problemelor legate în special de lacurile glaciare şi la realizarea unor importante progrese în acest domeniu. Ca să nu mai vorbim de faptul că tot M. Haret a fost cel care ne-a înfăţişat, pentru prima dată, sistematic, în spirit ştiinţific, unele zone carpatice despre care turiştii ştiau foarte puţine lucruri sau chiar nu ştiau nimic; masive ca Leaota, Piatra Craiului, Giumalăul au intrat în conul de lumină al interesului marilor mase de drumeţi montani, în urmă cu circa 40 de ani, datorită străduinţei lui M. Haret de a le studia cu meticulozitate şi de a ni le înfăţişa cu interesul pe care îl meritau cu prisosinţă.

Scurta viaţă a lui M. Haret s-a curmat la 5 aprilie 1940, la Sinaia, în vila sa„Casa Bucegilor", de pe Calea Codrului nr. 1, unde locuia şi lucra aproape în tot cursul anului şi de unde pleca în drumeţiile sale; acolo s-a stins fulgerător, singur, în urma unei crize cardiace. Cu puţin timp înainte, în februarie 1940, opera sa de tinereţe: „Casa Peştera", se mistuia în flăcări; vestitul „Han al Drumeţilor" dispărea din calea turiştilor, după ce dispăruse şi din memoria celor care abia auziseră de greutăţile cu care fusese construit cu aproape două decenii în urmă. Mihai Haret dispărea şi el, cu amărăciunea de a fi văzut cum se prefăcea în scrum una din marile izbînzi ale vieţii sale.

Apoi s-a aşternut vălul uitării peste memoria numelui său, peste activitatea sa turistică, peste realizările, ca şi peste întreaga sa operă; în răstimp de aproape patru decenii, de foarte puţine ori s-a mai pomenit numele său, fie prin cîteva necrologuri apărute scurt timp după moartea sa, fie ulterior, prin cîteva mini articole sau prin citarea sa în lucrările celor care au recunoscut partea sa de contribuţie la progresul drumeţiei şi literaturii turistice româneşti.

Ca ultim vlăstar al familiei inginerului Iosif Gold şi ca frate al lui Mihai Haret, cosemnatarul acestor rînduri îşi exprimă gratitudinea şi totala sa adeziune faţă de modul cum Editura Sport-Turism, cît şi îngrijitorul acestei ediţii, au înţeles să ducă la bun sfîrşit dificila lor încercare de a repune în actualitate opera lui M. Haret, care a marcat un mare pas înainte pe drumul spinos al apariţiei şi dezvoltării turismului modern din noastră.

/. IONESCU-DUNĂREANU

NOTA ASUPRA EDIŢIEI

Prezenta ediţie selectivă a scrierilor turistice ale lui *Mihai Haret* a fost concepută — în primul rînd — ca o binemeritată restituire către fondul nostru cultural, a ceea ce am considerat mai semnificativ dintr-o opera desfăşurată cu pasiune şi perseverenţă, pe durata a trei decenii. Am socotit că este vremea — şi prilejul — de a înlătura vălul uitării de pe filele unor lucrări nu o dată fundamentale pentru evoluţia turismului românesc, în general, pentru drumeţia de munte, în special, pentru literatura de turism din ţara noastră.

În sensul celor de mai sus, s-a dirijat munca îngrijitorului acestei ediţii. Urmărind selecţionarea celor mai reprezentative texte ale lui M. Haret, dintr-o lungă listă bibliografică, îngrijitorul ediţiei speră să fi realizat punerea, în adevărata ei lumină, a contribuţiei lui M. Haret la dezvoltarea turismului modern din ţara noastră, la introducerea unui spirit de disciplină ştiinţifică în literatura turistică românească, la istoria scrisă —sau încă nescrisă — a drumeţiei româneşti.

Lucrările au fost alese avîndu-se în vedere, în primul rînd, ponderea acestora în contextul operei lui M. Haret, ca şi în cadrul general al literaturii noastre de turism, apoi importanţa subiectului abordat de autor, fie pentru istoria drumeţiei româneşti, fie pentru punerea în lumină a unor zone sau obiective turistice, ca şi interesul prezentat de o anumită lucrare pentru culturalizarea maselor, pentru apărarea patriei sau chiar pentru definirea unor anumite calităţi ale autorului.

Aşa se explică faptul că, dintr-o listă de 60 de titluri, nu ne-am oprit decît la un număr de 16 lucrări de interes strict turistic, trecînd în mod deliberat fie peste cele cu un caracter •ştiinţific pronunţat (floră, geobotanică, meteorologie montană, geografie descriptivă, faună etc), fie peste numeroasele note cu conţinut ocazional, nesemnificative pentru scopul urmărit de noi, fie peste titlurile retipărite în diverse publicaţii periodice, fie, în sfîrşit, peste unele lucrări cu un conţinut strict delimitat în timp, cum sînt cele referitoare la Castelul Peleş sau la asociaţia turistică întemeiată şi condusă de autor. (Turing-

Clubul României).

Nu ne-am oprit — de asemenea — asupra operei cartografice a lui M. Haret, considerînd că o exegeză a acesteia ar prezenta serioase dificultăţi tehnice.

În ceea ce priveşte textul propriu-zis al lucrărilor selecţionate, el a fost supus — în marea majoritate a cazurilor — unor operaţii de eliminare a pasajelor mai puţin reuşite, mai lipsite de semnificaţie, mai încărcate de date şi referinţe ce nu mai corespund realităţii zilelor noastre; pasajele eliminate din text au fost semnalate prin precizarea conţinutului lor şi chiar a motivului eliminării.

Pe lîngă această sarcină de selecţionare, deloc uşoară, intervenţia îngrijitorului prezentei ediţii s-a mai manifestat — mai mult sau mai puţin vizibil — în alte două domenii, ambele de natură să contribuie la o cît mai deplină înţelegere a unor texte scrise cu 50—60 de ani în urmă, cu formulele lingvistice ale vremii sau cu punctele de vedere proprii autorului, concepute şi exprimate cu mijloacele de care dispunea la vremea respectivă.

Un prim domeniu de intervenţie al îngrijitorului ediţiei, în textele lui M. Haret, a fost cel lingvistic, operaţiune foarte delicată, al cărei scop a urmărit corectarea unor forme greşite, unor inconsecvenţe, fără a denatura particularităţile stilistice ale autorului. Astfel, am corectat — în spiritul limbii: *bandagii, bagage, causă, coprins, curagiu, dupe, eşea, fisice, frecquenţa, obicinuit, otel, typ, vitesă* etc. — transcriind: *bandaje, bagaje, cauză, cuprins, curaj, după, ieşea, fizice, frecvenţă, obişnuit, hotel, tip, viteză* etc.

De asemenea, am intervenit şi pentru a împlini numeroasele prescurtări de cuvinte care, în afara celor de uz curent (m, km, alt.), trădează — uneori — o anumită grabă în redactarea textelor respective (de pildă: dist., nec, aprox, etc, pentru distanţă, necesar, aproximativ etc).

În toate aceste cazuri, completările datorate îngrijitorului ediţiei sînt încadrate în paranteze drepte [...], rămînînd ca parantezele rotunde (...) să încadreze texte din opera lui M. Haret, aşa cum le-a folosit autorul.

Un alt domeniu de intervenţie, de data aceasta de o mare răspundere pentru îngrijitorul ediţiei, a fost cel al *notelor* şi *comentariilor* care însoţesc textele selecţionate şi care corespund necesităţii completării unor idei insuficient sau neclar formulate de autor, precizării unor date şi cifre, fixării unor momente din istoria drumeţiei româneşti, actualizării unor anumite situaţii etc.

Intervenţia îngrijitorului ediţiei s-a mai manifestat — în note şi comentarii — şi prin încercarea de a clarifica unele inadvertenţe de ordin ştiinţific, scopul urmărit fiind înlesnirea unei cît mai juste aprecieri a operei lui Mihai Haret de către cititorul zilelor noastre. Aceste intervenţii, socotite strict necesare, au fost concepute şi exprimate într-un spirit de totală obiectivitate, cu intenţia de a nu denatura nici concepţia proprie autorului, nici forma în care el a înţeles să o transpună în scris, urmărindu-se exclusiv restabilirea adevărului ştiinţific, precizarea unor cifre şi date aproximative etc.

Pentru fiecare lucrare selecţionată am introdus o scurtă notiţă prealabilă conţinînd principalele ei caracteristici, iar notele şi comentariile au fost plasate după fiecare text în parte, pentru a nu întrerupe cursivitatea lecturii.

Precizăm că fragmentele care în originalul lui M. Haret se găsesc în limba franceză, şi pentru care nu există o traducere corespunzătoare a autorului, sînt prezentate în traducerea îngrijitorului acestei ediţii.

Procedînd aşa cum am arătat mai sus, avem convingerea că nu am trădat sub nici o formă opera autorului. Ediţia înseamnă astfel şi un omagiu adus memoriei celui care a fost M. Haret şi un act de cultură important, instrument necesar în dezvoltarea turismului sub forma drumeţiei de munte.

Trebuie să remarcăm, de asemenea, preţiosul ajutor pe care l-am primit din partea juristului Iosif G. Haret, ultimul frate al lui M. Haret, cel care ne-a pus la dispoziţie cea mai mare parte a materialului bibliografie, fără de care realizarea acestei cărţi ar fi fost foarte dificilă. Domniei sale, precum şi colectivului de redacţie care ne-a ajutat să ne îndeplinim misiunea asumată — le adresăm mulţumirile noastre.

I. IONESCU-DUNĂREANU

I. ÎN MUNŢII SINAIEI, RUCĂRULUI ŞI BRANULUI

Apărută în anul 1910 şi subintitulată „Călăuză practică şi descriptivă a munţilor şi localităţilor cuprinse între ei", lucrarea — semnată *Michal Gold*[1] — este un volum de 200 pagini (cu 25 ilustraţii foto şi o schiţă de hartă care se deschide cu o prefaţă a autorului, o listă de prescurtări folosite în lucrare, un mic vocabular uzual român-german-maghiar, o scurtă prezentare a cîtorva dintre cei mai cunoscuţi ghizi-însoţitori de pe vremea aceea: Nic. Butmăloiu şi Nic. Gelepeanu din Buşteni, David Turcu şi Gheorghe I. M. Văsîi din Secăria; Gheorghe I. Călin din Dîmbovicioara; Nic. Voinescu din Bran-Poarta; Moise Moiceanu din Rucăr. Cîteva tabele cu mersul trenurilor în zonele respective, tarife şi regulamente pe C.F.R. completează lucrarea, care se împarte în următoarele mari capitole: *Introducerea,* care conţine indicaţii generale şi sfaturi pentru călători şi drumeţi, precum şi îndrumări generale în legătură cu excursiile în munţi; *Drumuri şi localităţi,* cu descrierea principalelor căi rutiere şi feroviare din zonă, prezentarea detaliată a unor localităţi (Sinaia, Buşteni, Predeal, Azuga, Rucăr, Lereşti, Bran etc); *Privire generală orografică şi hidrogratică asupra masivelor Bucegi, Leaota, Piatra Cra-i[ului][2]i Păpuşa, precum şi a văilor Prahovei, Ialomiţei şi Dîmboviţei în [pe] cursul lor superior,* cu un mănunchi de informaţii ştiinţifice privitoare la geografia fizică, geologia, hidrografia zonelor montane respective.

Lucrarea se încheie cu capitolul: *Excursiuni mari în munţi,* în care sînt prezentate 9 trasee principale, cu diferitele lor ramificaţii, străbătînd zonele montane menţionate în titlu.

O listă bibliografică destul de bogată apare pentru prima dată într-un ghid turistic românesc.

PREFAŢA

„Este un fapt cert, recunoscut astăzi de toţi oamenii luminaţi care se preocupă de viitorul României, că tinerii noştri neglijează prea mult exerciţiile fizice şi că trebuie atraşi către aceste exerciţii prin toate mijloacele posibile. Dar ce poate să exercite o atracţie mai puternică decît munţii, cu variatele şi admirabilele lor tablouri măreţe şi severe ? întîia oară în viaţă simţim natura sub aspectele ei cele mai formidabile, cînd suim primul vîrf înalt.

Întocmind această carte, am urmărit tocmai infiltrarea gustului de excursiuni în munţi, deoarece e lucru constatat că lipsa unor călăuze practice pune o piedică simţitoare dezvoltării acestui sport.

Credem că lucrarea ce prezentăm publicului va umple acest gol, căci ea va înzestra una din regiunile cele mai splendide şi mai frecventate ale României cu o călăuză pe cît s-a putut mai completă, care pe lîngă descrierea practică a localităţilor de pe văile Prahovei şi Dîmboviţei mai cuprinde şi priviri generale practice şi ştiinţifice asupra unora dintre cele mai mari şi frumoase masive ale Carpaţilor României: Bucegii, Piatra Craiului, Leaota, Iezeru-Păpuşa, precum şi a minunatelor văi ce brăzdează aceşti munţi. Sperăm că oricine, avînd-o la îndemînă, se va putea mişca cu mai mare uşurinţă. Nu ştim pe cît vom fi reuşit a corespunde acestor scopuri, dar avînd în vedere că este poate prima lucrare ce apare la noi în genul acesta, nădăjduim că publicul interesat o va primi cu bunăvoinţă şi că, revenind cu amintiri plăcute şi neşterse din excursiunile făcute, va putea zice împreună cu poetul (Phillips Oppenheim): „Cînd te gîndeşti că aş fi putut muri fără dezvăluirea acestui mister teribil şi adorabil, misterul naturii primitive".

Departe, însă, de a crede că am întocmit ceva perfect, mai cu seamă că am fost pătrunşi chiar de la început de dificultatea execuţiei unui atare proiect.

De aceea nu ne-am dat în lături de la nici un sacrificiu şi astăzi, după ani de muncă, prezentăm publicului lucrarea care desigur are încă greşeli şi lipsuri, deşi ne-am dat mare silinţă ca tot ce cuprinde să fie riguros exact. Aşa fiind, vom primi cu bucurie toate observaţiile drepte pe care cititorii vor găsi cu cale să ni le comunice, pentru a putea ţine seama de dînsele, la o eventuală nouă ediţie.

Primul plan al lucrării a fost întocmit în toamna anului 1907, cînd din cauza greutăţilor întîmpinate, precum lipsa unor lucrări speciale şi, îndeosebi, reaua voinţă ce ne-au arătat chiar cei interesaţi, am fost nevoiţi să amînăm lucrarea, pe care apoi am completat-o treptat, pînă a ajuns la întinderea şi forma actuală.

Încheiem, adăugînd că, dacă vom reuşi să distrugem legenda că„în Ţara Românească nu este posibilă facerea de excursiuni în munţi", vom socoti că munca nu ne-a fost zadarnică şi vom năzui să mai lucrăm în această direcţie.

Sinaia, 18 apr. 1910 Michai Gold
membru al Clubului Alpin francez

INTRODUCERE. CÎTEVA ÎNDRUMĂRI GENERALE ASUPRA EXCURSIUNILOR IN MUNŢI

„Alpinism şi rostul turismului in munţi.

Alpinismul propriu-zis este un sport caracterizat prin mersul pe munţi şi numai pe jos. El face parte din marea categorie de sporturi numite *turism,* iar din acestea este unul din exerciţiile cele mai igienice, dat fiind condiţiile în care se face.

Pe lîngă că tot organismul este pus în mişcare cînd suim sau coborîm, se produce şi o purificare radicală a corpului, din cauza transpiraţiei active survenită în timpul mersului. Apoi apa excelentă, aerul steril şi ozonizat, precum şi o mare poftă de mîncare şi de somn, sînt tot atîtea cauze care fac alpinismul unul din sporturile cele mai sănătoase, întăritoare şi în acelaşi timp interesante.

Marea majoritate a oamenilor consideră pe alpinişti ca nişte fiinţe încăpăţînate, care nu se prăpădesc de oboseală decît pentru plăcerea de a zice că au suit cutare munte sau cutare vîrf periculos. Sînt alte persoane care îi cred un fel de fiinţe supranaturale, cu puteri şi cu rezistenţă în afară de comunul muritorilor. Nici unii, nici alţii nu pot concepe că se poate face o excursie fie cît de grea, fără cea mai mică oboseală şi fără pic de sforţare. Aci este locul de a arăta că şi unii şi alţii sînt cu totul greşiţi.

Un antrenament raţional şi urmat regulat, cîtva timp neîntrerupt, poate transforma un om sănătos într-un alpinist de forţă, care cu timpul se va putea compara cu cei mai tari turişti.

Ce satisfacţie morală mai mare, ce plăcere mai ideală poate simţi cineva, cînd odată ajuns într-un vîrf înalt, pe lîngă mulţumirea sufletească de a fi învins toate greutăţile întîlnite în cale pînă acolo, are şi pe cealaltă, infinit mai mare, să contempleze privelişti măreţe, -cu totul diferite de ceea ce e obişnuit să vadă în viaţa de toate zilele şi să admire cadrul grandios al munţilor, din acel moment fără mister pentru el.

Influenţa salutară a muntelui se exercită deodată şi asupra corpului şi asupra spiritului; ea este igienică, morală şi intelectuală, căci prudenţa, forţa, îndemînarea, sîngele rece, energia, voinţa, bunul gust, cultivarea spiritului şi constanţa sînt toate practicate în acelaşi timp şi în mod egal. În alpinism, zice Auguste Robin, exerciţiul fizic nu este decît un mijloc, dealtfel plin de interes şi [iar] privelişte a este în acelaşi timp ţinta şi răsplata sforţării depuse.

Igiena. Nu putem nega că se cer şi oarecare condiţiuni ca cineva să poată deveni un bun alpinist. Astfel, cine doreşte să practice acest sport trebuie să fie perfect sănătos; cel cu căile respiratorii atinse sau cu inima slabă trebuie să renunţe neapărat la ascensiuni, căci altfel s-ar putea expune la accidente grave, care uneori pot deveni mortale.

Viitorul alpinist trebuie să suporte bine schimbările brusce de temperatură; frigul, căldura, umezeala, vîntul, precum şi setea, nesomnul şi uneori chiar foamea să nu aibă influenţă asupra lui şi să nu-l facă să sufere prea mult din cauza lor.

După cum pe mare avem„răul de mare", tot aşa şi pe munte, de obicei de la 2 500 m în sus, avem „răul de munte", care nu trebuie confundat cu ameţeala înălţimilor *(agoraphobie* sau *cremnophobie).* Răul de munte poate avea mai multe surse, însă cauza lui primordială este rarefacţia aerului de pe înălţimile mari. De aceea cel neobişnuit cu munţii nu trebuie să se urce în mod brusc la altitudini mari, căci va fi lovit de răul de munte şi uneori în mod grav de tot.

Afară de aceasta, rarefacţia aerului în unire cu anemia turistului, cu lipsa de somn, cu o mîncare multă şi indigestă sau, în fine, cu un mers prea repede în timpul ascensiunii, poate da de asemenea naştere răului de munte, care se manifestă de obicei printr-un fel de greaţă însoţită de *nausae,* de palpitaţii şi de transpiraţie rece. În acest caz, bolnavul trebuie să se culce imediat cu capul mai jos ca picioarele şi să ia, dacă are la îndemînă, cîteva înghiţituri de ceai. Dacă răul persistă, pacientul trebuie să se coboare cît mai curînd, pentru că aceasta înseamnă că organismul său nu poate suporta aerul înălţimilor mari. La noi, unde munţii cei mai înalţi abia trec de 2 500 m, răul de munte este mai rar, totuşi am avut neplăcerea să vedem persoane atinse în mod grav de acest rău.

Nu tot astfel este cu ameţeala înălţimilor. Sînt persoane care, îndată ce ajung pe marginea unei prăpăstii, simt o ameţeală şi o poftă grozavă de a se arunca în vid. Această ameţeală trece însă cu cît cel atins se obişnuieşte cu prăpăstiile.

Pe munţii noştri nu avem zăpezi perpetue, aşa că nu este nevoie de ochelari ou sticle colorate. Dacă ascensiunea se face însă înainte de 1 iunie sau după 20 septembrie, este necesar ca ochelarii cu sticle colorate să nu lipsească din buzunar, deoarece reverberaţia orbitoare a zăpezii poate produce boala cunoscută în *Alpi* sub numele de *cecitatea zăpezilor.*

Cei cu pieliţa obrazului prea delicată se vor unge pe faţă în primele ascensiuni cu vaselină, lanolină sau pudră de orez, ca să nu li se jupoaie obrazul. Sfătuim, de asemenea, pe cei ce merg pe

munte, ca în primele ascensiuni să-şi acopere ceafa, căci o insolaţie a acesteia este, în special, foarte dureroasă şi de lungă durată. În fine, să nu lipsească din buzunar vată, bandaj şi antiseptic, căci nu se ştie ce se poate întîmpla.

Echipamentul alpinistului. Uşurinţa ascensiunilor depinzînd, în cel mai înalt grad, de o îmbrăcăminte raţională, sau mai bine zis de un echipament bine studiat, vom vorbi mai în detaliu asupra acestui subiect important.

Mulţi alpinişti mari preconizează întrebuinţarea exclusivă a flanelei pentru rufăria de corp; noi, în general, ne declarăm contra flanelei pe munţi, pentru cuvîntul că transpirînd mult în timpul ascensiunii, turistul este expus să poarte tot timpul zilei acea udătură dezagreabilă care, uneori, îl poate expune la răceli grave, căci dacă flanela absoarbe transpiraţia, ea se usucă în schimb foarte încet. Totuşi, o cămaşă de flaneluţă subţire, *cu gulerul moale,* este mai bună decît o cămaşă obişnuită.

Hainele cele mai bune sînt cele de stofă solidă, groscioară şi impermeabilă. Pentru acest efect, stofele tiroleze, molletonul vos-gian, *lodden-ul* şi *stolele impermeabilizate* sînt admirabile, ele fiind solide, groase, călduroase, uşoare, *permeabile aerului,* lucru absolut indispensabil în ascensiuni şi completamente *impermeabile apei şi ploii. Stofele cau-ciucate, precum şi hainele de piele trebuiesc cu totul excluse, ele iiind eminamente neigienice. Î*n privinţa formei hainei, nu vom insista aci; fiecare să şi-o facă cum crede că e mai nimerit; e bine, însă, ca ea să se poată închide la gît, pînă sub bărbie şi să aibă mai multe buzunare.

În loc de pantaloni, se vor adopta *culoţii,* lungi peste genunchi şi încheiaţi acolo cu nasturi,• ei vor trebui să fie solid bazonaţi, căci pe lîngă că vor feri de umezeală pe cel ce se aşază pe iarba udă, pe piatra rece sau pe zăpadă, mai pot servi şi *„în anumite împrejurări",* în excursiunile foarte grele. În privinţa jiletcei, ne declarăm categoric contra ei pe munţi, fiindcă cel mult poate servi la o răcire mai grabnică.

Avînd, însă, în vedere clima extrem de schimbăcioasă ce domneşte pe culmile înalte, este necesar ca fiecare excursionist să aibă o haină specială pentru vînt şi vreme rea, care să nu-l părăsească niciodată. Această haină poate varia după împrejurări, dar în nici un caz să nu fie „pardessus", care nu poate aduce nici un serviciu. Pentru excursiile de o zi, făcute în mijlocul verii, o pelerină este suficientă, într-o excursiune de mai multe zile, dar în care nopţile vor fi petrecute în centre locuite, pelerina va aduce de asemenea bune servicii.

În cazul excursiilor mai lungi şi în care nopţile vor fi petrecute sub cerul liber, mantaua vătuită şi impermeabilă este necesară, plus vreun pled, căci deseori temperatura scade la G° sau sub 0°. Noi întrebuinţăm noaptea pe munte *sacul de dormit,* special făcut pentru acest acest scop; serviciile lui nu se pot preţui.

Pentru picior sînt excelenţi ciorapii lungi şi groşi, *de lînă,* care ajung pînă la culoţi, pe care îi acoperă cam de 2—3 degete; ei apară pe de o parte pulpa piciorului, pe de altă parte laba este mai puţin expusă la rosăturile produse de ghete, în urma unui mers îndelungat.

Încălţămintea propriu-zisă trebuie să fie formată din ghete solide, largi, impermeabile apei, cu talpa groasă şi ieşită în afară cam de un cm de jur-împrejur; cu modul acesta piciorul este bine ferit de loviturile bolovanilor. Tocurile să fie foarte scurte şi un detaliu important este ca niciodată ghetele să nu fie luate noi la purtare pe munţi; înmuiaţi-le întîi pielea purtîndu-le cîtva timp prin oraş şi apoi bateţi-le ţinte, care ajută enorm în ascensiuni şi coborîşuri. La noi nefiind gheţari, toate felurile de ţinte sînt bune, preferăm însă pe cele cu căpăţîna piramidală, numite *ţinte pătrate,* iar de jur-împrejur, pe marginea tălpii şi-a tocului, pe cele zise *„clous a ailes de mouche".*

În fine, un baston de mărime obişnuită, solid, cu cîrlig sus şi cu vîrf de oţel ascuţit jos, este indispensabil. Ca acoperămînt pentru cap se va întrebuinţa o caschetă oarecare sau o pălărie moale de fetru. Noaptea, însă, primăvara şi toamna, *passe-montagnul* transformabil în caschetă devine foarte util.

Afară de toate acestea, sacul de spate pentru merinde, accesorii şi rufe de schimb va însoţi pe turist cînd nu vor fi cai de bagaje, căci caii nu pot merge prin toate locurile. Se pare că s-a ajuns la o formă definitivă a sa-cuhii de munte; aceasta ar fi sau tipul *tirolian* sau cel de *chemineau.*

Cît priveşte echipamentul femeiesc, el trebuie să fie, pe cît posibil, asemănător celui bărbătesc.

În rezumat, echipamentul montagnardului va fi puţin complicat şi cît se poate de uşor, călduros, igienic şi comod.

Antrenament, ascensiuni şi alimentaţie. Cine doreşte să devină turist sau alpinist de forţă, trebuie să se supună [în] prealabil la un antrenament, care va fi de mai scurtă sau lungă durată, după tăria şi aptitudinile specifice fiecăruia.

Alpinistul trebuind să fie, în primul rînd, un mergător excelent; este bine ca cel ce doreşte să facă excursiuni să vină gata pregătit la munte. Cu chipul acesta va cîştiga un timp preţios.

Să nu credem, însă, că putem deveni buni mergători dintr-o zi într-alta. Gustul, trebuinţa de exerciţiu fizic, nevoile vieţii, plăcerea de a face excursiuni şi plimbări sînt tot atîtea elemente care ajută pe cineva să devină un mergător de forţă. Pe de altă parte, alpinistul trebuie să aibă pieptul tare, să fie

foarte agil şi să ştie să facă sărituri, în sus şi în jos. Mîinile, de asemenea, trebuie să fie obişnuite cu exerciţiile fizice, căci deseori ele aduc cele mai mari servicii.

Plecarea în excursie trebuie să aibă loc cît se poate de dimineaţă. Aşa, în iunie şi iulie se poate porni la 4 h în august la 5 h şi în septembrie la 5½ h dimineaţa. Pornitul devreme prezintă trei avantaje: a) partea grea a urcuşului pînă la primele creste se poate face pe răcoare, înainte de răsăritul soarelui; b) răsăritul poate fi admirat în toată măreţia lui, de pe creasta munţilor; c) excursiunea va putea fi făcută mai pe îndelete, căci plecînd de dimineaţă se cîştigă timp.

Nu putem da o medie de mers pe munţi, distanţa parcursă depinzînd de felul drumului. Sînt locuri pe unde chiar la deal se poate atinge viteza de 5 km pe oră. În mediu, un bun alpinist poate urca în înălţime, oricum ar fi drumul de bun sau de rău, cam 250—300 m pe oră, şi sînt cazuri în care noi am suit în înălţime pînă la 450 m pe oră.

Coborîşul şi suişul trebuie să se facă totdeauna cu cea mai mare băgare de seamă. Majoritatea persoanelor, chiar din cele care merg uneori pe munţi, cred că urcuşul este mai obositor decît coborîşul. Lucrul nu este tocmai aşa şi noi îndrăznim să afirmăm că a *coborî o pantă mare este mult mai greu decît a o urca.* De aceea este necesar ca excursionistul să-şi menajeze forţele la coborîre, să meargă liniştit, să-şi obişnuiască picioarele cu valea şi, în fine, să nu o ia la goană, căci din cauza zdruncinăturilor pe care această goana le imprimă corpului la vale, se poate expune la accidente mai mult sau mai puţin grave.

În privinţa alimentaţiei pe munte, ar fi multe de zis. Fiecare îşi va lua ceea ce îi place mai bine, cu rezerva ca alimentele să îndeplinească oarecare condiţiuni: să nu se altereze; să fie comode de împachetat şi de transportat, să fie uşoare şi hrănitoare, nu însă prea nutritive, căci atunci nu se mai asimilează bine; să nu fie indigeste şi să fie cît se poate de variate.

Salamul, cîrnaţii de tot felul, măslinele, migdalele, alunele, unele feluri de peşte, icre şi unele brînzeturi trebuiesc excluse cu totul. Am avut neplăcuta ocazie să vedem sincope grave produse de *obstrucţie intestinală,* în urma ingerării unei cantităţi mari de salam şi cîrnaţi şi din care pacienţii abia au fost readuşi la viaţă. Din contră, ouăle fierte, tari, dar nu răscoapte, puii fripţi, unt proaspăt, sardele, şuncă, friptură rece, brînzeturi, prăjituri, *ciocolată,* rahat, ceai şi fructe constituiesc cele mai potrivite merinde de luat pe munţi. Să nu uităm însă că elasticitatea stomacului şi puterea lui de digestie sînt diminuate mult în timpul oboselilor mari, aşa încît este bine să mîncăm des şi puţin, sau mai bine zis de cîte ori ne este foame.

Singura băutură bună pe munţi este *apa* limpede şi *ceaiul.* Băuturile alcoolice şi cafeaua vor fi lăsate la o parte.

Pentru a isprăvi acest lung capitol, mai avem de adăugat un singur sfat. *Timpul rău,* care survine în cursul unei ascensiuni, nu trebuie să lase pe turist indiferent, şi dacă persistă, *întoarcerea imediată* se impune, în cazul cînd prin apropiere nu se găseşte nici un adăpost bun.

Bordeie, stîne şi *oi.* Deseori, în cursul descrierilor excursiunilor în munţi, indicăm bordeiele şi stînele. Aceste adăposturi, deşi foarte murdare şi incomode, prind bine cîteodată, cînd vremea rea se porneşte în mod brusc. În adevăr, pe munţi schimbările repezi de timp nu sînt rare şi, uneori, plecaţi de acasă pe soare radios, ne putem întoarce peste o oră-două, pe ploaie torenţială sau chiar pe viscol. Fiindcă pe multe persoane le interesează modul de trai al oilor, vom da foarte pe scurt cîteva indicaţii culese chiar din gura ciobanilor. Turme numeroase de oi înveselesc, în timpul verii, întinsele platouri ale munţilor noştri. Oile sînt singurele animale domestice care pot trăi de la 1 600—1 800 m în sus şi ele încep să se suie la munte cam de pe la 20 mai. Coborîşul are loc între 20 august şi 10 septembrie. În munţi, oile nu stau toate la un loc, ci sînt despărţite după sex şi etate. Mînzările sau oile cu lapte sînt singurele care stau la stînă, celelalte la bordeie. Stînele sînt nişte case de lemn învelite cu şindrilă, compuse de obicei din două odăi: una unde se fabrică brînzeturile şi alta unde se păstrează aceste brînzeturi şi *tărhatul* ciobanilor (prin *tărhat* se înţelege tot bagajul şi uneltele trebuincioase ciobanilor).

Tot în corpul acestei case mai este un fel de intrare acoperită, unde se mulg oile care sînt ţinute într-un loc îngrădit numit „strungă". *Baciul* este şeful ciobanilor de la o stînă şi ocupaţia lui principală este fabricarea brînze-turilor. Nici bacii, nici ciobanii ceilalţi nu au voie de la stăpînii lor să vîndă ceva din produsele căşăriei. Stînele sînt aşezate prin văi, pe lîngă pîrîiaşe, la marginea pădurilor şi totdeauna în locuri adăpostite.

Aproape de vîrfuri se află tîrlele cârlanilor, adică ale mieilor născuţi în primăvara acelui an. Cîrlanii umblă prin locurile cele mai prăpăstioase şi periculoase şi tîrla lor este formată dintr-un simplu bordei foarte mic şi întunecos. Cu totul separate de tîrlele cîrlanilor sînt tîrlele oilor de un an sau ale mioarelor. Ele sînt aşezate pe locuri mai puţin rele. Sterpele, adică oile care n-au avut miei în anul prezent, şi berbecii au şi ei tîrlele separate de oricare alta. Berbecii, ca şi cîrlanii, umblă pe locuri foarte rele.

Aceste oi, afară de mînzări, pornesc de la tîrla dimineaţa de tot şi nu se reîntorc decît pe înnoptate. În mijlocul tîrlei, unde se odihnesc ele noaptea, se află înfipt un lemn spintecat, numit *cleşte*

pentru sare; în spintecătura lui se pune un bolovan de sare, pe care îl ling oile în timpul nopţii.

Noaptea, cîinii de la tîrle sau de la stîne stau de strajă fiecare în puncte diferite, în jurul turmei, la 4—5 m dist.[anţă] de marginile ei, aşa că oile sînt înconjurate de un cordon de cîini. Ciobanii, deşi au mizerabilul adăpost pomenit, petrec totuşi noaptea afară, lîngă turmă, chiar pe timpul cel mai rău, înveliţi cu sarica lor cea lăţoasă şi în cap cu căciuli ţurcăneşti.

Este, în adevăr, admirabilă iubirea ciobanilor către oile lor. Pentru ele ei nu cunosc nici frigul, nici căldura, uită [de] soţie, părinţi, fraţi, rude şi toată dragostea de care sînt capabili o concentrează asupra drăguţelor lor oiţe. Deşi păzitori a mii de oi, ei le cunosc pe fiecare în parte, le mîngîie, le dau nume şi le îngrijesc ca pe nişte copii scumpi. De două ori pe săptămînă le pisează sare, pe care o presară pe nişte pietre plane, numite „lespezi", aşezate neregulat lîngă tîrlă.

În peregrinaţiile noastre lungi, am întîlnit mulţime de ciobani şi toţi pe cîţi i-am întrebat răspundeau perfect mulţumiţi de soarta lor, de traiul lor şi ne vorbeau de oi cu o dragoste extraordinară. Cînd oile pornesc la păşune, tabloul este foarte interesant. În frunte merge ciobanul care le fluieră, după el, *batalul* (oaia cea mai bătrînă), cu un clopot agăţat la gît, apoi oile celelalte aliniate una după alta, pe potecuţa strîmtă[21]. Şirul îl încheie, de obicei, un ciobănaş urmat de un cîine.

Cîinii ciobăneşti sînt animale frumoase şi inteligente, păcat însă că nu prea sînt curajoşi. Am avut ocazia să vedem ursul trecînd la 10 m distanţă de o stînă şi cîinii, în loc să-l încaiere, se ascunseseră de nu li s-a auzit gura. Altă dată lupul venise la o tîrlă în timpul nopţii, pe cînd eram noi acolo, şi pînă cînd ciobanii nu s-au luat după lup şi nu i-a asmuţit asupra lui, cîinii nu s-au mişcat, deşi oile începuseră să fugă, zăpăcite, în toate direcţiile. Dacă sînt, pe ici, pe colo, unii foarte răi şi curajoşi, marea majoritate a cîinilor sînt animale cu totul laşe.

Cu acestea încheiem introducerea şi intrăm direct în descrierea drumurilor, localităţilor şi munţilor ce am vizitat.

DRUMURI ŞI LOCALITĂŢI. BUCUREŞTI—PREDEAL

Istoricul drumului Cîmpina—Predeal. În istorie se pomeneşte pentru prima oară de pasul Predeal şi de Valea Prahovei în anul 1369 (Gr. G. *Tocilescu:* Manual de istoria românilor pentru şcoalele secundare, ed. II, Bucureşti, 1900), cînd Voevodul Nicolae al Transilvaniei, trimis de regele Ungariei contra lui Vladislav Basarab, domnul Ţării Româneşti, intră în ţară pe la Predeal, coboară Valea Prahovei şi ajunge la mlaştinile Ialomiţei, nu departe de Tîrgovişte, unde este bătut rău.

A doua oară se vorbeşte de V. Prahovei în mai 1395 cînd, în urma tratatului încheiat între Mircea cel Mare şi Sigismund al Transilvaniei, la 7 martie 1395, ei fugăresc şi bat armata turcească şi oştile lui Dan, nepotul lui Mircea, aşa că Mircea-Vodă îşi redobîndeşte tronul. După această luptă, Sigismund, din cauza boalei soţiei sale, a fost nevoit să se întoarcă mai curînd în Transilvania şi, pe cînd urca V. Prahovei, cu armata lui, Dan cu ostaşii săi, care îl aştepta la Posada, îi zdrobeşte armata drept răzbunare că fusese bătut şi gonit de la domnie *(Al. Vlahuţă:* Din trecutul nostru, Bucureşti, 1908 şi *Gr. Tocilescu,* op. cit.).

Pe timpul lui Radu cel Frumos (1462—1474), găsim că Valea Prahovei servea ca drum de trecere în Transilvania pentru călători, mărfuri şi chiar pentru armate întregi. Să nu se creadă, însă, că între Predeal şi Cîmpina, prin Oraţii şi Posada, era înainte vreme vreun drum, fie el cît de prost. Era o simplă potecă îngustă, numită *Drumul Domnişorilor,* pe care abia putea trece un om călare, iar la Posada şi Oraţii locurile erau foarte rele şi periculoase, din cauză că, în dreptul acela, Prahova este îngustă şi malurile ei prăpăstioase.

Drumul cel mai vechi pe această vale, pentru căruţe, a fost construit prin 1737, în ajunul războiului turco-ruso-austriac, de către Austria, care a trimis salahori în munţi anume pentru acest scop *(Ioan G. Babeş:* Din plaiul Peleşului. Schiţe geografice, istorice şi economice, Bucureşti, 1893). Cu ocazia războiului din 1789, drumul a mai fost reparat şi prin unele locuri s-au făcut chiar poduri de lemn. Cu toate acestea, trecerea prin Valea Prahovei era foarte grea, periculoasă şi ea nu s-a uşurat decît din 1847, cînd s-a pus în lucrare, din ordinul lui Bibescu-Vodă, şos[eaua] naţ [ională] care în 1854 a fost legată cu Braşovul prin şoseaua Predeal-Temeş (7. G. *Babeş,* op. cit.).

Înainte de facerea şoselei naţionale, unii particulari construiseră peste ape poduri de lemn şi pentru trecere încasau taxe de la cărăuşi, aşa, la *Între-Prahove* (Azuga), pe la începutul secolului trecut, un oarecare Vasile Zangur avea podul său propriu peste rîul Azuga şi pentru trecere percepea cîte 2 parale de cal (/. *G. Babeş, op*. cit.).

Dăm, ca [o] curiozitate, itinerarul ce urma, între Comarnic-Buşteni, drumul vechi făcut la 1737. Din Comarnic mergea pe lîngă Prahova pe unde este astăzi şcoala din cătunul Podul Neagului (km 115). De aci înainte şi pînă aproape de Sinaia, drumul se căţăra la înălţimi ameţitoare pe prăpăstiosul mal stîng al Prahovei şi trecea pe la Posada şi Oraţii, „locuri rele şi periculoase unde mereu drumul se surpa", pînă intra în cătunul Izvor. După ce traversa V. Izvorul Dorului, urma prin mijlocul

satului pe unde este str. Izvor de astăzi,. pînă în dreptul Spitalului, de unde cobora în V. Sgurburei pe care o trecea şi imediat urca la deal în partea opusă, cam pe unde vine astăzi cantina fabricii Costinescu. Ţinem acest itinerar de la un fost pădurar al Eforiei, timp de 32 de ani, bătrînul Moise Bucur, născut în cătunul Izvor la 1829. El parcursese deseori drumul Comarnic-Sinaia, căci în tinereţea lui lucrase la zidirea bisericii celei mari (1843— 1846), cărînd cu carul cu boi piatră, nisip, var şi cărămidă. A fost împroprietărit la 1864. Tatăl său, Bucur Bogoslovu, era unul din fruntaşii cătunului Izvor. Se pare că un frate mai mare al acestuia, Ghiţă Bogoslovu, a fost unul dintre primii locuitori ai Buşteniului.

În sus, [drumul] mergea peste livezi, paralel cu str. Viitorului; urmele lui se văd bine şi azi, pe livezile traversate de str. Viitorului. Unde vine capul străzii Carol I, cobora în V. Iancului şi apoi mergea înainte, pe unde este acum B-dul Ghika, pînă la V. Căşăriei (Hotel Bulevard). Traversa această vale şi, îndreptîndu-se spre stînga, suia la mănăstire pe unde vine actualmente str. Cantacuzino, apoi prin *Drumul Dracului* (poteca pavată cu bolovani, ce urcă la mănăstire) ieşea la mănăstire. De aci continua pînă în vîrful dealului, unde este astăzi chioşcul de la răsăritul mănăstirii, cobora de-a dreptul jos în V. Peleşului o pantă foarte înclinată şi răspundea dincolo, cam unde este *Oppler* azi. De aci, curînd, trecea pe stînga Prahovei şi continua tot pe acest mal, pe lîngă vestitul han *Slonui de Piatră,* de-a lungul Zamurei, pe *„La Buşteni"* şi ajungea la *„Intre Trestii",* unde este tunelul de la Buşteni, astăzi.

*Istoricul Sinaiei.** Nu ne putem întinde aci prea mult asupra istoricului acestei localităţi, căci în chestia aceasta s-ar putea scrie un volum întreg. Afară de asta, un istoric larg nu-şi are locul într-un volum mai mult de indicaţii practice. Cine doreşte să studieze istoria Sinaiei în amănunţimi, se poate adresa lucrărilor speciale. Domnul George Coşbuc presupune că la Sinaia ar fi fost, pe vremuri, una din mănăstirile pe care Mircea cel Bătrîn (1386—1418) le-a schimbat în cetăţui, ca să apere trecătorile Carpaţilor *(George Coşbuc:* Din ţara Basarabilor). Se zice, însă, că lucrul nu este dovedit, dar ceea ce se ştie cu siguranţă, este că, începînd cu secolul al XV-lea, trăiau ascunşi prin pădurile seculare şi prin văgăunile munţilor pusnici şi călugări care se întîlneau cu toţii, o dată pe săptămînă, la schitul Lespezile, de la Comarnic. Mai tîrziu, întîlnirile acestea se mutară la schitul Sf. Nicolae de pe muntele *Molomoc.* Tot pe vremea aceea, şi pînă pe la 1825—1830, munţii şi pădurile Prahovei mişunau de tîlhari şi hoţi de codru, care aţineau calea, jefuiau şi chiar omorau călătorii ce se hazardau singuratici prin aceste pustietăţi.

Viaţa monahală propriu-zisă n-a început, în acele locuri, decît pe la finele secolului al XVII-lea, după ce s-a zidit, la 1695, mănăstirea Sinaia de către *Marele Spătar Mihai Cantacuzino,* fiul postelnicului Constantin Cantacuzino.

Muntele Furnica, pe oare se găseşte clădită mănăstirea, se numea, înainte de epoca Marelui Spătar, muntele *Molomoţ* sau *Molomoc.* La picioarele lui, cam pe unde vine azi platoul cazărmii vînătorilor, exista din timpuri imemoriale o bisericuţă de lemn, *Schitul Sfîntul Nicolae,* care a fost reconstruit din nou de un oarecare Nicolae Grozea, supranumit hoţul, şi căreia, în 1581, Domnitorul Mihnea Voevod îi face o danie, iar în 1681 Ion Alexandru Voevod îi confirmă mai multe danii.

În privinţa cauzelor care au determinat pe Marele Spătar sa aleagă aceste locuri pentru clădirea unei mănăstiri, legendele şi istoria citează mai multe.

În fine, lucru sigur este că, după ce el a clădit şi înzestrat cu moşii *Spitalul Colţea din Bucureşti,* a ridicat şi terminat, în iulie 1695, o mănăstire pe care a numit-o *Sinai,* după asemănarea ei cu cea de la muntele Sinai din Arabia, unde fusese el exilat, şi a hotărît ca ea să ţină de epitropia mănăstirei de la Spitalul Colţea din Bucureşti.

Greutăţile ce a avut să învingă au fost mari, din cauza sălbăticiei locurilor şi lipsei complete de căi de comunicaţie. Tîrnosireaei s-a făcut cu mare alai, în prezenţa Domnitorului Constantin Brîncoveanu, a Mitropolitului şi a mulţime de poporeni de prin toate părţile, în ziuă de *15 august 1695.* Mănăstirea şi chiliile există şi astăzi, bineînţeles cu modificările impuse de vremuri; aşa, bunăoară, clopotniţa veche a dispărut. Toate clădirile la un loc formează un patrulater cu aspect de cetate, cu ziduri groase şi cu mici ochiuri de fortăreaţă. Timpurile grele şi nesigure au făcut-o de multe ori să fie părăsită şi stricată, totuşi Domnii şi boierii n-au uitat-o niciodată, căci în cursul timpurilor i-au dăruit diferite privilegii.

Cu începerea anului 1847, mănăstirea Sinaia îşi schimbă felul său de viaţă, deoarece Bibescu-Vodă hotărăşte ca dînsa să nu-şi mai poată administra singură averea, ci să treacă cu totul sub Eforia Spitalelor. Tot în 1847, din ordinul lui Bibescu, care vizitase mănăstirea, se începuse din 2 părţi deodată construcţia şoselei naţionale Ploieşti-Predeal; din cauza evenimentelor din 1848, însă, lucrarea fu întreruptă; reîncepută în 1851, fu sfîrşită abia în 1865, iar admirabila şosea de astăzi, cu foarte mici modificări, nu este alta decît cea începută în 1847 *(Al. G. Găleşescu:* Sinaia şi împrejurimile, Bucureşti, 1903). Cîţiva ani înainte de începerea şoselei, adică în 1843, stareţul Iosef a început clădirea unei biserici mai mari, înconjurată şi ea de chilii şi pe care o isprăvi succesorul său, stareţul Paisie, în 1846. Din acest moment, mănăstirea Sinaia este compusă din 2 patrulatere; *primul, cel vechi, clădit la 1695,*

are o bisericuţă, un paraclis, de jur împrejur chilii, şi poartă numele de „cetate", iar al 2-lea patrulater, clădit în 1846, posedă o biserică, două rînduri de case şi o *galerie pe una din laturi.* Din latura estică a acestui patrulater *(galeria),*,se vede cea mai frumoasă privelişte din România şi una din cele mai frumoase ale lumii", după cum zice cu drept cuvînt domnul Iorga *(N. Iorga:* Drumuri şi oraşe din România, Bucureşti, 1904), asupra Prahovei şi a întregului oraş Sinaia, care nu poartă acest nume decît din 1874, în urma dorinţei de a se schimba numele comunei, numită înainte *Podul-Neagului.* Aceasta avea reşedinţa în Buşteni şi se întindea de la Posada la Predeal, unde se mutase vama de la Breaza, în 1852 (primăria din Buşteni s-a mutat în Sinaia tot în 1874).

Primul început de sat în comuna Podul Neagului s-a format încetul cu încetul, în cursul timpurilor, de către scutelnicii însărcinaţi cu paza mănăstirii. În 1701, Brîncoveanu scuteşte de dări 10 puşcaşi; Nicolae Mavrocordat adaugă 10 familii; Grigore Ghica (1738) 30 familii şi Mihai Şuţu (1783) încă 24, toţi destinaţi apărării acestei mănăstiri. Aceştia s-au stabilit în acele locuri, au format cătunul *Izvor* (pendinte de Sinaia, cu care face corp comun) şi tocmai pe la începutul secolului trecut au început a se stabili locuitori şi la Buşteni, Azuga, Predeal şi, în ultim loc, la Poiana Ţapului *(I. G. Babeş:* op. cit.).

Aspectul naturii celei mai sublime, măreţia munţilor ce o înconjoară, farmecul înfricoşe-tor al întunecatelor păduri de brad, aerul îmbălsămat de mirosul *cetinelor* totdeauna verzi, apele cristaline, precum şi faptul că pe aci trecea una din principalele linii de comunicaţie cu Occidentul făcură ca numărul vizitatorilor să crească neîncetat, aşa că, în 1869—1871, Eforia Spitalelor Civile construieşte primul hotel — „Windsor", pentru popasul cherva-nelor şi pasagerilor ce continuu treceau vara la băi în Transilvania sau se opreau aci, tot atunci se croieşte şi parcul.

Nouă ani mai tîrziu, adică în 1880, fu construit un al doilea hotel, numit actualmente „Sinaia"; cererile de camere erau, însă, aşa de mari încît, în 1881, Eforia hotărî construirea măreţului „Hotel Caraiman", numit astfel după muntele cu acelaşi nume.

Cîţiva ani înainte, adică în 1876, fusese pusă în lucrare linia ferată Ploieşti-Predeal, care din cauza războiului n-a fost isprăvită şi dată circulaţiei decît la 10 iunie 1879. Cu un an înainte de începerea căii ferate, adică la 10 august 1875, avusese loc la Sinaia, pe proprietatea domnească„Piatra Arsă", punerea pietrei fundamentale a *Castelului Peleş.* Acest eveniment important a decis definitiv de soarta Sinaiei, care s-a dezvoltat de atunci cu paşi uriaşi, putînd rivaliza astăzi cu cele mai mari staţiuni climaterice din străinătate.

Construcţia castelului a fost întreruptă în anii războiului [din] 1877—1878, apoi continuată cu activitate, măreaţa lucrare fiind isprăvită şi inaugurată în 1883. Pe de altă parte, faţă de marea dezvoltare ce o luase această comună, precum şi faţă de faptul că mulţi particulari îşi exprimaseră dorinţa de a-şi construi vile în această localitate, Eforia Sp.[italelor] Civile, prin legile de la 1872 şi 1880, fu autorizată să vîndă în bucăţi mici proprietatea ei Furnica, cu îndatorirea expresă pentru cumpărători de a clădi pînă în doi ani de la cumpărarea locului. Legea din 1872, care a dat avînt Sinaiei, nu se datoreşte decît principelui Dimitrie Ghica, pe atunci Efor al Spitalelor Civile, care a luptat din răsputeri pentru facerea şi votarea ei *(AL* G. *Găleşescu:* Eforia Spitalelor Civile din Bucureşti, 1899).

Prima vilă particulară fu construită de însuşi principele D. Ghica şi ea există şi astăzi. A doua a fost cea clădită de generalul Florescu şi a treia, vila colonelului Costiescu; după ele, ieşiră ca din pămînt vilele Catargiu, Boerescu, Costinescu etc. De aci înainte Sinaia a crescut cu paşi gigantici, aşa că în 1880 fu declarată comună urbană; de ea ţineau, în acest timp, localităţile Predeal, între Prahove (azi Azuga), Buşteni, Poiana Ţapului, Gura Pădurii şi Izvor, de care nu a fost despărţită decît în 1886, cînd Predealul, Azuga, Buştenii şi Poiana Ţapului redeveniră comune rurale cu reşedinţa în Azuga, iar Sinaia cu Gura Pădurii şi Izvor formară o singură comună urbană.

Din clipa aceasta, dezvoltarea Sinaiei din toate punctele de vedere n-a stat pe loc un singur moment, iar rezultatul acestei progresări îl avem azi înaintea ochilor: un giuvaer de oraş, prima staţiune climaterică a ţării, care în comparaţie cu celelalte centre din România nu numai că nu lasă nimic de dorit, dar chiar le întrece cu mult.

Nu putem încheia acest scurt istoric fără a reaminti că Sinaia de azi este opera, în *cea* mai mare parte, a *Eforiei Spitalelor Civile din Bucureşti,* care niciodată nu s-a dat în lături de a face sacrificii cît de mari cînd a fost vorba de a-i aduce vreo îmbunătăţire oarecare. Astfel, hotelurile, parcul, băile de hidroterapie, apa, canalul, lumina electrică, străzile, precum şi numeroasele plimbări, poteci şi adăposturi de prin munţi se datoresc aproape toate exclusiv Eforiei.

Istoricul Buştenilor. Nu se ştie care este origina numelui Buşteni, dar ceea ce se ştie sigur este că, pe la 1790, punctul unde Valea Cerbului se varsă în Prahova purta numele„La Buşteni", iar locul pe care îl ocupă comuna azi era presărat cu gropi. Buştenii, ca aşezare stabilă de locuitori, nu datează decît de la începutul secolului trecut, aşa că asupra istoricului său nu se pot spune multe, mai cu seamă că nu

ne-a rămas mai nimica scris.

Vechiul drum dinainte de 1846 — Drumul Domnişorilor — urca de la Valea Peleşului şi pînă la „Între Trestii" (tunelul de azi), cam tot pe stînga Prahovei, trecînd de-a lungul m![un]telui Zamura. Acolo era, prin secolul al XVI-lea, cam în dreptul Fabricii de hîrtie de azi, un han mare, *Slonuî de Piatră,* pe acele vremuri cel mai vestit din Valea Prahovei. După resturile ce se vedeau pînă acum cîţiva ani, se poate deduce că era clădit solid, ca o cetate în care se puteau adăposti călătorii în timpuri grele. Se presupune că acest han a fost dărîmat de turci, în războiul lor contra austriecilor (1787—1790). „Slonul de Piatră" era singura locuinţă omenească, care exista prin acele locuri, înainte de anul 1800.

Pe la începutul secolului trecut, satul avea vreo 20 de case şi 2 hanuri. Casele erau toate situate pe Valea Cerbului. Locuitorii lor se mutaseră de la Izvor (Sinaia) şi, după cum am spus la istoricul Sinaiei, se trăgeau din scutel-nicii dăruiţi pe vremuri acelei mănăstiri pentru propria ei pază. Primele case pe locul Buşteni1or de azi au fost construite cîţiva ani mai tîrziu, de ţăranii Vasile Drăguş, Niţă Enache şi Ghiţă Bogoslovu, venit între 1810—1820 din cătunul Izvor *(I. G. Babeş*: op. cit.). Din acel moment, Buşteni1 au crescut încetul cu încetul, locuitorii lui duceau pe acele vremuri viaţa liniştită a munteanului voinic, care nu-şi cunoştea decît munţii lui.

Înainte de 1864, la Buşteni era reşedinţa primăriei comunei Podul-Neagului, care se întindea pînă la Posada; ea cuprindea satele: Predeal, Buşteni, Sinaia, Izvorul, Posada şi Podul-Neagului, de lîngă Comarnic. În 1864, cătunele Posada şi Podul-Neagului au trecut la comuna Comarnic, de care ţin şi azi, iar cătunele de la Izvor la Predeal au format comuna Podul-Neagului.

Tot prin 1864, în numita comună existau 2 şcoli: una la Buşteni, cea mai veche, la care veneau şi copiii din Sinaia-Izvor şi a doua particulară, la schitul Predeal. La 1874, comuna Podul-Neagului a luat numele de „Sinaia"; în acelaşi timp, primăria a fost mutată de la Buşteni la Sinaia.

Sinaia, împreună cu toate cătunele ei, a fost declarată comună urbană prin legea din 1880, însă, pentru că întinderea comunei era prea mare, în 1884 a fost despărţită în două: de o parte Sinaia, comună urbană, şi de altă parte comuna rurală Predeal, cu cătunele Poiana Ţapului, Buşteni, Azuga şi Predeal. Faţă însă de colosala dezvoltare pe care au luat-o în timpii din urmă aceste localităţi, Buşteniul a fost despărţit de Predeal la 1 iulie 1908, cînd s-au format două comune rurale deosebite: prima, Buşteni1 cu Poiana Ţapului şi cu Za-mura, secundă, Predealul cu Azuga.

O probă de dezvoltare colosală a acestor localităţi este următoarea: în 1892, comuna Predeal, compusă din cele 4 sate, avea în total 437 case; astăzi, singur Buşteniul are peste 400 case.

De[spre] munţii din jurul Sinaiei, Buşteni1or şi Azugii putem spune următoarele: *Coştilele* aparţineau din vechime familiei Dudeştilor, de la care au fost cumpărate la mezat (5 febr. 1804) de către *Manuk-bey,* omul de paie al vestitului cămătar Băltăreţu. Odată cu Coştilele el a mai cumpărat şi munţii de la Azuga: *Retevoiu, Faţa Găvanei, Lacul Roşu* şi *Unghia Mică,* tot de la Dudeşti. Preţul plătit de Manuk-bey a fost de 113 000 lei vechi sau 37 290 lei noi. Toţi aceşti munţi au fost cumpăraţi, la 1892, de către regele Carol I, de la Manuk-bey, cu preţul de 850 000 lei.

Jepii Mari şi Mici, împreună cu munţii de la Azuga: *Pietricica, Pîraiele, Sorica, Vîrful lui Găvan,* o parte din *Lacul Roşu* şi *Luncile dintre Prahove (*locul pe care este Azuga de azi) aparţineau prin 1793 medelnicerului Const. Filipescu, care în 1794 îi vinde lui Dinu Cantacuzino paharnicul, iar la 1808 devin proprietatea lui Alex. Filipescu.

Tot familia Filipescu stăpînea, încă de la începutul secolului al XVIII-lea, muntele *Sorica,* care mai tîrziu le fusese răpit de Dudeşti şi abia în 1786 (11 iulie), pe vremea lui Mavro-gheni, Filipeştii au reintrat în stăpînirea acestui munte. În afară de cei citaţi, Marele Ban Al. Filipescu mai stăpînea şi următorii munţi: *Cazacu* (la Azuga), cumpărat în 1834, *Cumpătul* (Sinaia), *Dutca, Clăbucetul Taurului* şi *Rîşnoava* (Predeal), toţi cumpăraţi la 1844 de la baronul Cristodor Sakelarie, care îi stăpînea prin moştenire de la doamna Sakelarie; această doamnă îi cumpărase în 1821 de la biv-vel logofătul Crisoscoleu *(I. G. Babeş:* op. cit.).

Această sumedenie de munţi a fost stăpînită, pînă prin 1850—1855, de către Filipeşti. În 1848, marele postelnic Ion Al. Filipescu trimite pe inginerul hotarnic G. Fischtum să le ridice planurile, lucrare care a durat mai mulţi ani (Marele Dicţionar Geografic al României, de G. I. Lahovari, general C. I. Brătianu şi Gr. G. Tocilescu, Bucureşti, 1898—1902, în 5 volume). Între anii 1850—1855, unii din m[un]ţii de mai sus au trecut prin cumpărătoare în stăpînirea Creţuleştilor. La 15 aug. 1885, regele Carol I a cumpărat de la N. Creţulescu, cu suma de 400 000 lei, următorii munţi: *Rîşnoavei* (Predeal), *Sorica* (Azuga), *Dutca, Cumpătul* (Sinaia), *Jepii Mari* şi *Jepii Mici* (Poiana Ţapului); tot de la N. Creţulescu cumpărase, în 1873, muntele *Piatra Arsă* (Sinaia).

Istoricul Predealului. În istorie se pomeneşte prima oară de Predeal în 1369, cînd armata ardelenească, condusă de Voievodul Nicolae, intră în Muntenia pe la pasul Predeal, pentru a merge contra lui Vladislav Basarab. În 1611, Radu Şerban, Domnul Ţării Româneşti, trece cu armata tot pe la Predeal şi, ajungînd la Braşov, cîştigă o victorie strălucită contra lui Batory, la biserica Bartolomeu. De

atunci încoace, începe să se vorbească mai des de Predeal (vezi mai pe larg istoricul Predealului şi Azugii, în lucrarea domnului *Ioan G. Babeş:* Din plaiul Peleşului, Bucureşti, 1893).

Am spus la istoricul Sinaiei că, în acele vremuri grele, era pe V. Prahovei un lanţ neîntrerupt de fugari care mergeau la Braşov pentru a scăpa de mînia veneticilor. Fugarii nu urmau totdeauna Drumul Domnişorilor, pe apa Prahovei, ci de multe ori, de la Sinaia apucau calea m[un]ţilor, prin Valea Ialomiţei şi pe la Strunga, de unde treceau în Ardeal, la Bran. Alţii mergeau pînă la între-Prahove (Azuga), de acolo luau V. Azugei la deal şi ieşeau peste munţii din partea aceea, la Braşov,• în fine, alţii urcau în sus pe V. Joiţei, treceau peste Dihamul, numit înainte *Raiul Saşilor,* şi ajungeau la Rîşnov, coborînd V. Glăjăriei.

În 1737 se construieşte primul drum de căruţe pe V. Prahovei; el trecea pe la gura Rîşnoavei, cam pe unde este astăzi sanatoriul din Predeal. Aci, la gura Rîşnoavei, era, prin 1700, pe cînd nu exista încă drumul, un han mare care servea de adăpost fugarilor. După construcţia drumului, prin 1750, s-au mai construit în Predeal încă 2 hanuri: Hanul la Ruja (pe unde vine cazarma astăzi) şi Hanul din gura Puriştoacei.

Tot cam pe acele timpuri, adică la anul 1774, biv-vel logofătul Chrisoscoleu Buzoianu dăruieşte lui Ioanichie un loc pe m[un]tele Clăbucetul Taurului (20 iunie 1774) pentru ca să construiască un schit, pe care ieromonahul îl fundează în acelaşi an, ridicîndu-i întreg din lemn. Cîţiva ani mai tîrziu, în 1788, avînd loc pe dealul *Cetăţuia,* situat în faţa gării Predeal, o luptă între români, turci şi austriaci, schitul a fost prefăcut în cenuşă; austriacii au fost cumplit bătuţi de către armatele româno-turce, conduse de Mavrogheni.

Chiar în acelaşi an, stareţul Ioanichie reclădeşte schitul tot din lemn, fiind ajutat de un oarecare Ion Buzatu, din Bacifalul Săcelelor. [...] Nu mult după această reclădire, adică pe la anul 1819, schitul putrezind a căzut şi în acelaşi an un oarecare Ion Manole zideşte o biserică din piatră.

La 1844, m[un]tele Clăbucetul Taurului devine proprietatea acestei biserici, fiindu-i dăruit de către Marele Ban Al. Filipescu, care îl avea prin cumpărătoare de la Chrisoscoleu Buzoianu. Cu începerea anului 1830, s-au stabilit aci primii locuitori, urmaşii scutelnicilor mănăstirii Sinaia. Se zice că prima casă ţărănească construită la Predeal ar fi fost a unuia Moise Zangur, la anul 1830.

În 1864, începîndu-se construcţia şos[elei] naţ[ionale] Ploieşti-Predeal, s-au înfiinţat mai multe hanuri şi un sat întreg de barace de lemn. De atunci populaţia şi întinderea comunei au crescut neîncetat, dar Predealul devine localitate însemnată numai de la anul 1852 [...] sub Alexandru Ghica-Vodă. Pe la anul 1864 găsim că protosinghelul Panteleimon Vidrigi-nescu ţinea şcoală la schitul Predeal, deşi nu era plătit de nimeni. Aceasta era a doua şcoală care exista pe vremea aceea în comuna Podul-Neagului, prima fiind la Buşteni, care era şi cea mai veche; la 1872 s-a înfiinţat şcoală în mod oficial, într-un local clădit anume.

Cătunul Predeal a făcut parte din comuna Podul-Neagului pînă în 1880, cînd Sinaia, cu toate cătunele ei (Poiana Ţapului, Buşteni, Azuga şi Predeal) a fost declarată comună urbană. La 1884, făcîndu-se despărţirea acestei comune, Predealul a redevenit comună rurală; de el depindeau atunci localităţile: Poiana Ţapului, Buşteni şi Azuga. Primăria comunei a fost instalată în Predeal, unde a stat pînă în 1889, cînd incendiul distrugîndu-i localul, aceasta a fost nevoită să se mute în Azuga, iar prin legea din 1892 s-a hotărît definitiv ca reşedinţa comunei Predeal să fie în Azuga.

Ca toate localităţile de pe V. Prahovei, Predealul a progresat cu paşi gigantici şi putem da o idee de această dezvoltare spunînd că în vara anului t892 numărul vizitatorilor întregii comune a fost de 485 suflete, pe cînd astăzi el trece de 5 000 persoane.

Ne mai rămîne de adăugat cîteva cuvinte despre muntele *Dihamul* sau *Raiul Saşilor,* pe care în vechime îşi aduceau rîşnovenii turmele la păscut. După documentul ce se păstrează în arhiva bisericii româneşti din Rîşnov şi care e investit cu iscălitura proprie a lui Mihai Viteazul (1595), se vede că acest munte a fost dăruit, în aprilie 1550, de către fraţii Udrişte şi Toma postelnicul, numitei biserici (/. G. *Babeş,* op. cit.).

Istoricul Azugei. Înainte vreme, locurile acestea purtau numele de *„Luncile dintre Prahove"* şi numai de la 1881, de cînd s-a inaugurat gara, au luat numirea de „Azuga", de la valea cu acelaşi nume. Prima casă construită prin aceste locuri, pe la 1800, a fost a unui cioban, Gheorghe Zangur, situată pe dreapta Văii Azuga. Intre 1830—1832, un oarecare Aslan, din Rucăr (Marele Dicţionar Geografic al României), a înfiinţat aci o fabrică de sticlărie, care a lucrat numai puţin timp şi apoi a rămas pustie. Atunci fabrica a fost închiriată de Banul Fili-pescu unui bucureştean, sub conducerea căruia, de asemenea, nu a putut prospera. Lucrătorii acestei fabrici locuiau în vreo 30 de case de lemn, anume construite. Cîţiva ani mai tîrziu, fabrica fiind părăsită, mai mulţi ţărani şi-au construit locuinţe din lemnăria ei, iar materialul rămas de la dînsa a trecut în posesia fabricii de sticlărie înfiinţată în 1880.

La „Între Prahove" era, la poalele Clăbucetului, un han vechi care se presupune a fi fost construit între 1700—1750; urmele acestui han nu se mai văd azi. La anul 1818, s-a construit un han mare, de către Marele Ban Al. Filipescu, poreclit *Căciulă Mare,* care era proprietarul luncilor şi

poienilor „Dintre Prahove". El era situat pe unde vine azi şos[eaua] naţională], cam la colţ cu calea Azuga, şi a purtat mult timp numele de *Cîrciuma scriitorului din Rîşnov* şi mai tîrziu *Hanul Căciulă Mare.* Pe pereţii lui era zugrăvită o vînătoare de cerbi şi căprioare.

Acum 60—70 de ani, locuitorii de la Între-Prahove cultivau in, cînepă şi se ocupau puţin cu plugăritul, care a încetat cu totul de pe la 1850. Astăzi, Azuga este un centru industrial de mîna întîi.

Istoricul Rucărului. În vremurile trecute, Rucărul adăpostea pe „vameşii lui Vodă" *(N. Iorga:* Sate şi mănăstiri din România, Bucureşti, 1905), deşi găsim că, pe timpul lui Al. Moruzi, vama era în Dragoslavele, sat la 5 km în jos de Rucăr, numit pe vremea aceea Schela Dragoslavele. Vameşii aceştia erau oameni siguri ce aveau multă trecere. Aşa, prin anaforaua din 30 oct. 1795, vel-vistierul propune ca vameşul de la Dragoslavele să fie obligat a reconstrui, cu ajutorul ispravnicilor, podul peste Oraţie, care se stricase. Acest pod era pe drumul [...] ce exista cu mult înaintea anului 1795, căci Paul de Alep, care a însoţit pe patriarhul Macarie de Antiohia în călătoria ce acesta a făcut-o în Ţările Române între 1653—1658, ne vorbeşte de Rucăr ca fiind un mic tîrg, precum şi de acest drum care era foarte greu, încît oamenii abia puteau, după multă muncă şi trudă, să tragă la deal carele de artilerie. Tot el pomeneşte şi de un alt pod, numit Puntea lui Socol, ce ar fi fost pe vremea aceea peste rîul Dîmboviţa.

(Localitatea Oraţie, de care se vorbeşte aci, este actuala Valea Oraţie, sau Oraţii, sau Valea lui Sighişte, care desparte dealul Sasului de dealul Oraţie, pe unde trece azi şos[eaua] naţională]. De la Rucăr în sus era în vechime o şosea care urca şi cobora pe locuri foarte rele. Ea trecea pe la Nisipuri (vezi cătunele ce ţin de Rucăr), de acolo suia de-a dreptul înaltul deal numit Oraţie sau al Sasului şi trecea pe lîngă *Cetăţuia* sau *Cetatea lui Negru-Vodâ,* ale cărei resturi se văd bine şi azi, ele fiind aşezate chiar sub şos[eaua] naţională] (km 85, 200). De aci înainte traversa pe pod de lemn adînca şi prăpăstioasă V. Oraţie şi apoi continua a sui pantele mari ale dealurilor, [...]; urmele acestui drum se văd bine şi azi).

EXCURSIUNI MARI ÎN MUNŢI.

Artera I: Sinaia-Pietrele Arse-Omul-Bran.

3e. Casa Caraiman-Buşteni prin V. *Jepilor.*Drum bun *numai* de *picior.* Dist[anţa] 8 km. Timp necesar 2—4 ore, după mers. Deşi poteca este foarte bună, trebuie să se meargă, totuşi, cu mare băgare de seamă, căci coborîşul este repede, poteca care şerpuieşte trece pe lîngă prăpăstii foarte adînci şi bolovanii pornesc la vale la cea mai mică neatenţie. În două locuri sînt şi două scări aproape verticale. Lăţimea potecii este de un metru.

V. Jepilor desparte munţii Jepii Mici de Caraiman şi ia naştere ceva mai sus de Casa Caraiman, din viroagele seci ale Caraimanului, Babelor şi Jepilor Mici, care se întîlnesc în acel punct. Ea este o vale măreaţă prin prăpăstiile şi pantele ce le oferă, aşa că drumul este foarte pitoresc. Poteca şerpuieşte tot timpul cînd pe malul stîng (Caraiman), cînd pe cel drept (Jepii Mici), ajunge de cîteva ori în fundul văii şi primeşte pe stînga potecuţa ce vine de la *Portiţa Caraimanului* şi de la *Tîrla Berbecilor* şi pe dreapta panta pe care se coboară de la *Claia Mare a Jepilor.* În partea de sus a văii este o cascadă uriaşă (cu un perete de 40 m înălţime) numită *„Cascada Caraimanului",* care seacă către finele lui august. Drumul acesta frumos ţine pînă la *Carierele Caraiman* (5 km) de unde în jos pînă la Buşteni, restul de 3 km se face pe un drum de căruţă care nu mai prezintă nici un interes. Apă de băut se găseşte în 2 locuri; izvoarele sînt chiar pe potecă, cel mai de sus seacă prin august.

Artera V. Bran-Zîrneşti-Piatra Craiului-Rucăr

6. *Zîrneşti — La Om — prin Plaiul Foii.* Drumul apucă pe la vestul Zîrneştilor şi urmează V. Bîrsei pînă cînd întîlneşte Bîrsa F[i]erului şi Bîrsa lui Bucur. De aci continuă la deal pe Bîrsa lui Bucur pînă la marea poiană numită *„Plaiul Foii"* (850 m alt.) unde se află o casă forestieră construită de Soc. Carpatină din Braşov. Acest adăpost are mai şi alte odăi, în care se poate petrece noaptea. Distanţa] de la Zîrneşti, 12 km. Timp necesar 2—3 ore pentru mers pe jos sau 1½ oră cu căruţa, căci este drum bun de tot. De aci în sus, poteca numai de picior devine foarte grea. Ea urcă V. Vlăduşca (diferită de V. Vlăduşca de care am vorbit mai sus; nr. 4) la deal, mai sus dispare şi, după un urcuş colosal de greu printr-o pădure încîlcită, ajungem la izvorul acestei văi, la limita pădurilor şi chiar sub peretele Pietrei-Crai[ului], care se înalţă drept în sus poleit şi lustruit ca marmora.

Locul se numeşte aci *„La Zaplaz".* Panorama este admirabilă şi altitudinea cam 1 500 m. În sus, pînă la vîrf, aşa-zisa cărare, însemnată din distanţă în distanţă cu semne roşii, trece printr-un labirint de stînci şi de dărîmături. Panta este spăimîntătoare. Tot timpul trebuie să te ajuţi cu mîinile şi să sari de pe o stîncă pe alta. La un loc, peretele este aşa de drept, încît sînt fixate nişte lanţuri în stîncă, de care te ţii ca să urci în sus. Locul se numeşte *„La Lanţuri".*

În acest drum se întîlnesc nişte stînci găurite în forma unor arcuri de triumf. De asemenea, este

scobită şi o grotă mică în peretele muntelui. Probabil toate acestea sînt datorite acţiunii erozive a vînturilor. În fine, în 6—8 ore socotite de la Plaiul Foii, ajungem în vîrful mare„La Om", unde am ieşit şi prin drumul descris la nr. 4. Drumul acesta este cu mult mai greu ca primul şi dacă nu este făcut sub conducerea unei călăuze experimentate, este foarte periculos. Este bineînţeles că pe negură sau pe timp rău, nici vorbă nu poate fi de acest drum, numit şi „Drumul lui Fr. Deubel". în tot parcursul de la Plaiul Foii la vîrf nu se găseşte apă.

II. O EXCURSIE îN BUCEGI ÎN 1839 ŞI ALTE DESCRIERI DE EXCURSIUNI

Apărută în anul 1916 şi conţinînd textul a 3 articole publicate în Anuarul S.T.R., vol. XIII — anul 1915, broşura este semnată: *Michai I. Gold-Haret,* naturalist amator, viticultor, membru al Clubului Alpin Francez, al Soc. Române de Geografie, al Soc. Turiştilor Români şi al Soc. Carpatine Ardelene din Sibiu. Este o broşură de 58 pagini, cu 4 ilustraţii foto şi 2 schiţe de hartă, conţinînd următoarele articole: *in octombrie la Piatra Craiului,* Sinaia, ianuarie 1914 [cu o schiţă de hartă referitoare la Bucegi — Leaota şi Piatra Craiului]; O *explorare în Colţii lui Barbeş şi în muntele Vînturişu,* Sinaia, ianuarie 1916 [cu o schiţă de hartă a zonei Colţii lui Barbeş — Bucegi]; O *excursie în Bucegi în 1839,* Sinaia, aprilie 1916.

In primul articol este prezentată descrierea amănunţită a unei lungi excursii întreprinsă de autor în toamna anului 1913, de la Sinaia pînă la Dîmbovicioara, peste Bucegi — culmea Leaotei şi zona sudică a Pietrei Craiului, în tovărăşia a încă 4 persoane: Moş Nălucă (pseudonim sub care îl ghicim pe neobositul drumeţ Nicolae Bogdan), fraţii autorului: doctorul Petru Gold-Haret şi Spini Gold-Haret, precum şi ţăranul Ion Mege-lea, din satul Secăria, călăuză şi însoţitor cu calul pentru bagaje. Itinerarul excursiei, deosebit de lung (7 zile) şi de temerar pentru acele vremuri, atingea următoarele puncte: Sinaia-Piatra Arsă-Casa Caraiman-Brîna Mare a Caraimanului-Vf. Omul (unde nu exista nici un adăpost)-Culmea Strunga-Culmea Leaota-Curmătura Fiarelor-Fundăţica-Fundata-V. Cheii-Podul Dîmboviţei-Dîmbovicioara-Piatra Craiului (Casa Vlăduşca)-Dîmbovicioara-Ciocanu-Valea Urdei-Fundăţica-Sîntilie-Curmătura Fiarelor-Culmea Leaotei-Vama Strunga-Peştera Ialomiţei-Lăptici-Vf. cu Dor-Sinaia.

Articolul este extrem de bogat în informaţii, fiind de un real folos cititorilor, la vremea lui, şi de un mare interes pentru istoria literaturii turistice româneşti.

In cel de-al doilea articol, autorul se referă la o ascensiune exploratorie pe care a întreprins-o în august 1915, în zona de abrupt de sub Vîrful cu Dor, cunoscută sub numele de: *Colţii lui Barbeş;* el era însoţit de nelipsitul „Moş Nălucă", de elevul-inginer Spiru Gold-Haret, de săteanul Ion Gătej, din cătunul Izvor (Sinaia), ca ghid, precum şi de „un băeţandru care ducea aparatul fotografic cu cele necesare".

Reproducem, mai jos, fragmente din cel de al treilea articol tipărit în broşură şi care prezintă un deosebit interes, punîndu-ne faţă în faţă cu dificultăţile pe care le întîmpinau, în secolul trecut, cei ce intenţionau să întreprindă o excursie în munţi.

O EXCURSIE ÎN BUCEGI îN 1839

„Printre primii exploratori ai Bucegilor am aflat deocamdată pe: Carol Golld, inginer hotarnic, bunicul nostru, în verile anilor 1837, 1838, 1842 şi 1843 (iulie-august); pe francezul J. A. Vaillant, fost profesor la colegiul Sf. Sava, cu tovarăşul său, slugerul Angelescu, în iulie 1839; pe Barbu Catargiu, în vara anului 1852; pe baronul de Talleyrand-Perigord, comisarul Franţei în Principate, în august 1857, care a vizitat timp de o săptămînă „mănăstirile cele mai renumite (Predeal, Sinaia, Lespezi etc.) şi punctele cele mai înalte din acea parte a Carpaţilor care desparte Valahia de Transilvania"; pe J. Beclard, consul general al Franţei în Valachia, care a cutreierat de la 16 iulie la 6 aug. 1858 întreaga regiune a Sinaiei, împreună cu munţii înconjurători, probabil şi Bucegii. (Acte şi documente relative la istoria renaşterii României, publicate de Ghenadie Petrescu, Dim. A. Sturza etc. vol. V, 1890).

Prin urmare, acum 70—80 de ani, Bucegii nu numai că nu erau necunoscuţi şi absolut pustii, dar din citirea scrierilor şi povestirilor vechi, precum şi din cercetarea ciobanilor bătrîni, am constatat că acest impozant masiv era aproape tot aşa de umblat atunci ca şi azi.

În acest articol voi vorbi de unul din adevăraţii bucegişti trecuţi şi anume de J. A. Vaillant, pe care d-l Nestor Ureche îl numeşte *„primul bucegist român"* (după d. Nestor Ureche, din articolul *Primul bucegist român,* revista *Printre hotare,* anul I, nr. 4, iulie 1908). Ca să-l numească român, nu

avem nimic de zis, din contra, adoptăm şi noi fără rezerve acelaşi calificativ. Nu este, însă, primul bucegist, deoarece noi cunoaştem un alt român care a explorat Bucegii începînd din 1837, şi care, pînă se va descoperi un altul şi mai vechi, rămîne *primul bucegist român.* Acesta este bunicul nostru [din]spre tată, inginerul Carol S. Golld, de ale cărui excursiuni vom vorbi altă dată.

Am ales istorisirea lui Vaillant fiindcă, pe lîngă faptul că iubea Bucegii cu pasiune, de la el ne-a rămas descrierea cea mai detaliată, completă şi precisă a excursiunilor ce a făcut în Bucegi. Mărturisim că n-am citit încă [o] carte care să ne transporte şi să ne mişte, cum ne-a mişcat povestirea lui Vaillant, care, în afară de alte calităţi, străluceşte printr-o uimitoare exactitate a nomenclaturii geografice. El ne dă explicaţia a o mulţime de chestiuni pe care nu le putusem dezlega niciodată, astfel că pentru trecutul Bucegilor cartea lui este de o valoare netăgăduită.

În itinerarul drumului urmat de Vaillant nu este nimica extraordinar. Este drumul clasic pe care noi, aceştia care iubim Bucegii numai pentru ei şi numai pentru ceea ce ei ne oferă, l-am făcut de zeci de ori. Acest drum se poate rezuma astfel: din spatele manăstirei Sinai,cum o numeşte el şi cum se numea pe vremea aceea, a luat vechea potecă care înconjura pe la SV movila numită *Molomoţ* (pe care se află azi cazarma vînătorilor). Prin această potecuţă a ieşit în vechiul drum al *Dorului* (Vîrful cu Dor), care suia pe unde este azi strada Davilla din Sinaia şi care urma apoi traseul actual al străzii Furnica.

Din acest punct, poteca mergea drept în sus pe plaiul Colţilor lui Barbeş, drum vechi, în fiinţă încă, şi pe care şi noi l-am parcurs de nenumărate ori. De la Vîrful cu Dor a ieşit la Peştera Ialomiţei, tot pe drumul vechi cunoscut azi de toţi cei ce merg la peşteră prin Lăptici şi pe Ialomiţa în sus. De la Peşteră, pe drumul Babelor, a ieşit în Caraiman, de acolo la Omul. De la Omul s-au întors la mănăstirea Sinaia, probabil pe la Piatra Arsă. Descrierea drumului de întoarcere nu prea este precisă, din cauza timpului urît şi a negurei groase care i-a învăluit chiar de la Omul, aşa că, după cum bine spune, nu şi-au dat deloc seama pe unde au umblat.

Vaillant a făcut excursiunea lui în Bucegi în zilele de 26—29 iulie 1839. El vorbeşte de Vîrful-cu-Dor, pe care îl numeşte muntele *Dom,* cu mare drag şi cu multă precizie, şi ne povesteşte chiar întîmplarea, adevărată sau legendară, care i-a dat numele. Din cauza interesului pe care poate această povestire să-l prezinte pentru unii, faţă mai cu seamă de diferitele legende moderne şi schimonosite care circulă actualmente asupra numirii acestui munte, vom transcrie această istorisire gingaşă, întocmai cum o dă Vaillant; interesant este faptul că el pune acestei întîmplări date şi numiri precise. Şi adică de ce ar fi imposibil ca întîmplarea să fi avut loc întocmai ?.

Vaillant, în excursia lui, a fost însoţit de două călăuze, ţărani din Comarnic, care, după indicaţiile ce le găsim în istorisirea acestor drumuri, ne arată că cunoşteau bine Bucegii. Oarecare mici confuzii de numiri se mai întîlnesc pe ici, pe colo şi lucrul acesta nu trebuie să ne mire cînd ne gîndim că şi azi, dintre călăuzele care au adoptat anume această ocupaţie pe timpul verii, nu găsim decît doi la sută cel mult care să nu facă greşeli în ceea ce priveşte topografia şi toponimia Bucegilor.

Dar să revenim la istorisirea lui Vaillant, care ne spune aşa de minunat: *„înhamă caii, băiete! Hai, repede! A! Dar văd că în căruţă avem trei locuri, urcă atunci cu noi şi tu, cititorule. Călătoria ce vom face cred că-ţi va îi plăcută; mai cu seamă să nu-ţi fie frică de mine: nu sînt nici savant, nici artist. Sînt un om simplu dar sincer, care are nevoie de aer şi de spaţiu, care se înăbuşe în Bucureşti, unde soarele de iulie a transformat infernalele noroaie de aprilie în îngrozitori nori de praf. Sînt numai un amator care* se plimbă pentru plimbare, *care sătul de zgomotul oraşului suspină după pacea de la ţară,* care preferă muntele cîmpiei şi *păstrăvii icrelor; care nu se sinchiseşte că va trebui să pună la contribuţie cordiala ospitalitate a boierului sau a călugărului; care are de gînd să fie curios şi vorbăreţ ca să facă şi pe alţii să vorbească şi care, privind, ascultă cu luare aminte şi repetă tot ce vede şi aude".*

După cum azi, ca să urcăm Bucegii, trebuie să ne stabilim cartierul general la Sinaia sau la Buşteni, pe vremea aceea cartierul general nu putea fi decît la Comarnic. Bunicul nostru,care a ridicat planurile multor munţi din culmea Baiului, numită pe atunci munţii Gîrbovei, precum şi pe ale cîtorva munţi din Bucegi, în verile anilor 1837, 1838, 1842 şi 1843, a avut cartierul general stabilit în satul Secăria. Aşa fiind, excursia în Bucegi începea chiar de]a Comarnic şi de aceea, din acest punct îi vom lăsa aproape întreaga dezvoltare pe care i-o dă Vaillant. Dar să dăm cuvîntul lui Vaillant: *„Ieşiţi din Comarnic, am început să înconjurăm munţii Floreiu şi Pleşuva, care se întind la stînga noastră şi care se măresc pe măsură ce înaintăm. Din distanţă în distanţă, din mijlocul pădurilor sale întunecoase, jumătate fag, jumătate brad, începea să se ridice negura, asemenea fumului ce iese din bordeie. Nori groşi şi negri acoperă fruntea Pleşuvei, atmosfera este greoaie •, deodată, un vînt de* SW se *porneşte, care imediat aduce* o *ploaie torenţială. Noroc că tocmai în acest moment ajungem la* Posada, *unde ne-am adăpostit ca să aşteptăm trecerea furtunii. La* Posada *era vamă şi han [...], nu numai un han-cîrciumâ dar un han prost, cum este totdeauna şi în Spania. Timpul frumos reîntorcîndu-se, părăsim Posada şi apucăm pe o cărare repede şi îngustă, care îmbrăţişa sinuozităţile fără număr ale Doamnelor şi Frunţii lui Văsîi. Din cînd în cînd, poteca este întreruptă de rîpe adînci, care ne-ar fi*

oprit de o sută de ori trecerea dacă nu s-ar fi aflat puse peste ele trunchi [uri] întregi de arbori, aruncaţi acolo fără pic de ordine şi acoperiţi mai mult sau mai puţin de un strat de piatră necioplită şi fără alt ciment decît un pămînt cleios care se înmoaie la cea mai mică ploaie.

„La ultima din aceste rîpi, numită Valea lui Bogdan, se termină Fruntea lui Vasli şi începe muntele Şeţu, *numit aşa fiindcă nu are pe el, de la bază la vîrf, nici culturi, nici păduri, ci este acoperit de o iarbă foarte fină. Îndată ce înconjurarăm primul picior al Şeţului, am dat de un han, de unde senzaţia ce am avut-o nu se poate nici zugrăvi, nici exprima. Toată creasta Bucegilor ne-a apărut deodată, întunecată la bază, albă la vîrf şi din toate părţile stîncoasă, dinţată, inaccesibilă. Mărturisesc că am fost mai puţin mirat decît satisfăcut: îi vedeam aşa cum îi visasem, aşa cum doream să-i văd şi mă bucuram că-i ghicisem aşa cum sînt".*

La ora 4 din seara zilei de 26 iulie 1839, excursioniştii treceau pe sub zidurile mănăstirii Sinaia, pe care o lăsară la stînga, căci ei se îndreptară către glăjăria veche de la între-Prahove, unde era han mare şi bun. Pe ploaie torenţială, ei trecuseră valea Izvorului, torent care descinde impetuos din muntele Vîn-turişu, apoi valea Cerbului din dreptul Caraimanului, Slonul de Piatră şi Trestia, unde întîlniră un post de grăniceri. După ce îşi arătară passepoartele, urmară prin *Subţioara,* prin *Geanune* sau *Genuche,* un colţ periculos al muntelui deasupra Prahovei şi, în fine, la 7 ore seara au ajuns uzi pînă la piele şi rupţi de oboseală, la hanul de la între-Prahove, adică la Azuga de azi. Drumul din dreptul mănăstirii Sinai[a] la între-Prahove le-a cerut 4 ore de mari sforţări şi de oboseală peste măsură. Cît sîntem azi de departe cu cele 20 minute pe care le punem ca să parcurgem aceeaşi distanţă cu trenul. În acest punct al descrierii, Vaillant se întinde pe mai multe pagini asupra nopţii ce au petrecut la han, dar mai cu seamă asupra chestiei românilor ardeleni.

Adevărata excursie, pentru noi cei moderni, ar începe abia din acest moment. În dimineaţa zilei de 27 iulie ei au pornit înapoi la mănăstirea Sinai[a] de la între-Prahove, unde se duseseră numai de hatîrul tovarăşului Angelescu, care făcuse curte hangioaicei de la între-Prahove, cu cîţiva ani în urmă, şi voise să-şi revadă simpatia.

Stînca lui Davilla trecută, călătorii noştri au încălecat din nou, au suit pe sub coastă şi au ajuns la *Piatra Turcului — „cel mai rău loc din Bucegi".* De aci trec pe la izvorul văii Sgarburei, greşit numită de el valea Izvorului, şi ajung la *„Crucea Păstorului"* de la muntele *Doru,* cum numeşte Vaillant Vîrful-cu-Dor. Au escaladat pe jos vîrful muntelui, căutînd un adăpost sub ciuperca uriaşă de piatră care se află în vîrf şi pe care el o numeşte Masa. „Ne aşezăm *la umbra acestei vaste umbrele pentru a îndrepta o privire de mîndrie către Vînturişu şi pentru a lăsa privirea-mi să alunece peste imensul ocean de verdeaţă, care este platoul Bucegilor, cu miile lui de ondulaţii".*

La ora 7 seara au ajuns jos în Valea Ialomiţei, la un bordei pustiu şi apoi, pe Ialomiţa în sus, în trei sferturi de oră erau în defileul *peşterii Ialomiţei.*

„Ca respect pentru călugării care ne vor da ospitalitatea, lăsăm jos la baza stîncii caii in grija lui Stoica şi noi, cu Ion Puiu, urcăm pe jos micul drumuleţ pietruit care, prin douăzeci de cotituri, ne conduce la o platformă ridicată cu 30 la 40 picioare deasupra albiei torentului. Deodată se deschise în faţa noastră o văgăună aşa de adîncă şi întunecoasă, că nu mă pot abţine de la o mişcare de oroare. Sîntem

În iad ! zisei eu; ba, mă înşelam, căci era chiar raiul cu sfinţii săi"

A treia zi de petrecere în creierii munţilor (28 iulie 1839) excursioniştii noştri vizitează peştera Ialomiţei, traversînd, sub conducerea stareţului, *„şapte bolţi care devin din ce în ce mai scurte, pe măsură ce peştera se afundă. In fundul celei de a şaptea grote auzim zgomotul depărtat al unei ape care cade în cascadă şi care, printr-o galerie subterană, iese în Ialomiţa".*

Pe vremea aceea grota, numită azi Mihnea-Vodă, nu era desfundată, cum este acuma, aşa încît trecerea mai departe era grea şi periculoasă, deoarece vizitatorii trebuiau să se tîrască pe pîntece pentru a putea pătrunde în vasta cavitate numită actualmente peştera Decebal.

Peştera vizitată, călătorii îşi iau rămas bun de la stareţ, încalecă iar caii, luînd drumul Babelor, al cărui traseu vechi era exact acela al drumului actual, fără bineînţeles toate şerpuiturile potecii moderne.

„Pe Babe era negură şi frig; frig mai cu seamă, de care nu ne putem apăra; ninge şi plouă; e soare şi cade grindină. În douăzeci de minute avem toate anotimpurile. Căciula abia mă apără; îmi ascund mîinile înmănuşate în lungile mîneci ale mantalei şi nu-mi pot calma stomacul, care îmi ţipă de foame, decît cu cîteva înghiţituri de rachiu şi cu tutun; ar fi imposibil să stăm acuma şi să mîncăm. Mergem mai departe ? întreabă călăuzele noastre, sperînd că vom zice: hai să ne întoarcem. Caraimanul *ne priveşte, le spun eu, şi nu trebuie să creadă că ne este frică de el".*

„La Omul (2 511 m) cerul s-a luminat un minut şi era să arborăm tricolorul nostru cînd, deodată, un vînt violent a început, care a schimbat aspectul cerului şi care ne-a şoptit că proectul nostru e absurd. Steagul ar fi smuls într-un minut".

Din cauza acestui timp urît, caravana a părăsit în grabă vîrful Omul, mergînd printr-o negură

aşa de deasă încît, timp de cîteva ore, nici nu şi-au dat seama pe unde au mers. Cînd timpul s-a luminat, pe la 2 p.m., călătorii s-au pomenit la piciorul muntelui Păduchiosul. Probabil că ceea ce numeşte el cu acest din urmă nume era vîrful Pietrelor Arse, de unde, pe drumul vechi, au ieşit pe sub creasta Furnica, ceva mai jos în drumul Vîrfului-cu-Dor, unde şi-au regăsit urmele trecerii lor din ajun. Pe timp frumos şi pe înserate au sosit la mănăstirea Sinaia şi au tras la hanul mănăstirii, numit *hanul lui Iancu,* de care am vorbit la începutul acestui articol.

Ziua a patra şi ultima de excursie în Bucegi (29 iulie 1839), călătorii au părăsit dis-de-dimineaţă hanul lui Iancu, în fruntea unei armate de optzeci de fete tinere care se întorceau acasă cu doniţele pline de zmeură. Au ajuns, apoi, cu bine la hanul lui Pricopie, de la Comarnic, unde şi-au lăsat bagajele şi au suit muntele Pleşuva, pe vîrful căruia au plantat tricolorul lor mult iubit, într-un vîrf de brad.

Cu această din urmă performanţă, s-a terminat excursia pe valea Prahovei şi în Bucegi, a unuia din primii excursionişti ai Ţării Româneşti, care deşi nu era român, s-a văzut însă cît de mult dorise şi cît de mult a admirat locurile vizitate. Descrierea aceasta, pentru nomenclatura veche geografică a Bucegilor şi a văii Prahovei, cît şi pentru istoricul munţilor, în general, este de o mare importanţă.

III. PARCURILE NAŢIONALE DIN ROMÂNIA

Articol de 5 pagini, cu 8 ilustraţii foto, publicat în limba franceză, în revista ştiinţifică „La Nature" (nr. 2473 — aug. 1921) şi semnat: *Michel Haret,* naturalist şi geograf, membru al Soc. Naturaliştilor din România, preşedintele Asociaţiei pentru crearea de parcuri naţionale în România (Bucureşti).

Remarcăm faptul că, pe coperta în culori a revistei, este reprodusă la format mărit una din imaginile foto aflate în textul articolului.

Se pare că ne aflăm în prezenţa uneia din cele dintîi luări de poziţie (dacă nu chiar prima) cu privire la necesitatea unei reglementări a problemei ocrotirii naturii în ţara noastră. O asemenea luare de poziţie se mai înregistrează în anul 1924, în articolul: „Protecţiunea naturii în România", semnat de marele nostru naturalist prof. *Alexandru Borza* şi publicat în Buletinul de informaţii al Grădinii botanice şi Muzeului botanic al Universităţii din Cluj, vol. IV — 1924.

M. Haret mai dezvoltă această tema, cu alte două prilejuri, în anii 1923—1924 (a se vedea notele bibliografice nr. 6 şi 10), precum şi mult mai tîrziu, într-un „Referat către Comisia Centrală a Monumentelor Naturii", privitor la necesitatea înfiinţării unei rezervaţii în Bucegi (nota bibliografică nr. 45).

Reglementarea pentru care au luptat naturaliştii noştri a luat o primă formă legală abia în anul 1930, prin Legea pentru protecţia monumentelor naturii şi crearea Comisiei Centrale a Monumentelor Naturii, al cărei prim preşedinte a fost profesorul Alexandru Borza.

„Chestiunea parcurilor naturale este la ordinea zilei în toate ţările lumii, deoarece peste tot se observă imensitatea dezastrului cauzat naturii de o exploatare lipsită de orice spirit de prevedere.

Pînă la războiul mondial 1914—1918, pagubele cauzate de această exploatare abuzivă şi fără scrupule nu atinsese totuşi prea serios întinderile forestiere ale României şi mai puţin încă celelalte bogăţii naturale. Dar marele război, cu nevoile lui urgente şi multiple, agravate prin ocupaţia inamică dură şi prelungită, a produs importante pagube în toate direcţiile, mai cu seamă în pădurile noastre. Cu toate aceste pagube, graţie imenselor sale rezerve, România rămîne azi, încă, o ţară de export al lemnului, iar dacă securea este dirijată cu prudenţă şi pe baze ştiinţifice, splendida îmbrăcăminte forestieră a munţilor noştri nu se va resimţi prea mult.

Iată de ce, pînă azi, problema rezervaţiilor naturale nu se pusese nicicînd în ţara noastră.

Astăzi, lucrurile s-au schimbat cu totul. Ultimele ravagii ale războiului şi de după război au îndemnat un grup de intelectuali prieteni ai naturii, să întemeieze o asociaţie puternică al cărei principal scop este organizarea luptei pentru protecţia efectivă a naturii în România. Ca urmare a propagandei sale active, întreprinsă în colaborare cu Societatea Naturaliştilor din România, sîntem îndreptăţiţi să sperăm că înfiinţarea celor două prime parcuri naţionale româneşti va fi un fapt împlinit mai înaintea sfîrşitului acestui an.

România posedă, încă, numeroase regiuni care, nesuferind nici o desfigurare, conservă intactă structura geografică originală. Această cerinţă primordială a parcurilor naturale, care sînt adevărate sanctuare ale vieţii, este foarte importantă, căci aceste rezervaţii trebuie să ofere condiţiile cele mai favorabile pentru menţinerea, dezvoltarea şi răspîndirea florei şi faunei autohtone.

Teritoriile care îndeplinesc cel mai bine aceste cerinţe sînt situate în două mari regiuni naturale diferite: a) în Carpaţii Meridionali şi b) în mlaştinile Deltei şi pe cursul inferior dunărean, pe care apele mîloase ale marelui nostru fluviu le acoperă în fiecare primăvară pe o lărgime de 5—9 km.

În acest moment, cele două societăţi luptă pentru ca instituirea parcurilor naţionale să fie consacrată printr-o lege, iar primele teritorii destinate, să fie: pădurea *Letea,* din delta danubiană, masivul *Bucegilor* şi cel al *Pietrei Craiului.* Ultimele două rezervaţii fac parte din Carpaţii Meridionali, pe care preferăm să-i numim *Alpii româneşti.*

Teritoriul Bucegilor va face, în afara generalităţilor, subiectul sumar al acestui articol.

În regiunile muntoase ale Alpilor româneşti, pădurea virgină acoperă încă, cu mantia sa întunecată, cea mai mare parte a versanţilor povîrniţi; satele nu ating niciodată văile secundare; nici o locuinţă permanentă nu se află mai sus de 800 metri şi chiar atunci cînd se găsesc localităţi pierdute în inima muntelui, ele nu se află aproape niciodată la o altitudine superioară, căci ocupă de obicei fundul unei depresiuni de prăbuşire. De pildă, satul *Podul Dimboviţei* se găseşte într-o adevărată zonă de prăbuşire a Pietrei Craiului.

Aceasta demonstrează că o legătură mai strînsă între muntean şi muntele înalt nu există în Carpaţi, pentru că nicăieri nu se constată o luare în posesie a muntelui de către om, astfel cum se întîmplă în Alpi. Condiţiile biologice ale acestor munţi nu au fost, deci, alterate prin cultivare, prin mica sau marea industrie etc. Numai transhumanţă a reuşit să degradeze unele din bogatele noastre păşuni alpine, cîteodată prea aglomerate de numeroase şi mari turme de oi {masivele Bucegi şi Parîng).

Astăzi, aceste păşuni s-au refăcut şi chiar ameliorat, graţie părăsirii lor forţate, în perioada 1914—1920. Vara trecută (1920) am constatat cu satisfacţie o formidabilă spontaneitate a florei alpine şi o dezvoltare considerabilă a pădurii, care în multe locuri (munţii Lăptici, Oboarele etc. din masivul Bucegi) o iau atît de mult înaintea păşunilor, încît tind să ocupe cu totul anumite poieni.

Aceste consideraţii demonstrează că majoritatea masivelor care compun Alpii româneşti oferă bune condiţii pentru instituirea de mari rezervaţii naturale şi dacă motive economice notorii nu s-ar opune, toate aceste regiuni ar putea fi transformate în rezervaţii de protecţia naturii. Bucegii, Piatra Craiului, Negoiul, Parîngul sau Retezatul ar alcătui, în România nouă, o măreaţă coloană vertebrală a unor minunate şi interesante parcuri naţionale.

Bucegii, prin conglomeratele lor cenoră-niene, încinse la diferite nivele de imense brîne prelungite paralel de-a lungul pereţilor abrupţi, fac să se ghicească o uimitoare istorie geologică a cărei complexitate nu este depăşită decît de bogăţia formelor masivului calcaros al *Pietrei Craiului.* Această creastă îngustă şi lungă (16 km), turnată dintr-un singur bloc, cu pereţii aproape verticali, dirijată de la nord la sud, este o adevărată zonă carstică unde abundă peşterile, prăpăstiile, canioanele, dolinele, surpăturile şi pierderile de apă.

Parîngul, celebru prin circurile sale glaciare grandioase, unde lacurile şi cascadele sînt nenumărate, nu rămîne cu nimic inferior maiestuosului lanţ alpin al *Negoiului* sau masivului haotic al *Retezatului.*

Masivul Bucegilor, unul din cele mai magnifice centre muntoase ale României, este situat la întretăierea judeţelor Dîmboviţa, Prahova şi Braşov şi ocupă cele trei unghiuri unde acestea se ating. Aceşti munţi, care aparţin zonei sedimentare secundare din răsăritul Valahiei, sînt alcătuiţi din conglomerate cenomaniene sprijinite, ici şi colo, pe calcare jurasice şi mai rar cretacice. Această structură geologică specială, pe care nici unul din masivele învecinate nu o posedă şi care s-ar putea rezuma într-un singur cuvînt: „distrugere", contează printre primele trăsături esenţiale specifice. *(„Prin varietatea formelor vîrfurilor, prin claritatea contrastelor reliefului, prin bogăţia orizonturilor geologice, această regiune, care îşi datoreşte numele masivului Bucegilor, ar merita să fie un loc clasic de excursii pentru geograf şi geolog". Emm. de Martonne:* La Valachie, pag. 134).

În afară de caracterele de mai sus, parcul naţional din Bucegi oferă şi alte avantaje importante: a) suprafaţa relativ puţin întinsă, circa 250 kmp; b) situarea chiar în centrul ţării, destul de aproape de Capitală (130 km), căci un parc naţional, imens laborator biologic unde se lucrează cu grijă pentru viaţă, fără opreliști, trebuie să fie accesibil tuturor acelora care voiesc să se instruiască; c) marcantă individualitate geografică în ceea ce priveşte biologia şi hidrologia, ca şi floristica; d) impecabila puritate a liniilor, care constituie elementul principal al captivantei şi splendidei sale orînduiri, căci priveliştile variate rezultă din chiar măreţia fenomenelor, din magnifica tectonică, astfel încît unele trăsături anormale ale reliefului par, cîteodată, uimitor de răscolite.

Ansamblul acestor factori provoacă cea mai minunată apariţie de forme animale şi mai cu seamă vegetale, care printr-un incomparabil amestec oferă un cîmp de studiu, unic chiar în Carpaţi, a căror vegetaţie este atît de bogată şi variată.

Numai Piatra Craiului poate să reziste la o comparaţie. Este cu neputinţă, credem noi, să întîlneşti mai multe specii de origini diferite, pe o întindere atît de restrînsă. Flora Pirineilor, aceea din munţii Jura francezi, cea din zona arctică, fraternizează pe aceste vîrfuri înalte cu endemismele carpatice.

Versantul răsăritean al Bucegilor, acela care priveşte spre Valea Prahovei, este cel mai bogat; pe îngustul spaţiu lung de 20 km şi larg de numai 1 800 m (de la 700—2 511 m, alt.), se dezvoltă mai

mult de 1 000 specii de fanero-game şi criptogame vasculare, din care mai mult de 200 specii sînt endemisme remarcabile.

Valea Jepilor, primul nucleu al parcului naţional din Bucegi, se găseşte în întregime cuprinsă în acest versant de răsărit. Bogăţia florei sale alpine şi subalpine depăşeşte imaginaţia. Pe coastele sale povîrnite se agată, pînă prin adînciturile cele mai inaccesibile, exemplare de *Pinus pumilio* şi *Juniperus nana,* care se urcă în Bucegi pînă către 2 200 m alt.; în spaţiile rămase libere, cresc mulţime de raritäţi alpine. S-ar părea că toată flora mondială şi-a dat întîlnire pe această aspră şi strîmtă vale alpină, cu înaltele cascade bogate în apă (Cascada Caraimanului are mai mult de 400 metri înălţime) cu o faună care cuprinde tot ceea ce trăieşte în Bucegi. Căprioare, capre negre, urşi, lupi, rîşi, vulpi, pisici sălbatice, veverițe, cocoşi de munte etc, sînt aici în mare număr, iar cînd parcurgi această regiune inospitalieră, virgină din cauza asprimii sale, rişti adesea să ai întîlniri neplăcute.

Din această sumară descriere reiese că parcul naţional din Valea Jepilor este de o importanţă capitală, mai ales din punct de vedere biologic. Multe enigme vor putea fi dezlegate graţie lui. Asocierea plantelor, migraţia, deplasarea florei de pe calea de acces care a fost, desigur, pe Valea Prahovei şi a Timişului, vor fi probabil primele probleme pe care le va aborda studiul, căci de aceste probleme depinde marea chestiune a păşunilor înalte.

Caracterele teritoriului care cuprinde *Peştera Ialomiţei,* cel de al doilea nucleu al parcului naţional din Bucegi, se deosebesc cu totul de cele ale Văii Jepilor. Acesta din urmă este un parc biologic, întins pe 8 kmp, de la 900 pînă la 2 400 m alt.; conglomeratele ceno-maniene constituie litologia sa. Dimpotrivă, celălalt este un parc tectonic, de aproape 6 kmp, întins de la 1 600 la 2 000 m alt., iar forma lui este un paralelogram de 2 şi 5 km pe fiecare latură.

Numeroase formaţiuni interesante, adevărate monumente ale naturii, sînt răspîndite la suprafaţa, ca şi pe laturile sale, a căror structură este reprezentată în întregime de calcare titonice fosilifere şi neocomiene. De-a lungul marei sale axe, într-un magnific canion aproape neîntrerupt, curge cu zgomot mare *Ialomiţa,* un rîu torenţial cu numeroase cascade, cu un mare volum de apă, cu toate că primele sale izvoare nu sînt decît la 8 km mai sus. Ialomiţa primeşte, uneori de-a lungul unor mari diaclaze, mai mulţi afluenţi ai căror versanţi alpini aspri sînt acoperiţi cu o vegetaţie abundentă şi variată.

Hidrologia acestui parc naţional pare să fie, mai ales, interesantă, ea este încă necunoscută, deşi aici se găseşte celebra peşteră a Ialomiţei, cu o galerie principală explorată pe o lungime depăşind 500 m, cu lacuri adînci (3,50 m) şi limpezi, cu rîuri subterane, cu cascade numeroase şi cu prăpăstii neexplorate. Intrarea sa boltită, înaltă de 20 m şi largă de 16 m, adăposteşte schitul hipogeu „Peştera Ialomiţei". O sută de metri mai jos se află mica „Peşteră a Pustnicului", a cărei unică şi joasă galerie, ornată cu ciudate concreţiuni cenuşii şi albe, are o lungime de 33 m.

În afară de aceste grote şi caverne fosilifere, acest parc naţional mai cuprinde: îngustele şi sălbaticele canioane ale Ialomiţei, dintre care Cheile Urşilor, depăşind 2 km, sînt inpracti-cabile; o bogată floră subalpină, o abundentă faună, pierderi de apă, chei mai mici, cascade etc.

Regretăm că acest cadru restrîns al articolului de faţă nu ne-a permis să descriem mai amănunţit primul parc naţional din România. Regretul nostru cel mai mare este că nu am putut adăuga nimic despre pădurea Letea şi despre Piatra Craiului, al doilea şi al treilea dintre parcurile noastre naţionale.

IV. PEŞTERA IALOMIŢEI ŞI CASA PEŞTERA

Apărută in anul 1924 şi subintitulată „Monografie turistică-geografică şi călăuză practică", lucrarea este semnată: *Mihai Haret,* preşedintele asociaţiei Hanul Drumeţilor. Este o broşură format de buzunar, de 112 pagini, cu 8 ilustraţii foto hors-texte, 2 planuri şi o hartă, făcînd parte dintr-o colecţie care a rămas la acest prim număr.

Lucrarea cuprinde: un cuvînt înainte, un capitol despre valea înaltă a Ialomiţei, un capitol despre schitul şi peştera Ialomiţei, peştera Pustnicului şi peştera Ursului, un capitol despre Casa Peştera şi împrejurimile ei, un ultim capitol intitulat „Plimbări şi excursiuni", care este un mic ghid turistic al împrejurimilor Casei Peştera şi Peşterii Ialomiţei, precum şi o scurtă încheiere.

SCHITUL ŞI PEŞTERA IALOMIŢEI

„În fundul văii Ialomiţei, nu departe de primele ei începuturi, sfredelită într-un perete stîncos, înalt de peste 100 m şi în mijlocul unui defileu sălbatic, umed şi întunecos, străbătut ca o vijelie de valea zgomotoasă, se află cunoscuta şi mult cercetata *Peştera Ialomiţei,* una din cele mai importante excavaţiuni din Carpaţii Meridionali.

Peştera, care în Bucegi a devenit nume generic, căci întreg ţinutul înconjurător poartă azi această denumire, este una din regiunile cele mai caracteristice ale masivului. Acesta a fost şi motivul pentru care adăpostul de altitudine al asociaţiei *Hanul Drumeţilor* a fost botezat Casa *Peştera,* în loc de *Casa Cocora,* cum s-ar fi cuvenit după numirea muntelui pe care se află clădit.

Situată chiar în centrul geometric al Bucegilor, la o mare răspîntie de drumuri şi la o altitudine care se ridică treptat de la 1 600 la 2 000 m, regiunea peşterii, prin bogăţia orizonturilor geologice, splendide monumente ale naturii risipite cu profuziune de o parte şi de alta a văii, prin armonia formelor şi peisajelor sale interesante, precum şi prin poziţia ei impresionantă, a fost totdeauna obiectul de admiraţie al publicului şi punctul de atracţie al oamenilor de ştiinţă.

(In anul 1785, botanistul *Lerchenfeld* erborizează în Bucegi, citind cîteva plante culese de dînsul pe Valea Ialomiţei. De asemenea, *Schur* citează de la schitul Peştera, pe care îl numeşte „Kloster Skitt", numeroase plante culese în diversele lui excursii, făcute înainte de anul 1854).

Acum ea a devenit — şi cu drept cuvînt — cea mai vizitată localitate din Bucegi. *Casa Peştera,* prin posibilitatea de adăpost confortabil pe care-l oferă excursioniştilor, va contribui desigur şi dînsa la creşterea numărului vizitatorilor, care a trecut de 4 000 în 1923.

Cunoscută de patru-cinci sute de ani, *Peştera* nu a fost cercetată mai serios decît la finele secolului trecut. Să nu ne închipuim, cu toate acestea, că înainte vreme nu era vizitată. Din contră ! Astfel, într-o revistă germană din 1793, care apărea la Sibiu, se vorbeşte între altele şi de dînsa. După cum e redactat articolul, s-ar părea că însuşi autorul lui ar fi văzut-o, căci iată ce scrie el: *„Afară de acestea, mai sînt o mulţime de alte caverne, dintre care una cu totul remarcabilă şi nu prea departe de Bran; ea are o capelă unde, de cîtva timp, un călugăr şi alţi ermiţi se adună, dar a cărei deschidere este atît de înaltă încît nu poţi ajunge la dînsa decît cu scara".* (I. Kleinlauf: „Descrierea unor munţi şi peşteri din Ţara Bîrsei şi Ţara Secuilor" — în 1. germană, în revista „Siebenbiirgische Quartalschrift" — Anul III, Trim. II, vol. III — Sibiu, 1793).

Acestui excursionist i-au urmat alţii, români, germani, francezi şi englezi; iată, de exemplu, impresiile călătorului englez *John Paget,* asupra unei excursii la Peşteră, prin 1840—1841: *„La întretăierea prăpastiei (este vorba de cheile Peşterii) se arată o potecă şi o portiţă, care te duc cu pericolul vieţii (cam exagerat, deoarece drumul care urcă azi la gura Peşterii exista şi pe atunci) pe vîrful unei stînci unde se vedea o cruce (Peştera). Trecurăm portiţa şi, căţărîndu-ne pe poteca aceasta, venirăm pînă în dreptul grotei şi a pustniciei din Bucegi. E cu putinţă să se găsească o creatură omenească, care să locuiască asemenea loc sălbatic, fu întrebafea noastră a tuturor ? Şi iată că ajunserăm la Peşteră şi la rîndul mărunt al micuţelor clădiri. Călăuza noastră ciocăni la poartă şi un bătrîn călugăr ne ieşi înainte; după ce ne cercetă de scopul vizitei noastre, ne ură bun sosit în limba lui valahă, invitîndu-ne în călugărie şi pustnicie. Acolo, înăuntrul peşterii, găsirăm o mititică capelă ortodoxă şi alte două căsuţe de lemn, care au chilii pentru 7—8 pustnici... În peştera din Bucegi, deşi e înaltă şi frumoasă, nu se poate pătrunde mai mult de vreo sută de iarzi, cu toate că trebuie să fie foarte adînca. Călugării ne arătară direcţia în care grota se întindea şi din care un rîuleţ îşi făcea drum, ieşind la lumina zilei, dar pe care au zidit-o în fund, ca să le fie mai cald".* (John Paget: „Ungaria şi Transilvania" — traducerea din engleză în germană, de E. A. Moriarty — Leipzig, 1845, două volume).

Trecem peste ceilalţi excursionişti care au mai scris despre Peşteră şi ajungem la anul 1897, cînd d-nii *Popovici-Hatzeg,* geolog şi *I. Sîngeorzan,* inginer silvic, au dat la lumină întîia descriere detaliată şi întîia ridicareexactă. (V. Popovici-Hatzeg şi 1. Smgeorzan: „Peştera de la Schitul Ialomiţa", în Buletinul Soc. Inginerilor şi Industriaşilor din România, 1897). Această publicaţie a fost urmată de alte cîteva, toate bazate, însă, pe acea primă lucrare.

Peştera Ialomiţei, situată pe dreapta văii al cărei nume îl poartă, la 10 km de la izvoarele sale şi la 1 660 m alt., este scobită în calcarele jurasice ale Bătrînei. O dolină uriaşă, pe platforma superioară a muntelui care o conţine, dincolo de *Horoaba,* la circa 1 800 m alt. şi la 1 500 m în linie dreaptă de la Ialomiţa, cam de-a lungul axei ei, ar fi, după fostul stareţ Ieronim şi după cele cunoscător al Bucegilor, Nicolae Jelepeanu din Buşteni, începutul grotei. Ca să ajungem la deschiderea ei, urcăm un drumuleţ pietros, cu înfăţişare arhaică, acelaşi pe care l-a suit *Vaillant,* în 1839 *(J. A. Vaillant:,*La Roumanie" — etc, 1844, vol. III, pag. 323—334), *John Paget* în 1840 şi alţii de atunci încoace şi care ne conduce la o terasă orizontală, situată la 18 ni deasupra fundului văii.

După numitul Ieronim, precum şi după unii ciobani bătrîni, această terasă nu ar fi orizontală decît din anul clădirii schitului; pînă atunci, accesul la gura peşterii ar fi fost extrem de greu, din cauza pantei abrupte care înlocuia coasta actuală şi a dărîmăturilor care-i obstruau în parte intrarea, aşa că pătrunderea în văgăună nu se putea face decît urcînd şi apoi coborînd la interior această grămadă de bolovani. Construindu-se schitul, acest bolovăniş ar fi fost azvîrlit în vale, pentru a se nivela şi curaţi terasa din faţă; în modul acesta, s-ar fi umplut abruptul iniţial, care a devenit panta actuală potrivit înclinată, acoperită de grohotişul calcaros care şi azi, în afara potecii, face suişul cam obositor. Spusele acestea par a concorda cu realitatea, precum şi cu cele scrise de către Kleinlauf, în 1793 (citat mai sus).

Pe terasă, sîntem chiar în gura Peşterii, din care fără încetare iese un curent de aer rece şi pătrunzător. Imensa văgăună se află astupată, chiar pe planul intrării, de la o margine la alta şi pe o înălţime de 3—4 metri, de un şir de case cu aspect bătrînesc, deşi n-au fost ridicate decît la începutul anului 1908, pe locul ocupat de vechile şi micuţele chilii, distruse de foc în iarna 1907—1908.

Gura peşterii este în formă de semi-elipsă; ea are 20 m înălţime, 16 m lăţime şi se deschide în grota *Mihnea-Vodă,* lungă de 115 m, spaţioasă şi destul de luminoasă, dimineaţa îndeosebi, cînd soarele-răsare priveşte într-însa, formînd uneori minunate jocuri de lumină de-a lungul pereţilor ei albicioşi, veşnic spălaţi de ape. Aci, la 20 m de la intrare, se află faimoasa mănăstire subterană, *Schitul Peştera Ialomiţei,* atît de cunoscută astăzi.

Grota Mihnea-Vodă îşi păstrează dimensiunile mari pe o adîncime de 100 m, unde deodată se strîmteză brusc (1½ m înălţime) şi se termină ascuţindu-se. Solul ei, aproape orizontal, este acoperit de puţin humus şi pe alocuri de un strat apreciabil de putregai de lemn. Pe dreapta ei curge liniştit *Pîrîul Peşterii,* care străbate întreaga excavaţie şi care, devenind subteran în dreptul schitului, se varsă în Ialomiţa mult mai jos.

Grota Mihnea-Vodă era pe vremuri singura parte accesibilă a peşterii. Se ştia că în fund existau şi alte grote frumoase, dar ele nu erau vizitate decît rareori de schimnicii de la schit sau de vreun străin mai curajos. Azi, pentru a pătrunde într-însele, trecem prin *Pasaj,* galerie strîmtă şi întunecoasă, de 1,50 m înălţime şi de 20 m lungime. Trecerea prin acest gang, care nu avea înainte decît 40 cm înălţime, era foarte anevoioasă din cauza pantei repezi, a solului presărat de bolovani alunecoşi şi a apelor care curgeau, astupînd întreaga secţiune a trecerii. Acum, graţie vechei Societăţi Carpatine din Sinaia, prin energia mult regretatului ei preşedinte, arhimandritul Nifon, fostul stareţ al mănăstirii Sinaia, care a lărgit *Pasajul* în 1897, trecerea mai departe se poate face relativ uşor, vizitatorii nefiind obligaţi decît,,să plece capetele".

Din pasaj intrăm în *„Bolta lui Decebal",* cavernă lungă de 30 m, în formă de dom, din care mai multe intrări se deschid spre alte galerii laterale. La dreapta, o mică galerie se îndreaptă spre vest, înfundîndu-se imediat. Puţin mai la stînga, urcăm, pe bolovani uzi şi alunecoşi, spre *Grota Sita Maria.* Pentru a pătrunde în această cavitate, a cărei înălţime este de la 2 la 8 m şi lăţime de 8 m, trebuie să mergem pe vine, galeria fiind foarte joasă. Un mic stalagmit, înalt de vreo 40 cm, retras într-o crăpătură, prezintă de departe asemănare cu statuia fecioarei Maria, de aceea s-a dat grotei această denumire. În fundul ei este o crăpătură, nu îndestul de largă ca să ne putem strecura pe dînsa, dar care, graţie ecoului, pare a comunica cu o escavaţie mai importantă.

Revenind la Bolta lui Decebal şi continuînd în sus, vom urma o galerie lungă de 40 m, în fundul căreia rîul se azvîrle jos de pe o stîncă verticală, formînd o cascadă zgomotoasă, lîngă un alt zid de piatră vertical, ce pare că închide peştera. În adevăr, pentru a înainta, trebuie să ne suim pe o scară înaltă de 4 m, care urcă acest perete şi care ne conduce deasupra, într-o nouă galerie cu solul alunecos, ce se întinde de-a lungul unei crăpături adînci. De aci intrăm într-o mică cavernă, de unde trecem în deschiderea mare *La Răspîntie,* care este la 35 m deasupra gurii peşterii. Din acest punct pornesc două drumuri: unul, la dreapta, coboară pe bolovani alunecoşi printr-o galerie strîmtă şi ajunge la două lacuri de o transparenţă ideală. Nu se poate descrie splendoarea acestei grote şi efectul miraculos ce-l fac draperiile şi concreţiile cu formele lor fantastice, reflectate în apele limpezi ale lacurilor. Locul se numeşte *„La Lacuri";* fiecare din ele e lung de 12 m şi adînc de 3 la 3,50 m. Pe pereţii acestei grote curge *lapte de var* sau *lapte de piatră* (acest lapte de piatră se formează numai acolo unde exudaţiile apoase încărcate cu bicarbonat de calciu se fac prea repede spre a putea lăsa un depozit cristalin sau măcar consistent, depunîndu-şi calcarul lor sub formă nămoloasă).

Revenind la,,Răspîntie" s-o luăm la stînga. Drumul acesta este greu de găsit. El urcă pe bolovani uzi şi foarte alunecoşi şi răspunde în cea mai vastă cavitate din această peşteră, care este *Grota Urşilor.* Aceasta este cu mult mai mare şi mai impozantă decît oricare alta, prin dimensiunile uriaşe, prin graţioasele şi bizarele ei concreţii calcare, agăţate de bolte sau de pereţi şi prin numeroasele stalactite care atîrnă de plafoanele sale înalte. (Concreţiunile calcare sînt, în general, din calcită pură sau mai rar din varietatea sa, aragonita, atunci cînd sînt în ace fine, în lame subţiri sau în tubuşoare; fiind cristalizate, ele sînt tari şi foarte casante). Are 72 m lungime, 35 m lăţime şi 25 m înălţime.

Pe dreapta ei se află un bloc calcaros enorm, pe care spînzură mici draperii verticale şi paralele, care văzut prin semiobscuritatea ce o produc luminările, pare un mamut petrificat. Grota Urşilor, care este lipsită de apă, are solul acoperit de nenumăraţi bolovani de toate dimensiunile, răsturnaţi fără ordine unul peste altul. La descoperirea ei se întîlneau la fiece pas schelete întregi de ursul cavernelor *(Ursus spelaeus* Blum), care zăceau chiar la suprafaţă, uneori pe un pămînt umed, negru, alteori galben argilos şi mai rar sub o crustă calcară ce acoperea totul.

Continuînd explorația printre bolovanii uriaşi care încurcă solul acestei imense caverne, să ne îndreptăm spre NV, unde dimensiunile peşterii scad. Zeci de metri cubi de dărîmături abia te lasă să înaintezi şi probabil că acum 20 000—50 000 ani, aci au fost ultimele ascunzători ale urşilor

cavernelor, căci în această parte s-au găsit numeroase oseminte. Pe deasupra acestor bolovani, care formează un soi de punte, pătrundem în *Fundul Peşterii* printr-o galerie înaltă de 2 m, strîmtă şi împodobită cu sute de stîlpi care leagă bolta de sol. Efectul minunat al stalactitelor cristaline, acoperite de strălucitoare picături de apă ce se scurg de-a lungul lor, este indescriptibil. Rămîi în extaz şi nu ştii ce să priveşti întîi: draperiile îndoite şi sucite în mod bizar, stalactitele strălucitoare, concreţiile albe ca laptele sau stîlpii impozanţi, rezultaţi din unirea stalactitelor cu stalagmitele, pe care se sprijină bolta grotei.

Urmăm această galerie cam 30 m şi ajungem în *Galeria Apelor,* lungă de 75 m, lată de 2 m, înaltă de 3 m şi cu direcţia spre NV.

Prin această galerie, împodobită şi ea în mod magic cu tot soiul de formaţii calcaroase, curge apă multă care, primăvara, în urma topirii zăpezilor, vine foarte mare, aşa că galeria devine impracticabilă. Pe jos este aşezată o punte lată, de lemn, încît vara putem merge fără a ne uda picioarele.

Peştera accesibilă se termină *La Altar,* unde stalactitele sînt aşezate în aşa fel încît ai impresia unui altar de biserică. De la intrare şi pînă aici sînt 400 metri, în afară de galeriile laterale. Punctul *La Altar* se găseşte cu 60 m mai sus ca cel de la intrare. Deşi peştera continuă, înainte nu se mai poate merge fiindcă galeria strîmtă este încurcată de numeroşi stîlpi, printre care curge o mare cantitate de apă. Fostul stareţ Ieronim susţinea că, pe timpuri secetoase, cînd apele scad mult, s-ar putea înainta încă vreo 200 m, tot suind în pantă mare şi că, în timpul celor 36 ani pe care dînsul i-a petrecut la schit, ar fi vizitat de mai multe ori această parte misterioasă a peşterii. Fapt este că grota se continuă de la Altar în sus şi, cu o sursă de lumină puternică îndreptată potrivit, se poate vedea bine pe o distanţă de mai mulţi metri.

Formaţia Peşterii Ialomiţei, ca în general a mai tuturor excavaţiunilor de felul acesteia, se datoreşte acţiunii dizolvante şi prelungite a apei asupra calcarului. Din cercetările d-lui Popovici-Hatzeg rezultă că acest calcar compact aparţine titonicului şi neocomianului. Dealtfel, acest calcar jurasico-neocomian este roca care se pretează mai bine formaţiunii peşterilor.

Societatea Carpatină, care a deschis peştera, i-a făcut în interior poduri, punţi şi scări cu rampă. Din cauza umezelii veşnice, lemnăria a putrezit şi deoarece, în timpul acestor 17 ani, nimeni nu s-a ocupat să le întreţină, toate sînt actualmente ruinate, aşa că accesul pînă la Altar este dificil şi chiar periculos.

Nu ne putem opri de a deplînge puţinul scrupul pe care l-au avut unii din vizitatori, care au spart mai de-a rîndul coloane şi draperii întregi; de aceea, interiorul este în stare lamentabilă: tot ce era accesibil a fost spart. *Au fost vandali* (căci nu-i putem numi altfel) *care au tras la ţintă cu revolverul in draperiile bolţilor şi în lămpile cu petrol instalate de Soc. Carpatină, numai pentru plăcerea de a auzi un formidabil ecou.* Nu putem înfiera îndeajuns această conduită şi nu găsim destule cuvinte de regret că autorităţile nu s-au gîndit să ia măsuri de apărare contra acestor vandalisme. Independent de marile şi frumoasele stalactite ori stalagmite care, cu sutele, au fost sparte, au mai fost sfărîmate şi numeroase draperii cristaline transparente, formate uneori din tu-buşoare izolate, aglomerate în număr aşa de mare încît se întindeau, uneori, pe mai mulţi metri lungime; ele fiind mai fragile, au fost distruse uşor.

Fiinţele vieţuitoare, cu excepţia cîtorva nevertebrate, par a lipsi din peşteră, d-nii Po-povici-Hatzeg şi Sîngeorzan n-au putut observa decît un *singur liliac.* Noi, cu toate vizitele numeroase ce i-am făcut, nu am văzut nici unul, iar dl. dr. C. N. Ionescu, care în vara 1910 s-a ocupat cu această chestiune, de asemenea nu a putut constata prezenţa liliecilor. Dealtfel *guano* lipseşte cu totul, ceea ce explică de ce nevertebratele sînt în aşa de mic număr, căci nu s-au găsit decît specii de coleoptere, diptere, arahnide şi colembole, care par a fi cele mai numeroase.

Pămîntul vegetal şi resturile organice, care nu există decît în grota Mihnea-Vodă, în Pasaj şi în Bolta lui Decebal, lipsesc cu desăvîrşire din restul peşterii, unde concreţiunile calcare, stalactitele, stalagmitele, pereţii umezi acoperiţi de draperii pe care se scurg neîncetat, în picături cristaline, cantităţi însemnate de apă, precum şi rîul care trece prin peşteră, afară de Grota Urşilor, sînt singurele elemente ce se pot observa. Temperatura ambiantă, după dr. Ionescu, este de -f 6°C la Altar, iar temperatura apei, la şipotul din gura peşterii, este de +4°C.

În interiorul grotei Mihnea-Vodă, se află*Schitul Peştera Ialomiţei,* ridicat în 1819 de Popa Gheorghe, Popa Jaja, Ion Baltag şi ieromonahul Ghironte, care a fost şi primul stareţ, toţi din Moroeni. Acest schit a fost clădit pe urmele unui schit cu mult mai vechi (vezi în urmă spusele călătorului Kleinlauf), fondat, se zice, de Mihnea-cel-Rău în secolul al XVI-lea. Iată ce ne spune tradiţia în această privinţă: *„Mihnea-Vodă venind odată în creierii Bucegilor şi intrînd în peştera de la Obîrşia Ialomiţei spre a consulta o vestită vrăjitoare care locuia acolo, aceasta în loc să-i ghicească norocul şi să-i facă de dragoste, începu să-l blesteme grozav, încît Vodă, speriat, a luat-o la fugă prin păduri, pînă ce a căzut jos leşinat. Nişte ciobani dînd de el, l-au transportat la o stînă, unde şi-a venit în fire. Atunci Mihnea-Vodă zidi în gura peşterii un schit şi orîndui acolo cîţiva călugări, în semn de mulţumire că a*

scăpat cu viaţă. (cf. Ioan G. Babeş: *„Din plaiul Peleşului", schiţe geografice, istorice şi economice, Bucureşti, 1893).*

Fapt sigur este că, înaintea actualului schit, exista un schituleţ foarte vechi, situat cu vreo 10 m mai în interior; acesta a ars în 1818. Pe bolta superioară a peşterii, deasupra schitului, cam la 15 m înălţime, se află următoarele inscripţii, aproape şterse de vremuri: I. (cea mai de la stînga) *„însemnarea de cînd am venit aicea în schitul Peştera, la leatul 1840 şi am şezut pînă la leatul 1861. Ieronim ieromonahul, cu multe scîrbe pentru păcatele mele".* II. (mai la dreapta, mai sus şi mult mai veche) *„Făcut acest schit de Popa Gheorghe, Ion Baltag şi ieromonah Ghironte, în locul....., la 1819".* Rîndul punctat nu se mai poate citi şi chiar restul inscripţiei se şterge văzînd cu ochii.

Ieronim, fostul stareţ, a început în 1905 construcţia unui rînd de case şi a unei bisericuţe de lemn, pe stînga Ialomiţei, într-o poiană frumoasă, cuprinsă în golul lăsat de o spărtură uriaşă a peretelui stîng al defileului peşterii, de-a lungul unui pîrîiaş şi la stînga impunătorului Colţ al lui Nicodim, din faţa peşterii. Bisericuţa aceasta, la care dînsul a muncit mult, a fost înzestrată în parte din economiile schimnicilor şi mai puţin din dărnicia excursioniştilor. Ea a fost tîrnosită în ziua de duminică 4 septembrie 1911, stil vechi. În această poiană, de atunci încoace, s-au mai clădit, încă, un grajd, două rînduri de chilii şi un atelier de lemnărie, construit pe de-a întregul de înde-mînatecul monah Leonida, neobosit şi priceput dulgher.

Locuinţele construite de această parte a Ialomiţei, împrejurul frumoasei poiene şi în mijlocul splendidului codru al *Cocorei,* găzduiesc pe vizitatori din 1909. Pentru dezvoltarea turismului în Bucegi, ele au fost de un considerabil folos, prin ospitalitatea binevoitoare care se oferea aci, pe orice timp şi cu o mică plată, tuturor trecătorilor. La aceasta a contribuit numai Ieronim, care deşi le construise din alt punct de vedere, nu s-a dat niciodată în lături de a primi şi servi pe oricine. De aceea, credem că sîntem în [a]sentimentul tuturor acelora care, timp de 15 ani, s-au putut adăposti într-însele, exprimînd memoriei lui, pe această cale, omagiul nostru. Urmaşilor de azi ai ieromonahului Ieronim, le urăm să-l imite, dezvoltînd, cu toată viaţa lor grea, aceeaşi dragoste de schit, astfel ca acest colţ arhaic, care ne aminteşte de vremile bătrîne, să nu dispară. Vizitatorilor schitului le cerem, de asemenea, mai mult respect [faţă] de instituţie şi, îndeosebi, mai multă dragoste şi interes pentru splendorile naturale ale localităţii.

Am spus că schitul nou este situat într-o poiană frumoasă, înconjurată din toate părţile de o pădure bătrînă de molift şi zad (larice), care se caţără pînă în anfractuozităţile cele mai inaccesibile ale acestor pereţi stîncoşi. De pe creasta *Colţului lui Nicodim* (care pe vremuri avea o cruce în vîrf), vederea spre Ialomiţa superioară şi spre Omul este măreaţă, iar de pe *Colţul din stînga* se vede deodată sălbaticul defileu al peşterii şi schitul nou. Marginea peretelui stîncos care se termină în *belvedere,* alături de *Colţul lui Nicodim,* este singurul punct de unde se poate fotografia întregul perete stîncos care cuprinde cele două peşteri: a *Ialomiţei* şi a *Pustnicului.*

În privinţa vizitării peşterii, puţine avem de adăugat. Pînă acum 20 ani, Soc. Carpatină avea un om al ei acolo, care conducea pe vizitatori în interior, în schimbul unei taxe de un leu de persoană. Peştera era luminată cu petrol. Organizaţia de atunci era foarte bună, căci pe de o parte excavaţia era păzită de stricăciune, iar pe de altă parte vizitatorii aveau totdeauna la dispoziţie, în schimbul acelei minime taxe, o călăuză experimentată, lumină, şi în peşteră scări şi poduri, ţinute în stare bună.

Aranjamentul acesta nu a putut dura mult, deoarece mulţi se lipseau de a intra în peşteră pentru a nu plăti taxa şi au fost cazuri cînd excursioniştii au bătut pe omul societăţii şi au intrat fără plată. Consecinţa acestei purtări incalificabile a unora din vizitatori a fost retragerea îngrijitorului. Rezultatul îl avem azi sub ochi: peştera pustiită în parte şi turiştii lipsiţi de călăuză, de lumini şi expuşi a-şi rupe gîtul în interior, unde s-a ruinat totul. Călugării cunosc peştera şi, uneori, în schimbul unei plăţi bune consimt să facă pe conducătorii. Vizitatorii găsesc de cumpărat, actualmente, lumînări la Casa Peştera. Asociaţia *Hanul Drumeţilor* intenţionează să repună grota în stare de vizitare, *dacă toţi excursioniştii se vor decide să respecte tot ceea ce* se *întocmeşte acolo.*

Schitul Peştera, cu toate dependinţele lui, graţie situaţiei sale izolate în munţi şi îndeosebi devotamentului lui Ieronim, care nici o secundă nu l-a părăsit, nu a prea suferit în timpul marelui război şi a ocupaţiei inamice; singure casele noi (arhondaricul) au fost jefuite şi devastate de către un detaşament inamic, în trecerea lui pe acolo.

CASA PEŞTERA. GRĂDINA ŞI PĂDUREA COCORA.

Din cele spuse în capitolele precedente s-a putut constata cît este de interesant pitorescul peşterii şi al regiunii înconjurătoare. Pentru a înlesni şi încuraja cunoaşterea acestor minunăţii, asociaţia Hanul Drumeţilor a socotit că construcţia, în chiar inima masivului, a unui adăpost confortabil, care să poată găzdui deodată 40—50 persoane, este indispensabilă. Printr-o coincidenţă fericită, s-a nimerit ca acest punct să se afle cam în centrul geometric al masivului. Astfel a luat fiinţă *Casa Peştera.* Poiana

înconjurătoare poartă numele de *Poiana Crucii*; pentru prezervaţiunea florei locale, ea a fost îngrădită şi transformată în rezervă naturală, denumită *grădina alpină Cocora,* situată în mijlocul pădurii de altitudine *Cocora.*

Casa Peştera, prin felul şi organizarea ei, va deveni fără îndoială o faimoasă localitate de excursiuni, iar situaţia ei splendidă, în mijlocul unei regiuni atît de bogată în curiozităţi naturale, va face dintr-însa şi un însemnat centru de studii ştiinţifice. Dealtfel, asociaţia Hanul Drumeţilor are intenţia să înfiinţeze acolo, îndată ce mijloacele îi vor permite, o mică staţiune de cercetări silvo-pastorale. Sînt prea puţini aceia care ştiu că păşunile alpine ale Carpaţilor româneşti sînt foarte degradate; marea mulţime crede că păşunile de la munte sînt ca şi inepuizabile, că ele nu se pot ruina şi că majoritatea lor sînt încă neatinse.

Faptul este fals; multe păşuni alpine nu mai pot hrăni azi numărul normal de capete, iar uzarea şi uzitarea lor la extrem, fără reguli bine stabilite şi respectate, va ruina crescătoria oilor în România. Staţiunea silvo-pastorală Cocora ar avea deci de îndeplinit un rol folositor. Ea va da alarma, arătînd relele, studiind mijloacele de îndreptare şi stabilind regulile de conducere. Este de dorit ca atît particularii cît şi statul să-şi dea seama de importanţa acestor chestiuni, ajutînd asociaţia să materializeze cît mai curînd aceste intenţii.

Cu pădurile montane, de asemenea, nu stăm mai bine, căci şi cu ele se petrece acelaşi fapt. Şi aci majoritatea publicului crede că toţi munţii noştri sînt încă acoperiţi de păduri virgine, cu rezerve de lemn imense, ceea ce este departe de adevăr. Strigăte de alarmă s-au dat, dar nimeni nu le-a auzit. *Numeroase păduri de munte au fost tăiate ras şi nu s-au replantat; altele, chiar dacă s-au replantat, nu s-au refăcut din lipsa de îngrijire a plantaţiilor*; *altele, în fine, s-au degradat din neîngrijire sau nerărire raţională şi venită la timp.* Păduri frumoase şi intacte sînt încă puţine; în favoarea lor va trebui începută o aprigă campanie de apărare, căci altfel mergem la dezastru; clima se prăpădeşte, devenind din ce în mai excesivă, munţii curg la vale, păşunile se ruinează, apele îşi modifică regimul etc. *Pădurea Cocora* o putem clasa printre cele din urmă, adică dintre cele mai bine conservate. Cu o mică cheltuială, cu puţină pricepere şi, îndeosebi, cu bunăvoinţă din partea Casei Pădurilor, aceasta ar putea deveni, în cîţiva ani, una din cele mai splendide păduri de altitudine.

Prin urmare, refacerea şi apărarea de distrugere a păşunilor şi pădurilor de la munte, cunoaşterea climei, necesitatea studiului regimului apelor (huila albă), vizitarea frumuseţilor Bucegilor în scop turistic, iată numai cîteva din problemele primordiale care se pun şi iată pentru ce a fost creată *Staţiunea din Bucegi* a asociaţiei Hanul Drumeţilor, denumită *Casa Peştera,* şi grădina alpină naturală din jurul ei.

Parcul Cocora, pentru moment, este numai un sîmbure, căci el nu are decît vreo patru hectare întindere; la dreptul vorbind, este mai mult o grădină decît un parc. Pădurea Cocora, însă, care înconjoară această grădină pe trei părţi, spre NE, E şi SE, întinzîndu-se pe panta muntelui pînă sus la gol, spre sud, de-a lungul Ialomiţei şi spre vest, unde acoperă întreg *Colţul lui Nicodim* şi care va fi, să sperăm, în curînd, pădure rezervată ca parc naţional, are o suprafaţă de circa 200 hectare. O idee sumară de interesul ce-l prezintă această bătrînă şi sălbatică pădure *Cocora* se poate căpăta din următoarea scurtă descriere.

În imensa ei majoritate este formată din molifţi seculari (*Picea excelsa* Zink) care ajung pînă la 1,50 m diametru şi 22 m înălţime. La limita ei superioară de la E şi NE, dar îndeosebi dincoace de Colţul lui Nicodim, către vîrf, ea prezintă numeroase şi magnifice exemplare de *zad (Larix sibirica* Led) cu ambele rase (inflorescenţe albe şi inflorescenţe roşii) în număr aproape egal. Zadul, deşi atinge frumoase talii (50—60 cm în diametru şi 18 m înălţime), nu se dezvoltă, însă, aci, ca moliftul sau ca zadele de pe coasta Furnicai ori Pietrelor Arse, dinspre Valea Prahovei. O a treia specie de conifer, care creşte în această pădure numai în mod sporadic şi în exemplare de tot izolate, este *zîmbrul (Pinus cembra L.).*

De la uraganul care a bîntuit regiunea în august 1918 şi care a doborît mulţi arbori bătrîni, zîmbrul a devenit rarisim şi greu de găsit, deoarece multe din exemplarele mari au fost dezrădăcinate atunci, de puternicul fenomen atmosferic. La un an sau doi după vijelie, întreprinderile Schiel din Buşteni au ridicat din pădure toată căzătura şi această rărire naturală îi este foarte favorabilă pentru dezvoltarea şi conservarea ei ulterioară. Totuşi, atîta nu ajunge şi statul, care este proprietarul pădurii, ar trebui să ia măsuri metodice de rărire şi curăţire fără de care şi aceasta, încet-încet, se va prăpădi.

Cercetătorul care pătrunde în pădurea Cocora, pe la spatele Casei Peştera şi care înaintează către inima codrului, urcînd panta repede a muntelui, se găseşte deodată în mijlocul unui nepătruns haos de molifţi groşi şi subţiri, drepţi ca lumînarea, din trunchiurile cărora, pe zile de vară călduroase, cade în picături cristaline răşina care îmbălsămează aerul de îmbătătoare miresme. Razele soarelui rar, ici şi colo, reuşesc să înfrîngă acest întuneric verde; dar peste tot unde se găseşte o pată de soare, viorelele galbene *(Viola biflora),* pirola *(Pirola secunda),* degetăruţul *(Soldanella montana),* ciuboţica ursului *(Cortusa Matthioli),* iarba ciutei *(Doronicum austriacum),* listera *(Listera ovata),* gălbenelele de

munte *(Ranunculus carpaticus),* drobuşorul *(Genista oligosperma),* care anunţă timpul frumos, şi alte flori rare ale Bucegilor, ţes, pentru bucuria adîncă a iubitorului naturii, un covor moale de culori şi verdeaţă, din care nu lipseşte nici muşchiul, cu tot felul de forme bizare.

Şi, în timp ce ochiul şi sufletul se încîntă de profuziunea formelor, culorilor şi aspectelor, auzul este delectat de concertul cîntă-reţilor neîntrecuţi, de sus, ale căror game, triluri, răspunsuri şi chiar ecouri, capătă în pădurea sublimă a muntelui înalt un farmec necunoscut aiurea De aceea, excursionişti, călcaţi cu evlavie aceste locuri minunate, respectaţi severitatea lor seculară, încîntaţi-vă de aspectele lor uneori grave, alteori surîzătoare, dar totdeauna frumoase ! Nu distrugeţi nimic, nici măcar delicatul fir de iarbă care acoperă aceste vechi adăposturi ale urşilor cavernelor şi mai încoace ale cocoşilor de munte, rîşilor şi urşilor furnicari, ce şi azi se află în Bucegi ! Nu murdăriţi aceste soluri divine, pe care pînă la alpinism piciorul omenesc nu le călcase, acoperite de minuni de coloraţii şi întreţinute fără încetare în cea mai admirabilă armonie a naturii alpine: zgomotul apelor, şuieratul vînturilor, ciripitul păsărilor, cîntecul florilor, vîjîitul stîncilor şi chiar urletul furtunii !

Pădurea Cocora este, peste tot, în pantă excesivă. În multe părţi, aceste coaste repezi sînt acoperite de un strat gros de muşchi verde, în care piciorul se îngroapă întreg şi care înăbuşe zgomotul paşilor; peste tot, molifţii mari şi mici astupă vederea mai departe. Uneori, este imposibil să zăreşti omul la 20—30 metri; odată rătăcit aci, greu ieşi la gol. Exemplarele de *zîmbru* care mai există sînt izolate în adîncul pădurii, de la centrul ei numai înspre partea de sus, acolo unde cresc jnepenii; ele sînt greu de nimerit şi uneori imposibil de atins.

Zadul este mult mai frecvent, aproape de gol, el de asemenea se împestriţează magnific cu jnepenii, a patra şi a cincea specie de conifere crescînd în Cocora *(Juniperus nana* şi *Pinus pumilio),* uneori în exemplare în adevăr uriaşe, cum n-am mai văzut în Bucegi decît în canionul *Horoabei* (unele se apropie de 3 metri înălţime). Dar *zadul* mai creşte numeros, după cum am spus, pe *Colţul lui Nicodim,* situat, uriaşă căpăţînă de zahăr împădurită pînă în vîrf, între *Casa Peştera* şi *Peştera Ialomiţei.* Dacă nu ar fi el, gura peşterii s-ar vedea perfect de pe veranda casei, căci distanţa în linie dreaptă între aceste două puncte nu atinge nici 200 metri.

Păduri frumoase şi interesante mai sînt şi altele în jurul Casei Peştera. Unele fiind tinere, altele greu exploatabile, ar putea fi uşor declarate rezerve naturale. Aşa este bătrîna pădure a *Horoabei* (pe sfert cît Cocora), distrusă în mare parte tot în august 1918, de acelaşi formidabil ciclon care a deschis într-însa o alee largă de aproape 200 m şi lungă de vreun km. Ea conţinea numeroase şi superbe exemplare de zîmbru; nu ştim ce va mai fi rămas în urma dezastrului, deoarece de atunci n-am mai putut-o cerceta.

Alta este tînăra pădure în refacere a *Suchelniţei,* de pe Bătrîna, chiar în faţa Casei Peştera, pe dreapta Ialomiţei. Această pădure a fost tăiată ras începînd din anul 1848, cînd un oarecare Alexe Eremia, din Săcele, a înfiinţat în acel loc un fierăstrău, care nu s-a desfiinţat decît în 1893, cînd s-a terminat pădurea de tăiat. Canalul care aducea apa la fierăstrău se mai vede şi azi în intervalul cuprins între Cheile Urşilor şi Cheile Peşterii. Am dat acest exemplu spre a se vedea cît de greu se reface o pădure de molift nereplantată. Un cioban spunea că, în această pădure, îndeosebi pe *Valea Şuruga* în sus, prin locuri grele şi prăpăstioase, aproape de jnepeni, ar creşte numeroase exemplare de zîmbru.

Terminăm capitolul arătînd că, în marele război din 1916—1918, nu au avut loc lupte în regiunea Peşterii, pe unde au fost numai în trecere cîteva detaşamente române şi inamice, care (aceştia din urmă) au jefuit chiliile schitului nou. Odoarele celor două bisericuţe au scăpat nefurate, graţie lui Ieronim care le-a ascuns în peşteră.

V. TURISMUL ŞI PREGĂTIREA TURISTICĂ ÎN APĂRAREA NAŢIONALĂ

Broşură de 21 pagini, tipărită în anul 1926 şi semnată: *Mihai Haret,* geograf-alpinist, membru în Comitetul Soc. Române de Geografie, membru al Soc. Geografice din Paris.

Publicată sub egida Turing-Clubului României, asociaţie de turism şi pentru protecţia naturii (Biblioteca ştiinţifică nr. 3), broşura reproduce textul unei conferinţe publice rostită la „Universitatea liberă" din Bucureşti, la 11 dec. 1925, în amfiteatrul„Spiru Haret" al Universităţii Bucureşti şi repetată la Sinaia, în ziua de 10 ian. 1926, în sala mare a hotelului Caraiman, în faţa membrilor Secţiei alpine a Bucegilor din T.C.R. şi a numeroşi studenţi ai Institutului Naţional de Educaţie Fizică.

Ne aflăm şi de data aceasta (ca şi în problema ocrotirii naturii) în faţa unei energice luări de poziţie în favoarea dezvoltării turismului pe plan naţional, precum şi în prezenţa uneia din cele dintîi (dacă nu chiar a celei dintîi) încercări de definire a ţarismului, definire redescoperită şi temeinic valorificată în perioada contemporană nouă, celor de azi, sub denumirea de turism de mase.

Problema definirii turismului şi a precizării rolului său cultural şi economic mai fusese tratată de autor într-un articol intitulat *„Turismul şi rolul său econo-mic-cultural în viaţa popoarelor moderne",* publicat în revista,.Economia naţională", anul XLV, nr. 11, B cureşti, 1924, iar cu un an înainte în articolul *„Turism, carvatism, parcuri naţionale şi monumente ale naturii",* publicat în revista „Natura", anul XII, numerele 3—5, Bucureşti, 1923.

„Deşi, în ultimul timp, pare a se schiţa şi în ţara noastră o oarecare mişcare, un oarecare curent în favoarea turismului, mai puţin, şi a tuturor sporturilor în genere, mai mult, ne aflăm la aşa distanţă de ceea ce s-a înfăptuit la celelalte popoare civilizate în aceste direcţiuni, încît cu tot dinadinsul putem spune că noi nu avem încă turism. Rezultă de aci că marele public, pe care nimeni nu l-a lămurit vreodată, nu ştie precis ce este turismul, ce-l deosebeşte de eforturile propriu-zise cu care mai adesea îl confundă, care e folosul lui practic imediat etc, iar conducătorii nici ei nu s-au preocupat de acest element de îndrumare, de cultură şi de ordine.

Acestei confuziuni, pe care *absolut toată lumea* o face la noi, se datoreşte şi titlul conferinţei mele de azi: *„Pregătirea sportivă şi turistică în apărarea naţională",* în care de fapt sînt reunite două subiecte diferite: *sportul* şi *turismul,* care ar fi putut forma foarte bine două conferinţe independente.

În Occident, ca şi peste ocean, denumirea de alpinism se aplică la o călătorie care foarte adesea face parte integrantă din minimul de bunăstare a populaţiilor, cu alte cuvinte, acţiunea omenească de a călători în timp şi în spaţiu, *fără un interes material determinant,* ci numai în scopuri fizice ori intelectuale, adică pentru a dobîndi voie bună, sănătate şi cultură, se numeşte turism. O călătorie în străinătate, pentru a cunoaşte ţări şi populaţii, pentru a vedea şi a se instrui în muzee, teatre, expoziţii etc, este turism; o călătorie cu automobilul în ţară, pentru a face cunoştinţă cu diferitele ei aspecte geografice, este tot turism; o excursiune şcolară, pentru a cerceta un monument istoric, este iarăşi turism.

Din aceste exemple variate vedeţi că turismul nu este făcut numai pentru fenomenele artistice ale naturii virgine ci, din contra, civilizaţia în cea mai înaltă accepţiune constituie de asemenea o atracţie turistică aproape asemănătoare aceleia pe care o oferă aerul, pămîntul sau apa. Iar cînd munca omenească se asociază naturii într-o manifestare armonioasă, atunci idealul turistic pare atins. Din aceste cunoştinţe reiese destul de limpede că, dacă de multe ori spre a realiza turismul, cum este cazul în alpinism, de exemplu, trebuie să facem sport, acesta oricît de intens şi violent ar fi, nu este decît un accesoriu sau un mijloc al turismului, căci nu performanţa sportivă este cea care ne insuflă puterea de rezistenţă şi de învingere a greutăţilor, ci ţinta finală singură este, aici, numai şi numai cucerirea muntelui cu orice preţ.

În marile ţări civilizate, turismul, ca tehnică şi preocupare ştiinţifică, pune în discuţie numeroase probleme care la un moment dat pot să concureze la apărarea naţională; iar ca parte practică, el a luat un avînt pe cît de uriaş, pe atît de nebănuit, căci a devenit pentru orăşeni tot aşa de necesar ca şi hrana zilnică, astfel că însăşi statele fac însemnate sacrificii materiale, în interesul difuziunii lui în masele cît mai largi ale populaţiei.

În România nimic, sau aproape nimic, din toate acestea. Ori prea puţini ştiu exact ce este turismul, chiar în păturile culte, printre profesori, conducători etc, ori dacă se cunoaşte semnificaţia precisă a acestui termen, majoritatea îl dispreţuieşte fiindcă, în necunoştinţa de cauză, turism înseamnă pentru ei lipsă de la datorie, pierdere de timp, osteneală ori cheltuială zadarnică. Această concepţie nepotrivită izvorîtă numai din neştiinţă, azi cînd turismul a devenit în ţările unde este organizat, unul din factorii de căpetenie în dezvoltarea culturală, sufletească, trupească şi materială a poporului, este

păgubitoare pentru ţară şi ar trebui să se facă cît mai repede ceva, pentru ca acest important element al vieţii moderne să devină, şi la noi, un izvor de îmbogăţire naţională, cum este de exemplu în Elveţia, Franţa şi Italia, [ca] şi unul din principalele mijloace pentru educaţia tineretului.

Spre a evidenţia mai bine aceste afirmaţiuni şi pentru a nu fi prea lung, mă voi sili să grupez în 8 puncte cam tot ceea ce se poate spune despre turism:

1. Turismul îndrumează pe tinerii orăşeni către viaţa în aer liber, către sănătate, către natură, către cunoaşterea ţării şi a frumuseţilor ei. Natura, mai bine ca orice şcoală, formează sufletul, mintea şi întăreşte corpul, dînd naţiunii indivizi rezistenţi, capabili de sforţări mari şi generoase. Turismul, superior legilor şi regulamentelor restrictive, îndepărtează acest tineret de localurile de perdiţie. Funcţionarul, muncitorul, profesionistul liber sau intelectualul, înghesuiţi în oraşe mari şi case nehigienice, devin alţi oameni, cu alt dor de muncă numai după o zi-două de excursie şi mişcare în aer liber. Iată pentru ce turismul este azi, în apriga luptă pentru viaţă, unul din elementele de căpetenie ale propăşirii unei naţiuni.

Entuziastul de munte, turistul montagnard pentru a deveni alpinist perfect, trebuie să se supună de la sine unei discipline severe şi unui antrenament metodic şi de lungă durată, fără de care nu va putea obţine rezultatele dorite; concomitent cu acest antrenament, îi mai trebuie şi o oarecare pregătire sufletească şi o alta intelectuală, aproape tot aşa de complete; alpinismul nu se practică pe terenuri amenajate cu îngrijire, ca celelalte sporturi şi numai pe timp frumos, ci muntele, cu toate greutăţile lui, cu toate cursele lui înşelătoare, cu văile şi cu prăpăstiile lui şi atmosfera cu toate capriciile ei neînţelese formează vastul domeniu al acestui turism sportiv.

Pentru a reuşi în alpinism este, deci, indispensabil să fim bine informaţi asupra fenomenelor atmosferice şi glaciare, asupra toponimiei şi topografiei, ca şi asupra constituţiei solului pe care-l urcăm. O stîncă sau un horn calcaros nu se escaladează la fel cu rocile şistoase sau cu cele granitice. Adesea, înclinarea şi direcţia stratelor, tectonica unei regiuni devin indicaţii preţioase, dacă le înţelegem, în caz de ascensiuni grele. Flora însăşi ne poate dezvălui lucruri interesante. În fine, ascensionistul se mai obişnuieşte să nu se sprijine decît pe el însuşi, aşa ca la nevoie să poată utiliza toate facultăţile lui de apărare. Sufletul lui se oţeleşte pe măsură ce muşchii i se întăresc şi cultura îi creşte, iar omul care coboară astfel din singurătatea marilor înălţimi revine în societate mult mai bine înarmat în lupta pentru viaţă. E regretabil că toate acestea nu se ştiu încă la noi, sau chiar dacă se ştiu nu li se acordă importanţa pe care o comportă.

2. Turismul a devenit pentru progresul ştiinţei un colaborator nepreţuit şi adesea indispensabil. Dintre toate turismele, alpinismul pasionează mai mult pentru chestiunile ştiinţifice, fiind dealtfel şi cel mai productiv în rezultate practice interesante. Ceea ce e minunat este că această ştiinţă îşi creează savanţi ad-hoc, care la început nu sînt nici specialişti, nici profesori, nici oameni de laborator, dar care studiază muntele cu atîta pasiune şi pe toate tărîmurile, încît prin lucrările pe care le produc devin celebri.

3. Turismul este un factor important în economia naţională, prin mişcarea uriaşă de călători pe care o provoacă, iar turiştii sînt mari consumatori de tot felul de articole. Industrii întregi trăiesc sau au luat o considerabilă dezvoltare numai graţie turismului. Cele mai importante sînt: industriile de transport, industriile hoteliere şi de restaurante, industriile grafice în ramura turistică (călăuze, descrieri pitoreşti şi geografice, monografii, hărţi, itinerare, prospecte, cărţi poştale ilustrate etc), industria îmbrăcăminţii şi încălţămintei turistice etc. Toate acestea nouă ne lipsesc fiindcă ne lipseşte turismul.

4. Turismul mai prezintă însemnătate şi prin veniturile importante pe care le aduce bugetului. Toate activităţile pe care le provoacă acest factor de mişcare şi de consumaţie, sînt supuse la taxe fiscale. Zicătoarea că turistul plăteşte pentru plăcerile sale, fără să murmure, este o axiomă de care ţin seama toţi miniştrii de finanţe ai ţărilor occidentale.

5. Turismul bine organizat mai aduce unei ţări şi alte bogăţii. El atrage pe străini şi cu ei aurul lor, care contribuie intens la prosperitatea naţională. Italia a încasat, în 1923, peste 2 miliarde lire italiene de la turiştii străini, iar Franţa contează, azi, într-o largă măsură şi pe turism, spre a-şi reface finanţele zdruncinate.

6. Turismul este singurul mijloc prin care se va putea îmbunătăţi starea precară a populaţiilor de la munte, care, neavînd a se îndeletnici decît cu creşterea vitelor şi cu exploatarea pădurilor, este în multe regiuni în situaţie inferioară celeia de la cîmp, căreia cultura pămîntului îi procură o bună stare materială cu mult superioară.

7. Turismul în România mai are şi o latură politică. Graţie progreselor lui, românii vor putea să se cunoască, să se aprecieze şi, deci, să se simpatizeze căci toţi avem calităţi. Tot prin el, cunoscîndu-ne între noi, ne vom cunoaşte ţara, element indispensabil în vederea pregătirii pentru apărarea naţională. Vizitînd-o în lung şi în lat, vom face şi act de bună gospodărie internă, căci banii cheltuiţi cu aceste călătorii de plăcere rămîn înăuntru. În această direcţie este încă mult de făcut pentru a convinge să nu mai treacă graniţa cu atîta uşurinţă acei care găsesc totul rău în ţară şi bun în afară, sau

acei care cunosc Alpii pe de rost, iar Carpaţii nici nu i-au zărit vreodată. Aci rolul de căpetenie revine, în primul rînd, căilor ferate, care ar trebui să se convingă că este în interesul ţării şi al propăşirii economice naţionale, acordarea a cît mai largi avantaje acelora care doresc să viziteze ţara. Biletele circulare cu preţ redus şi alte înlesniri care favorizează considerabil turismul în Elveţia, Italia şi Franţa sînt necunoscute la noi.

8. În fine, turismul mai prezintă o latură de o însemnătate nebănuită pentru viitorul unei ţări. El a determinat, el dezvoltă şi el menţine lupta pentru apărarea de distrugere a frumuseţilor naturii. Este ştiut că depredaţiunile acestor frumuseţi, denumite în ştiinţă *monumente naturale,* din care multe au o importanţă economică considerabilă, cum sînt pădurile, carierele, căderile de apă etc, se practică la munte îndeosebi cu o adevărată furie, fie pentru scopuri industriale şi economice, fie chiar pentru scopuri curat turistice.

Există o foarte strînsă legătură între difuziunea turismului la munte şi lupta pentru apărarea de distrugere a frumuseţilor naturale, deoarece multe din ele numai prin turism pot fi văzute sau înţelese, iar rostul păstrării lor intacte tot numai prin el va putea fi priceput de către marele public, care de asemenea distruge considerabil, la rîndul lui, din neştiinţă de cele mai multe ori.

Conservarea şi restaurarea frumuseţilor naturale ale munţilor sînt printre cele mai viabile probleme ce se pun azi în discuţie, iar guvernul care va şti să ia măsuri eficace, pe care toţi oamenii noştri de ştiinţă le preconizează şi le reclamă cu nerăbdare, va face în adevăr operă pozitivă. Conservarea munţilor înseamnă conservarea însăşi a unei treimi din teritoriul României, care suferă cumplit de pe urma distrugerilor nesocotite din regiunile de unde pornesc marile rîuri ale ţării, prea adeseori transformate în torenţi devastatori.

Educaţia militară a unei naţiuni, după eminenţi autori militari, cuprinde 3 stadii bine determinate şi anume:

a. tineretul înainte de armată

b. armata timpului de pace şi

c. armata timpului de război sau naţiunea armată.

În turism putem, în mod analog, deosebi sau stabili tot 3 vîrste:

a. perioada de formaţiune turistică pînă la vîrsta de 18 ani, absolvenţa liceului şi pătrunderea în universitate,

b. şcoala turistică superioară în care pregătim propăşirea neamului şi în care tineretul, devenit aproape adult, îşi desăvîrşeşte în universităţi, şcoli superioare şi institute de educaţie fizică, paralel cu cultura lui superioară şi cultura lui turistică, ajungînd pe la vîrsta de 25—30 de ani la un echilibru perfect, adică la o dezvoltare fizică şi intelectuală armonioasă,

c. generaţia temeinică a muncii, maturitatea turistică, i-am putea zice, care durează pentru indivizii normali pînă pe la 70 de ani.

Să trecem acum la analiza mai în detaliu a valoarei şi felului de a fi al fiecăruia din aceste stadii. În prima perioadă, cea de formaţiune turistică, *şcoala* are la dispoziţie mijloace multiple, adică: *cercetăşia,* pe care cu toţii o cunoaştem, dar o cercetăşie adevărată şi, mai ales, înţelept condusă; diferitele asociaţiuni şcolăreşti pentru fotografie, cultul naturii, mici excursiuni; excursiile şcolare de fine de an, conduse de profesorii de istorie, geografie sau ştiinţe naturale. Am insistat îndeosebi asupra excursiunilor şcolare, fiindcă ele trebuie să conteze în viitor ca un element precumpănitor al formaţiunii sufleteşti şi turistice a tineretului, pentru dragostea de neam şi ţară; caravanele şcolare, la noi inexistente, necunoscute, dar foarte obişnuite în toată Europa, mici excursiuni organizate de Turing-Cluburi şi cluburi alpine, în înţelegere cu şcoala; campingul şcolar, de asemenea inexistent la noi; în aceste campinguri, instalate" în corturi, de obicei pînă la 2 000 m altitudine, se face alpinism adevărat, în care explicaţiile ştiinţifice cele mai variate, citirea şi ridicarea hărţilor, fotografia etc. se practică şi se asimilează pe nesimţite, chiar în cursul ascensiunilor, dintre care nici cele foarte grele nu lipsesc.

Pregătirea prin universitate o fac excursiunile universitare, conduse de şefii de lucrări specialişti şi chiar de profesori. Aceste excursiuni nu au de fapt în vedere scopuri turistice ci mai mult studii ştiinţifice pe teren: geologie, botanică, zoologie etc. Ele s-au introdus de curînd şi în universităţile româneşti în mod obligator şi să sperăm că vor da frumoase roade în viitor, mai ales atunci cînd profesorii conducători vor fi ei înşişi adevăraţi turişti.

Pregătirea prin societăţile turistice nu se face la noi, fiindcă sau nu avem societăţi turistice sau, dacă avem, ele sînt începătoare şi prea puţin sau deloc ajutate. Dar rolul acestor asociaţii este considerabil, căci ele pregătesc terenul şi înlesnesc excursiunile prin avantaje acordate membrilor, prin amenajări turistice, prin publicaţii de specialitate etc.

Dintre toate ramurile turistice, alpinismuleste cel care se potriveşte mai bine la pregătirea în vederea apărării naţionale şi de aceea peste tot se lucrează în vederea difuziunii lui. În faţa alpinismului, tinerii studenţi trebuie să fi dobîndit cel puţin în parte pregătirea sportivă necesară, căci alpinismul fiind lupta dîrză cu natura şi cu toate greutăţile pe care le oferă, nu trebuie să fie înfruntat pe

nepregătite, căci învinge, dezgustă şi chiar nenoroceşte, fapt ce la noi s-a întîmplat şi se întîmplă prea adeseori. De asemenea, să nu se creadă că dacă picioarele, plămînii şi inima au căpătat antrenamentul necesar pentru turism, aceasta ar fi suficient. Chestia echipamentului şi a hranei, care în mica mişcare alpină ce avem se neglijează complet dînd naştere la accidente uşor evitabile, este tot aşa de însemnată ca şi celelalte pregătiri.

Practica muntelui este folositoare oricui şi la orice etate. În prima maturitate, însă, dar mai ales în adolescenţă, cam de pe la 18 ani în sus, cînd se cîştigă gustul şi practica ascensiunilor, ea devine salutară. E admirabil de constatat cum un antrenament bine condus învinge repede timiditatea înăscută, lenea instinctivă, tendinţa la obiceiuri urîte, apatia, egoismul şi mizeria fizică, ameţelile, durerile de cap, lipsa poftei de mîncare etc. Să nu se creadă, însă, că odată antrenaţi, tinerii şi chiar cei trecuţi de vîrsta majoratului, nu mai au nevoie de a fi conduşi în alpinism. Tocmai pentru că, uneori, prin sforţarea ce trebuie să realizăm, atingem limita puterilor noastre fizice şi a tuturor facultăţilor noastre, tocmai pentru a evita sau îndepărta accidentele fatale, trebuie să ne lăsăm conduşi ani de-a rîndul, pînă ce vom fi siguri că am dobîndit cel mai mare coeficient de rezistenţă, de energie şi de îndemînare.

La noi în ţară nu s-a făcut pînă în prezent absolut nimic în direcţia aceasta. Ceva mai mult, profesorii dau cel mai mic contingent de alpinişti, afirm aceasta în deplină cunoştinţă de cauză, ca preşedinte al unei societăţi turistice care numără 1 500 membri, între care numai 53 sînt profesori.

Apostoli sînt sigur că s-ar găsi şi la noi oricînd printre tinerii profesori, atunci cînd,, suficient plătiţi, nu vor mai fi siliţi să alerge extenuîndu-se de dimineaţă pînă seara spre a-şi agonisi cele necesare vieţii. Pînă atunci, însă, pierdem un timp preţios pe care nu-l vom mai regăsi, pe cînd vecinii noştri lucrează vîrtos.

Ca o consecinţă directă a celor arătate, rămîne să adaug un singur lucru. După victoria războiului şi după unire, trebuie neapărat să ne regenerăm, iar pentru a menţine pacea şi a impune respectul drepturilor noastre, tocmai în momentele în care raţiuni de ordin economic, social şi internaţional impun reducerea serviciului militar şi limitarea armamentelor, va trebui să lucrăm asupra tineretului numai prin mijlocul sporturilor, dar mai ales al alpinismului. Prin practica muntelui, care dă obiceiul sforţării permanente, fiind cea mai înaltă şcoală de energie şi de disciplină, vom face români sănătoşi şi buni patrioţi, conştienţi de dreptul şi de datoriile lor.

Turistul, ca şi fizicianul, chimistul, naturalistul, nu se improvizează. Cine nu a făcut sport de copil şi turism de adolescent, ajuns la maturitate, pe la 25—30 de ani nu va mai face nici una, nici alta. Cine a prins de tînăr gustul muntelui, toată viaţa pînă la bătrîneţe îl va practica cu aceeaşi ardoare şi pasiune, fiindcă muntele, ca toate spectacolele măreţe ale naturii, fascinează. Dragostea de munte e un fel de vrajă definitivă care pune stăpînire pe om, transformîndu-l. Nu există sport în lume care să aibă fervenţi mai exaltaţi, mai entuziaşti şi mai tenaci ca alpinismul, căci în gustul escaladei rezidă bucuria luptei, dragostea pericolului sau sentimentalismul cel mai înduioşător, iar în greutăţile învinse, senzaţia şi satisfacţia forţei ascensionistului.

În marile ţări civilizate, turismul a devenit o preocupare ştiinţifică de tot momentul. După cum ştiinţa actuală e în permanent progres, asemenea şi turismul evoluează neîncetat, devenind pe fiecare zi unul din elementele dominante ale vieţii moderne, de care naţiunile se preocupă şi ţin seama, cu grijă faţă de viitorul lor.

Să îndrumăm, prin urmare, întreg tineretul nostru către sport, dar mai ales către turism şi alpinism, pentru binele şi tăria ţării".

VI. MASIVUL RETEZATULUI

Studiu monografic de 18 pagini, cu 12 ilustraţii foto, 5 vignete şi o schiţă sumară a masivului, apărut sub semnătura: *Mihai Haret,* preşedintele Turing-Clubului României, în revista „Boabe de grîu", publicaţie lunară ilustrată (Anul I, nr. 7), editată de Direcţia Educaţiei Poporului din Min. Cultelor şi Instrucţiunii Publice, Bucureşti, 1930.

Exceptînd clasica lucrare de geografie fizică a Carpaţilor a lui *Emm. de Martonne* (Recherches sur l'evolution morphologique des Alpes de Transylvanie. Carpathes Meridionales — Paris, 1906) — pe care şi M. Haret o citează încă din preliminariile studiului său (dar care prin însăşi esenţa ei ştiinţifică nu putea fi la îndemîna tuturor turiştilor montani din ţara noastră), trebuie să consemnăm că ne aflăm în prezenţa celui dintîi studiu de prezentare generală, ştiinţifică, a unei zone montane carpatice, de proporţiile masivului Retezat, pentru uzul turiştilor.

Autorul mai fusese în Retezat, cel puţin de două ori (după cum afirmă el însuşi), una din aceste vizite, în cadrul unei excursii de studii condusă chiar de Emm. de Martonne, în anul 1922, soldîndu-se cu lucrarea: *„Flore du Retezat et des montagnes du Haut-Banat"* (Flora Retezatului şi a munţilor înalţi ai Banatului) publicată în Lucrările Institutului de Cercetări al Univ. din Cluj (Voi. 1-1922) şi apoi în extras (7 pag.), la Tip. Cultura Naţională, în 1924 (vezi nota bibliografică nr. 4).

Studiul publicat în revista „Boabe de grîu" este organizat pe capitole, şi anume: Introducere; Situaţia şi coordonatele geografice; Consideraţiuni generale; Descriere topografică turistică. Autorul încearcă să ne ofere un tablou cît mai complet al zonei respective, utilizînd un material geografic complex. Cu toate acestea, lucrarea de faţă (împreună cu alte două de aceeaşi natură, de care ne vom ocupa mai departe) rămîne piatra de temelie a unei bogate serii de lucrări de literatură turistică de informare şi îndrumare (ghiduri simple, monografii turistico-geografice mai complexe etc), fiind însă total ignorate de specialişti: geografi, geologi, naturalişti.

Din nefericire, acelaşi fenomen s-a petrecut şi cu alte lucrări de prezentare generală a unor masive muntoase, datorate lui M. Haret: Bucegii, Leaota, Giumalău etc.

INTRODUCERE

„Geografia Carpaţilor, care pînă în prezent nu a fost cercetată complet şi unitar, ca aceea a Pirineilor sau Alpilor, spre exemplu, prezintă încă numeroase lacune de cunoaştere, căci puţinele studii făcute parţial — ici-colea şi cam la întîmplare — au fost de obicei întreprinse mai numai din anumite puncte de vedere şi aproape niciodată pe deplin sintetizate. Din această cauză, masive mari şi importante în economia carpatică sînt ca şi necunoscute marelui public doritor să afle cîte ceva, dar care, din lipsă absolută a publicaţiilor referitoare, nu-şi poate satisface în genere curiozitatea.

Retezatul este [unul] dintre aceste ultime masive.

Asupra lui, în afară de savantele, însă relativ sumarele studii de morfologie geografică ale profesorului Emm. de Martonne, pe care le utilizăm în această lucrare, nu s-a scris aproape nimic altceva în franţuzeşte; în româneşte nici măcar atît; în germană ori ungară există, de asemenea, aşa de puţin încît din cele trei sau patru scurte memorii publicate, e greu ca cineva să-şi poată face chiar o slabă idee de acest uriaş masiv muntos. Iar cît priveşte geografia lui economică, istorică etc, noi nu cunoaştem nici cea mai neînsemnată lucrare.

Studiul şi descrierea unei asemenea regiuni oferă, prin urmare, reale dificultăţi, care provin din personalitatea masivului, considerat în varietatea problemelor ce răsar în calea cercetătorului, dar mai ales din lipsa unei documentări de specialitate, cît mai apropiată de complet, necesară totdeauna şi indispensabilă cînd e vorba de „natura alpină", una şi totuşi atît de complexă.

Căci dintre numeroasele regiuni geografice ale României, peisajul carpatic sau ţinutul de munte înalt asupra căruia stăruie cu tiranie „suverana asprime a elementelor", este fără îndoială cel mai greu de interpretat. El e stăpînit de natura imperioasă, în lupta dîrză cu omul, căruia îi imprimă pe nesimţite însuşiri speciale, provocîndu-1 uneori la anumite reacţii contra ei. Studiul lui, ca să fie dus la bun sfîrşit, cere o strînsă colaborare a ştiinţei geografului cu rezistenţa alpinistului, ambele susţinute de perseverenţa laborioasă a sforţărilor neîntrerupte, pînă la atingerea unui început de deslușire,• el mai cere hărţi exacte la scară mare, fără de care sîntem nevoiţi — cum e cazul pentru Retezat — să ne mărginim la spusele călăuzelor întîmplătoare sau ale ciobanilor de transhumanţă, ignoranţi azi, dacă nu răuvoitori, în majoritatea cazurilor. Mai departe, lipsa izvoarelor istorice, a descrierilor topografice, a indicaţiilor turistice sau a precizărilor toponimice, chiar rudimentare, agravează dificultăţile pînă la imposibil.'

Lucrarea de faţă se resimte de toate aceste lipsuri. Ea se întemeiază exclusiv, în afară de partea

morfologică, pe cercetările noastre proprii, adică pe notele ce am luat personal în două lungi excursii, dintre care prima făcută sub direcţia profesorului Emm. de Martonne.. O socotim, deci, ca o modestă lucrare de îndrumare, capabilă să provoace cercetări ulterioare, pînă la înfăptuirea acelui dorit institut oro- hidrografic, atît de necesar studiilor de ansamblu asupra apelor şi munţilor României.

Situaţia şi coordonate geografice. De pe terasele bazinului Haţeg, singurul loc de unde masivul poate fi în întregime văzut de jos, priveliştea Retezatului este impunătoare. El prezintă, după profesorul de Martonne, aspectul adevărat al muntelui înalt, amintind cînd Pirineii, cînd Tatra.

Regiunea în care se află situat, fiind în realitate o excepţională îngrămădire muntoasă, stabilirea unei delimitări precise către cele patru puncte cardinale este greu de făcut. În adevăr, dacă la NV şi N este bine hotărît prin gangul Bistrei şi bazinul Haţegului, la SV prin spintecătura aproape în linie dreaptă a Cernei-Cernişoarei şi la SE prin Jiul Românesc, care-l desparte de munţii Vulcan, în schimb la E, valea Pietrosului nu pare a fi un hotar natural, precum nu sînt nici despărţiturile adînci ale Lăpuşnicului Mic, către V sau ale văii Vlăsia (afluent al Cernei, pe dreapta) către sud.

Delimitarea aceasta relativ imperfectă şi, geograficeşte vorbind, poate chiar artificială pe laturile de est şi vest, ne dă totuşi o idee asupra complexităţii Retezatului; aceasta ar fi explicaţia pentru care nici geografii nu au stabilit încă, cu mai multă precizie, limitele lui naturale. Dar pentru cine îl cunoaşte bine, împreună cu masivele înconjurătoare, un fapt reiese imediat în evidenţă: că el formează baza de nord a celei mai sălbatice şi masive regiuni din întregi Carpaţii Meridionali. Lărgimea masivelor şi a lanţurilor adiacente grupate în jurul său, aproape 60 km de munte înalt, ceea ce chiar în Alpi este impunător. Iar dacă considerăm Retezatul aşa cum l-am circumscris prin linia Bistra-Lăpuşnicul Mic-Vlăsia-Cerna-Jiul Românesc-valea Pietrosului, constatăm că el acoperă o suprafaţă de peste 750 kmp, adică de vreo trei ori mai întins ca Bucegiul, care nici nu atinge pe deplin 250 kmp.

Şi pe cînd acest din urmă masiv, privit de la distanţă, are o înfăţişare tabulară regulată, ridicîndu-se treptat şi considerabil de la sud către nord, deasupra munţilor înconjurători, de care îl despart faimoasele abrupte prahovean şi brănean, Retezatul se arată, ori de unde l-am privi, mai abrupt, mai puţin accesibil şi mult mai neregulat, graţie crestelor dinţate ale circurilor glaciare care păstrează pete de zăpadă veche pînă către sfîrşitul verii, dacă nu chiar de la un an la altul.

Ca situaţie administrativă, masivul se află cuprins aproape în întregime în judeţul Hunedoara, pătrunzînd numai puţin în colţul nordic al judeţului Mehedinţi. în interiorul lui va fi delimitat, conform legii pentru protecţia naturii, un parc natural de 600 hectare suprafaţă, care oferă un deosebit interes ştiinţific prin orizonturile sale geologice, zoologice, dar mai ales floristice.

Consideraţiuni generale. Retezatul este un masiv eterogen. Chiar dintr-o singură şi rapidă parcurgere, care ne lasă o adîncă impresie de munte înalt, distingem lanţuri şi culmi cristaline (gneissuri, granituri, şisturi cristaline) care cuprind blocul munţilor mari, adică cei cu privirea către nord, deasupra Lăpuşnicului Mare, de ambele părţi ale Bucurei şi pe care îl vom numi *Retezatul Mare;* pe de altă parte, cel căruia să-i zicem *Retezatul Mic,* cu privirea către sud şi compus mai ales din roci sedimentare (calcar, verrucano etc).

Cu toată eterogenitatea acestor două jumătăţi, Retezatul nu este un disparat, ci din contră, prin aspectele, tectonica şi chiar contrastele sale, apare ca o veritabilă individualitate geografică, menită să capete în dezvoltarea viitoarei industrii turistice româneşti o mare însemnătate. Granitul său mai mult de caracter gneissic, puternic atacat de descompunerea mecanică, prin îngheţul şi dezgheţul care lărgesc neîncetat diaclazele, ca şi suprafeţele de eroziune ce constituite relieful structural al înfăţişărilor actuale, sînt — mai ales în Retezatul Mare — atît de dislocate şi de răscolite încît, fără a vedea, nu ne putem închipui ce haos înspăimîntător de blocuri uriaşe, plesnite, sparte sau crăpate, îi stăpîneşte inima, îngreunînd teribil mersul pe creste.

Şi întinderea mare a zonei alpestre, cu pantele ei repezi şi greu de coborît, completează parcă şi mai bine iluzia de înălţimi considerabile. Singure aceste elemente, în afară de altele tot atît de importante, vor forma, fără îndoială, în viitor şi pentru totdeauna, o puternică atracţie turistică, demnă să intereseze atît pe geografii alpini, cît şi pe tot mai numeroşii adepţi ai alpinismului, fie el obişnuit, acrobatic, sau chiar contemplativ. Pe de altă parte, credem că nicăieri lupta rîului de munte cu produsele de dărîmare ale pantelor înconjurătoare nu iese mai bine la iveală ca în Retezat. Poate numai în văile subalpine ale Pietrei Craiului mai întîlnim în asemenea grad acea faimoasă tendinţă către profilul de echilibru, botezată de unii geologi: „perseverenţă de regulare", care se înfăptuieşte zilnic aci, cu toate obstacolele milenare ale zăvoarelor de gheţar („verrous") perpetui şi neclintit înţepenite, ale conurilor de dejecţie neclintite, însă nu înţepenite şi ale viiturilor sau depozitelor de aluviuni mişcătoare, elastice, elegante.

Toate aceste piedici şi neregularităţi sînt la fiece pas întîlnite în văile sale superioare, provocînd sălbatice întreţeseri de peisaje, aspre, ciudate — uneori brutale — apărate fără excepţie prin arătatele greutăţi de înaintare, mai ales dacă socotim că toate acestea se petrec cam de pe la 2 000 metri în sus.

Masivul are forma vagă a unui dreptunghi foarte oblic sau alungit, cu vîrful cel mai ascuţit cuprins în unghiul pe care-l face, la SV, Vlăsia cu Cernişoara. Dreptunghiul se află împărţit inegal, în două, prin parabola Lăpuşnicului Mare, formidabilă adîncitură făcută, parcă, între munţi dintr-o singură izbitură de secure. Una din jumătăţi către NV, considerabilă şi înaltă (circa 20 km în lungime), este *Retezatul Mare* sau granitic şi gneissic; a doua, mai mică şi ceva mai domoală către SE (aproximativ 15 km în linie dreaptă), este *Retezatul Mic* sau calcaro-verrucanos, în care graniturile sînt de obicei la adîncime şi în care întîlnim pe alocuri, ca în cheia Lăpuşnicului Mare, chiar clorito-şisturi sau şisturi de ardezie, ca pe Păpuşa etc.

Natura aparte a acestor două feluri de soluri diferenţiază nu numai înfăţişarea generală a munţilor sau regimul apelor, ci imprimă aspecte deosebite tuturor celorlalte condiţii de viaţă, printre care şi florei, element primordial în componenţa peisajului alpin. Şisturile cristaline ale Retezatului Mare sînt în majoritatea cazurilor haotice; mult mai rar le întîlnim aşezate în „nappe" de stratificaţie, de diverse categorii: concordante, discordante şi uneori chiar transgresive.

Către Soarbele, şisturile cristaline încep să fie acoperite de calcare mezozoice abundente, care formează munţi întregi (Drăcşanu, Albele, Piciorul Iorgovanului). Iar pe alocuri, constatăm (cum este enormul munte Păpuşa) şi cazul contrariu, al calcarelor acoperite de şisturile cristaline care au venit peste ele ca„nappe de charriage"; îndeosebi cele privind către nord (muntele Lolăi, spre exemplu) prezintă bolovănişuri grozave, în rînduri surprinzător de regulate. Ele sînt morenele, lăsate de vechii gheţari care acopereau în bună parte lanţurile acestea. Prin urmare, o altă caracteristică şi totodată atracţie turistică este înfăţişarea glaciară a Retezatului, sau mai exact bogăţia formelor tipice de sculptură glaciară.

Circul glaciar abundă aci; el formează, fără discuţie, elementul pozitiv şi preponderent în personalitatea masivului. Pornind de la pîlnia torenţială, conică sau semiconică, cu pante diferit înclinate, care converg către o scurgere mai scurtă sau prelung săpată, ajunge la forma semicilindrică, cu pantele pereţilor abrupte, terminate brusc într-o altă pantă uniformă, dacă nu chiar într-un fund complet orizontal. Văile Galeşu, Pietrile, Zănoaga, Stînişoara, Bucura, Peleaga, care prezintă măreţe circuri glaciare tipice, fac parte din ultima categorie, pe cînd în prima avem văile Buta şi Scutura, remarcabilă prin tinereţea sa extraordinară.

Nu negăm că termenul *circ* poate avea mai multe sensuri şi uneori — ca pe alocuri în Iezer-Păpuşa — să nu fie nici măcar o formă glaciară. În Retezat, însă, peste tot, circul este de origine evident glaciară, înfăţişînd vaste amfiteatre în pantă dulce — dacă nu chiar orizontale — cu logii simple sau compuse, cu circuri embrionare suspendate sau nu, cu trepte de diverse mărimi, cum este cazul văii Bucura, unde găsim toate aceste formaţii, care prezintă în plus un sistem de circuri la altitudini diferite, prevăzut fiecare cu cîte un minunat lac de munte. Descripţia şi înţelegerea formelor glaciare este mult uşurată în acest uriaş amfiteatru al Bucurei, cel mai grandios din toţi Carpaţii, fiindcă analiza aspectelor ne permite să le raportăm la fazele pe care le prezintă adînciturile cauzate de ape, la situaţia văilor suspendate, la acumulările morenice sau la uzarea crestelor înconjurătoare, unde se îmbinau gheţarii.

Masa glaciară care a dat Retezatului înfăţişarea actuală era, prin urmare, după urmele lăsate, foarte importantă, căci se distribuia, după calculele noastre, în aproximativ 18 gheţari de vale sau curgători, în afară de gheţarii de circ sau ficşi. Nu este greu să ne închipuim cît de sinistru trebuie să fi fost aspectul masivului sub această carapace de gheaţă care, însă, desigur că nu îngreuna mersul cum îl îngreunează pietrăria haotică de azi; despre acest aspect, văile Galeşu, Pietrile, Stînişoara, Bucura, Peleaga etc, în care fizionomia glaciară s-a păstrat aşa de intactă încît te aştepţi să întîlneşti chiar gheţarul, dau actualmente o idee destul de precisă de ceea ce trebuie să fi fost.

Ca un rezultat al vechilor gheţari, există azi în Retezat lacuri de origine glaciară, vreo 20 mai mari şi poate tot atîtea mititele. Unele, cum este marele lac al Bucurei, sînt lacuri de baraj, căci au rezultat din reţinerea prin acumulare a materialelor de eroziune, care nu-i permite scurgerea; altele, şi cele mai numeroase, sînt lacuri de circ, ca cele din Gemenile; altele de săpătură, cum e Zănoaga Mare, înconjurat de-a rîndul de mulţimea rocelor mutonate de vechii gheţari şi altele, ca Tăul Negru, sînt lacuri de cuvetă suspendată şi închisă.

Incontestabil că studiul acestor lacuri de munte înalt, pe care nimeni pînă azi nu l-a întreprins, ar fi foarte interesant, atît din punct de vedere biologic, hidrogeologic, tectonic, cît şi istoric, poate. Mulţimea lor ne arată ce mare dezvoltare a avut cîndva glaciaţia în acest masiv. „Retezatul central — scrie profesorul Emm. de Martonne — de la Sglăveiu la Custura Văcăriei, a fost sediul unei glaciaţii grandioase. Toate formele de circuri sînt reprezentate acolo şi ele au atîta dezvoltare încît din urmele vechiului relief nu rămîn decît creste ascuţite, adesea formate din blocuri îngrămădite, care şi azi se dărîmă neîncetat."

Descriere topografică-turistică. Fiecare din cele două grupe muntoase, pe care le-am deosebit: *Retezatul Mare* şi *Retezatul Mic* — cuprinde mai multe culmi, care se pot distinge cu uşurinţă cînd

masivul e cercetat cu luare aminte. Din reunirea lor rezultă formidabila intumescenţă centrală: Peleaga-Bucura-Judele, regiune de întîlnire a vechilor gheţari, care au fasonat crestele, abruptele şi văile ce descind azi din acest nod orografic central.

Culmile care se pot deosebi sînt: a. către nord — culmea *Galeşu* sau culmea *Pietrile,* după de Martonne; b. către est culmea *Custura;* c. către sud culmea *Drăcşanului,* cu Soarbele şi Borăscu, care de fapt este întreg *Retezatul Mic;* d. către SV culmea *Zănoaga,* întinsă şi ea cît două treimi din Bucegi. Să descriem sumar pe fiecare:

a. *Culmea Galeşu* se desfăşoară în mod uniform către nord, prin cinci lanţuri aproape paralele, care descind pînă către 1 200 m alt. unde deodată sînt întrerupte de abruptul care hotărăşte bazinul Haţegului. Culmea este cuprinsă între valea Gemenilor, la vest, şi Rîul Bărbat, la nord-est, iar scursura ei de căpetenie este Izvorul Pietrile, care mai jos de confluenţa celor trei văi (Galeşu-Pietrile-Stînişoara) ia numele de valea Nucşoarei sau Nucşorului, cam pînă la 4 km înainte de a pătrunde în cîmpie unde, după trecerea printr-un strîmt defileu, îi încetează şi regimul de terase care o caracterizează între 1 100 m şi 900 m altitudine. De acolo în jos, ea poartă denumirea de Valea Ohaba sau Valea Sebeşului.

VII. CONSIDERAŢIUNI GENERALE ASUPRA MASIVULUI RETEZAT ŞI LACURILOR SALE ALPINE

Articol de 12 pagini, cu 14 ilustraţii foto, apărut în limba franceză în nr. 2 Anul I, 30 iunie 1934, al revistei trimestriale „Touring Clubul României"; articolul este semnat: *Michel Haret,* President du Touring-Club de Roumanie şi poate fi considerat ca o completare necesară, la interval de 4 ani, a studiului anterior dedicat de M. Haret masivului Retezat şi publicat în paginile revistei „Boabe de grîu".

Studiul de faţă se raportează cu prioritate la prezenţa numeroaselor lacuri alpine din Retezat, fiind din acest punct de vedere o noutate în literatura noastră de turism montan şi un punct de plecare pentru noi cercetări. Prin aceasta, M. Haret apare, încă o dată, ca un deschizător de drumuri căruia i se cuvine, aşadar, deplinul nostru respect.

„Retezatul, nume sonor, armonios, măreţ, este muntele înalt cu numeroase lacuri alpine superbe, este haosul de bolovani cu teribile dificultăţi; este viaţa alpestră la apogeu; este frumuseţea sălbatică şi voluptatea unei oboseli sănătoase, este ascensiunea spre adevăr prin ştiinţa alpină; este, în fine, setea de cunoaştere şi bucuria de a vedea.

Iată ce deşteaptă în noi numele prodigiosului masiv — care va deveni, fără îndoială, criteriu, ca şi Bucegii, în alpinismul românescşi iată de ce vizitatorii săi îl părăsesc încîntaţi. Ca grupare de munţi, el este desigur fără seamăn şi această minune a României nu va fi niciodată nici destul descrisă, nici destul lăudată.

Retezatul, care ocupă aproape o treime din faimoasa „Ţară a Haţegului", semănată încă şi azi de aşezări ce stau pe vetre omeneşti vechi de multe mii de ani, este înconjurat de o veritabilă prispă care îl face să apară de o înălţime gigantică, deşi crestele lui abia depăşesc 2 500 m înălţime.

Prin masivitatea lui, prin aglomerarea de piscuri enorme, greu de escaladat, prin relieful glaciar foarte complicat, ca şi prin faptul că se găseşte ca şi înecat în alte masive destul de considerabile, reprezintă un ansamblu geografic cu influenţe predominante atît asupra dezvoltării şi menţinerii activităţii omeneşti, cît şi asupra condiţiilor care generează viaţa animală şi vegetală. Altfel zis, prin constituţia sa geologică, floristică, climatică şi turistică, el formează o entitate separată a lanţului nostru carpatic, care pune cercetătorilor numeroase probleme.

El exercită, pe deasupra, o atracţie turistică cu totul deosebită, graţie căreia el răspunde în totul dorinţelor destul de pretenţioase ale alpinismului actual. Această ultimă calitate, în afară de elementele silvo-pastorale, reprezintă o apreciabilă bogăţie care nu aşteaptă decît să fie pusă în valoare printr-o propagandă bine gîndită şi printr-o amenajare potrivită, pentru a se dezvolta în cadrul acestui factor economic care este turismul actual şi mai ales alpinismul.

Unii pretind că nu ar cunoaşte nici un alt masiv care să evoce printre geografi, geologi, botanişti, zoologi, alpinişti şi vînători, impresii mai puternice decît cele pe care le-ar putea încerca în Retezat. Afirmaţia nu trebuie să ne mire. Oricine a văzut din faţă, de pe creasta Păpuşii, giganticul amfiteatru al Bucurei, cel mai grandios din toţi Carpaţii, cu centura lui de vîrfuri aspre şi ascuţite, cu văile sale ca nişte adevărate trepte de scară, cu circurile lui suspendate şi cu nesfîrşitele lui păduri tîrîtoare în mijlocul cărora, întunecate ca noaptea, răsar nenumărate pîlcuri dese de zîmbri *(Pinus cembra),* a rămas desigur plin de entuziasm şi rămîne fără îndoială, multă vreme, sub magia acestui spectacol fantastic. Sau, viceversa, pentru cel care a văzut din spate, din *Poarta Bucurei* în jos, aceeaşi vale extraordinară care îşi desfăşoară faimosul ei şirag de lacuri suprapuse, constituind desigur un spectacol rar, culminînd printre cele peste douăzeci de spectacole de acelaşi ordin de importanţă, ce se pot întîlni pretutindeni în Retezat.

Valea Bucurei, care văzută de departe are înfăţişarea unei imense albii, cuprinde în realitate două ramuri bine definite: prima, spre N—E, închide într-un fund de amfiteatru impresionant celebrul lac *Bucura,* la 2 041 m alt., în valea suspendată care se află între munţii Bucura şi Peleaga, ale căror vîrfuri semeţe se ridică la 2 509 şi 2 511 m alt. (cele mai înalte din tot masivul), de unde se desfăşoară, într-o vedere panoramică fără egal, un peisaj de vis asupra unui circ imens şi complex, cu cele două lacuri Peleaga, de pe valea cu acelaşi nume.

Pe o treaptă sensibil superioară lacului Bucura, în acelaşi bazin vast, exact la baza primului vîrf mare al Bucurei (2 486 m),există un alt lac, de cuvetă, cu mult mai mic, dar desigur cel mai înalt din tot masivul,căci se află la 2 180 m alt. şi aproape de creasta care separă cele două ramuri ale Bucurei. Încîntător şi limpede, ca şi cel mai curat cristal, în micul său bazin închis, supra-săpat de gheţar, el se numeşte *Tăul* sau *Lacul Porţii,* fiind situat aproape de gigantica şa alpină: *Poarta Bucurei* (2 250 m).

De pe marginea de apus a lacului Porţii, sub Poarta Bucurei, coboară, aproape în linie dreaptă şi în pantă vertiginoasă, ramura principală a văii Bucura, care îşi desfăşoară şiragul ei de admirabile

lacuri, la diferite altitudini şi cu diferite înfăţişări şi aşezări. Acestea sînt, de sus în jos: lacul *Florica,* la 2 039 m; lacul *Viorica,* la 2 020 m; lacul *Ana,* la 1970 m, după care se află confluenţa dintre valea suspendată a Bucurei şi lacul *Lia,* la 1905 m alt. El este ultimul lac din sistemul lacurilor Bucurei şi are, poate mai mult decît celelalte, o aşezare superbă, datorită centurii de pini tîrîtori care acoperă din toate părţile malurile lui uşor înclinate, ca şi datorită formei lui triunghiulare, foarte caracteristică.

Aceste patru lacuri şi altele învecinate, dar mult mai mici, se găsesc toate pe vechea aşezare în trepte a unui curs de apă preglaciar, care uda probabil roci granitice masive, episod splendid al unui metamorfism regional complet. Fundul larg de peste un km al acestei colosale văi, cu treptele ei săpate în profilul talvegului, cu sugrumăturile şi lărgirile ei succesive, cu albiile şi circurile, precum şi cu surprinzătoarele ei porţiuni orizontale, este foarte aglomerat de o enormă cantitate de materiale detritice, într-o atît de mare neorînduială încît îi opune drumeţului dificultăţi de necrezut. Şi pentru a da o idee mai precisă despre importanţa gheţarilor care au acoperit această vale, se pare că gheţarul de pe ramura principală refula gheţarul destul de voluminos de pe ramura secundară sau valea afluenţă, dînd naştere formidabilei trepte în dosul căreia se ascunde lacul Bucura.

Deşi lacul Bucura ocupă un bazin format prin suprasăpare glaciară, el pare de asemenea să posede şi caracterele lacurilor de baraj prin morene frontale, care le delimitează de obicei în aval.

Trebuie să regretăm că toate aceste lacuri nu au fost încă studiate în nici un fel, căci nu li se cunoaşte nici măcar adîncimea. în cazul lacului Bucura, de pildă, al cărui diametru maximum pare să-treacă de un km, pe aproape 250 m lărgime, sondaje rudimentare au dat de fund la 14—15 m.

Valea Lăpuşnicului Mare, care desparte masivul în două jumătăţi, este o gigantică spărtură între munţi, ca şi cum ar fi o formidabilă lovitură de sabie; ea este un univers aparte. După de Martonne, au fost aici două glaciaţii diferite, prima a adîncit-o considerabil, iar a doua i-a dat forma actuală. Morenele pe care le vedem azi sînt datorate celei de a doua glaciaţii. Valea, foarte impresionantă, prezintă trepte şi umeri care au o vagă asemănare cu cele din Alpi, sînt chei întunecoase ca şi lărgiri minunate, găseşti de toate şi pentru toate gusturile pe această vale. Pe stînga ei, este mărginită de muntele Sglăveiu (2 349 m alt.) a cărui platformă adăposteşte mai multe circuri suspendate, unele embrionare, altele foarte caracteristice, dintre care trei sau patru conţin lacuri printre care *Tăul Urît,* de culoare gris-fer, puţin simpatică, în ale cărui ape se pare că nu pot trăi păstrăvii, cu toate încercările făcute; de aici şi numele lui puţin atrăgător.

Mai departe, în altă vale, *Valea Gemenilor,* unde se află poeticul *Tău al Gemenilor,* găsim încă trei lacuri închise, căci şi aceasta este o vale suspendată; ea nu este, totuşi, o vale glaciară, căci nu a avut decît gheţari de circ şi nu de vale sau de scurgere. În afară de una sau două văi din Sglăveiu, nu am mai întîlnit un alt exemplu de asemenea vale în Retezat. Pe de altă parte, am putut constata personal, de două ori, că sub grămezile de bolovani în neorînduială şi de blocuri sparte, înghesuite pe creste, pe vîrfuri şi pe versante într-o dezordine atît de mare, se adună iarna cantităţi considerabile de zăpadă care, din cauza puternicelor viscole şi uragane de zăpadă, pătrund pînă la 10—12 m adîncime, unde din cauza presiunii şi a fenomenului bine cunoscut al îngheţului repetat, se transformă, fără îndoială, într-un ,,neveu" subteran, dacă nu chiar în mici *gheţari hipogei,* care durează poate mai mult decît intervalul de la un an la altul. Aici ar fi explicaţia cea mai naturală a acelor nenumărate rîuşoare de apă rece abundente şi zgomotoase, de sub blocurile de piatră pînă aproape de creste şi de cele mai înalte-piscuri, ceea ce reprezintă o altă trăsătură specială a Retezatului.

VIII. MASIVUL LEAOTEI

Articol de 4 pagini, cu 3 ilustraţii foto, apărut sub semnătura: *Mihai Haret,* Preşedintele Touring-Clubului României, în volumul II (anul 1935) al publicaţiei periodice anuale intitulată „Calendar săptămînal. Turism, alpinism, vilegiatură, balneologie, ski, floră, faună, vînătoare", tipărit sub egida T.C.R. de către editura „Cartea Românească", Bucureşti.

Menţionăm că acelaşi material a apărut, ulterior, cu foarte puţine intervenţii, în alte două publicaţii turistice şi anume: revista „Turismul" — gazetă lunară de informaţii şi educaţie turistică, oficios al Federaţiei Societăţilor de Turism din România (F.S.T.R.) nr. 5, Anul II, 1936 şi revista „România pitorească", buletin lunar al asociaţiei de turism şi sport cu acelaşi nume, numerele 6—7 şi 8—10 (iunie-iulie şi august-oct. 1940). Apărută postum (M. Haret a decedat la 5 aprilie 1940), această ultimă retipărire se pare că este şi cea din urmă apariţie a lui M. Haret ca autor de literatură turistică, întrucît ulterior nu se mai întîlneşte numele său în nici o publicaţie de acest gen.

Ca şi în alte împrejurări, ne aflăm şi în cazul acestui articol în prezenţa unui deschizător de drumuri in turismul de munte din ţara noastră, punînd la îndemîna drumeţilor cel dintîi tablou geografic şi turistic al interesantului, dar extrem de puţin vizitatului masiv al Leaotei.

Pentru a respecta principiul cronologic al acestei culegeri de texte, vom reproduce mai departe fragmentele cele mai caracteristice din primul text, pe care îl considerăm drept baza celorlalte retipăriri.

„O regiune muntoasă frumoasă, însă prea puţin cunoscută, este *Masivul Leaotei,* unde oricine poate merge, fiind mai pretutindeni accesibil şi uşor de urcat călare. El face parte din *Muchea Bucegilor,* care mai cuprinde cunoscutul şi umblatul masiv al Bucegilor propriu-zişi, de-a lungul Prahovei superioare şi de care este despărţit prin cursul vijelios al Brăteiului, pînă la confluenţa lui cu Ialomiţa, de unde această din urmă apă continuă ea, mai departe, separaţia masivelor. Confluenţa aceasta poartă numele de *Dobreşti,* localitate cunoscută în turism numai de 25 ani şi devenită acum celebră, graţie marilor uzine hidroelectrice care au fost construite acolo pentru alimentarea Capitalei cu electricitate.

O frumoasă şosea de automobil duce la Dobreşti; ea se desparte din şoseaua naţională Sinaia-Moreni, nu departe de această localitate. Excursiile în Leaota sînt numeroase şi încîntătoare. Una din ele poate începe chiar de la Dobreşti şi drumul pînă în vîrf este următorul: lăsăm la o parte impunătorul munte *Rătei,* care îşi trimite colţii lui verticali pînă dincolo de 1 700 m alt. chiar pe dreapta văii Brăteiului şi urcăm versantul sudic al ciudatului munte *Lespezile* pînă sus pe creastă,sub o uriaşă cingătoare calcaroasă, unde, ajunşi, ne aflăm la mai bine de 400 m deasupra faimosului *Gang Orzea* — sau Canionul Ialomiţei — una din minunile ţării, distrusă fără milă de necesităţile industriei moderne, căci a fost inundat de apele barate ale Ialomiţei, pentru folosul uzinelor de la Dobreşti.

De pe coasta Lespezilor, printr-o frumoasă pădure relativ tînără, uşor şi repede coborîm chiar în fundul văii Brăteiului, la staţia funicularului Schiel unde, de fapt, am părăsit Bucegii, căci muntele Lespezi, sau Cetatea Lespezilor, face parte din acest din urmă masiv — şi pătrundem în Leaota. Din valea Brăteiului — al cărei thalweg, ca şi întregul masiv al Leaotei, dealtfel, este în totalitate format din cloritoşisturi metamorfice, ceea ce îi dă un aspect oarecum diferit de al Bucegilor — se prezintă numeroase posibilităţi de ajungere în vîrful Leaotei, care e situat chiar în centrul geometric al masivului.

Primul şi cel mai scurt drum este pe creasta *Şutilelor,* munte enorm şi bine situat în masiv, dar cu pante repezi, greu de urcat călare. Cel mai comod urcuş al versantului estic al Leaotei este pe *Jugureanu,* munte uriaş care, prin spinările lui domoale şi uşor de urcat, ajunge repede tocmai în *Cumpărata Mare,* de unde prin *Siemnea-Muchii* sîntem numaidecît în vîrful cel mare al Leaotei, la 2 134 m alt., între vîrful Jugureanului, care nu are decît 1 781 m alt. şi vîrful Leaota, sînt abia 3 500 m distanţă. Vederea de pe spinările Jugureanu[lui] asupra văii Brăteiului şi a afluenţilor săi este splendidă, iar sălbăticia şi singurătatea locurilor în adevăr impresionante. Aici, la poalele Mitărcei şi ale Jugureanului, în poieniţe minuscule, de abia de 25 sau 30 m diametru, retrase parcă şi dinadins ascunse de vizite indiscrete, înconjurate fiind de brazi uriaşi seculari, şi-au făcut urşii din Leaota „măsurătorile" lor. De aceea şi punctele se numesc — cum dealtfel sînt chiar însemnate pe hărţi —„la măsurătoarea urşilor".

Priveliştea din vîrful şi de pe crestele superioare ale Leaotei este de o întindere prodigioasă; în zilele cu atmosfera favorabilă, ea ajunge pînă la Tîrgovişte şi Cîmpulung. De altă parte vedem, mai aproape, interesanta creastă a munţilor pînă dincolo de *Dudele,*cu frumoase păduri de molift pe ambele versante; apoi, spre E şi NE se întinde uriaş, covîrşitor, întreg masivul Bucegilor, iar spre vest şi sud o adevărată îngrămădire de munţi, de toate aspectele şi dimensiunile care, descrescînd treptat-treptat, ajung de se confundă la un moment dat chiar cu ceaţa din cîmpie.

Spre nord se desfăşoară, incomparabilă, partea muntoasă a judeţului Muscel, cu încîn-tătorii

lui munţi — grandioasă feerie alpină ca din poveşti — şi anume: *Ghimbavul* întreg, ascuţit ca un dinte ţanţoş şi singular, cu sălbaticul lui versant sud-sud-estic, absolut vertical, care de nicăieri nu se vede atît de bine ca din locurile acestea; către NNV este satul Podul Dîmboviţei, cuib de pasăre între ape; la NV se distinge la perfecţie ciudata stîncărie a *Zăbavei,* cu fantastica ei vale a Crovului — şi numai ceva mai departe enigmaticele Zacote sar, parcă înadins, spre a-l tenta, în ochii entuziasmaţi ai excursionistului înmărmurit; la NNV se înalţă peretele formidabil şi adînc scrijelit al Pietrei Craiului, iar aproape de tot de noi — parcă am pune mîna pe ei— avem chiar munţii din Leaota şi anume: Rîiosul, Albescul, al cărui vîrf iese din linie înaintînd spre nord întocmai ca un cioc ascuţit de răpitoare, Geabelea, Cioara, Ţîbra, Tîncava etc, etc. În fine, departe — departe de tot, în zarea cenuşie, Iezerul şi Păpuşa ocupă, cu toată distanţa mare, o părticică din orizont, ceea ce dovedeşte mărimea lor.

Am colindat o bună parte din Carpaţii noştri şi pot afirma că priveliştea ce se desfăşoară din vîrful Leaotei este printre cele mai întinse şi mai pitoreşti ce am aflat.

Numeroase sînt drumurile de înapoiere sau de coborîre din vîrful Leaotei şi niciodată nu ne putem decide uşor pe care din ele să-l alegem, fiindcă toate sînt pasionante, dintr-un punct sau altul de vedere.

Astfel, putem uşor merge la Sinaia, distanţa fiind de 41 km, ce se pot parcurge în 12 pînă la 15 ore de mers, prin Strunga, pe la Casa Peştera T.C.R. şi prin superbul munte Piatra Arsă, de deasupra Sinaiei. Drumul acesta este prodigios; în adevăr, pînă la Strunga, adică pe o distanţă de aproximativ 20 km lungime, el este adevărat drum de creste; nici un moment nu se descinde sub 1 750 m alt., căci se merge absolut numai pe creste pleşuve, urcînd şi coborînd în total 17 vîrfuri de munţi. Este, prin urmare, [un] drum obositor, posibil numai celor bine antrenaţi, care vor să profite în fiecare secundă de magnifica priveliște din partea stîngă a potecii, unde se desfăşoară, surîzătoare, uriaşa scufundătură a Branului, mărginită la vest de peretele calcaros şi nesfîrşit al Pietrei Crai[ului] care ţine tovărăşie excursionistului întreg drumul, şi de pe dreapta, a Bucegiului, care pe măsură ce înaintăm îşi apropie impunătoare şi atractivă partea lui alpină superioară, cu vîrfurile şi văile sale prăpăstioase.

La Cîmpulung, asemenea, putem merge de la Leaota, distanţa fiind tot de 40 km, din care însă vreo 14 km de la urmă se fac pe şosea bună. La început, coborîşul destul de repede lasă Leaota în spate, pînă în muntele *Vîja,* de unde se urcă frumosul munte *Tîncava* pînă la 1 750 m alt. şi apoi de acolo începe un coborîş grozav, printr-o pădure de conifere, repede înlocuită prin alta superbă, de fag şi mesteacăn, în amestec egal. Mai jos ceva, coborîşul devine ameţitor pînă în fundul văii Bădeanca, pe care, apoi, avem de mers zece lungi km monotoni, pînă în cătunul Coteneşti, pendinte de Stoeneşti, de unde o şosea bună ne duce repede la Cîmpulung.

Leoata, neglijată de excursionişti, este totuşi un masiv splendid — deşi nu prea înalt — pentru turism şi nu ne îndoim că, în curînd, va fi tot atîta de umblat şi cercetat ca şi masivul Bucegilor, fiind aproape de Bucureşti, de Ploieşti, de Braşov, de Tîrgovişte sau de Cîmpulung; iar viitoarea casă de adăpost a Turing-Clubului României, a cărei construcţie, începută în 1933, în plin masiv Leaota, chiar pe valea cu acelaşi nume, la 1 450 m alt. şi numai la două ore de urcuş pînă în vîrful mare al Leaotei, va uşura şi înmulţi într-o largă măsură drumurile în acest masiv.

IX. CUM AM CUNOSCUT[-O] PE BUCURA DUMBRAVĂ

Articol de 7 pagini, semnat *Mihai Haret,* geograf, Preşedintele „Touring-Clubului României" şi inclus în volumul comemorativ editat la împlinirea a 10 ani de la moartea Bucurei Dumbravă (Bucureşti, 1935).

Este un volum de 58 pagini, tras la „Gestetner", sub egida unei asociaţii bucureştene la a cărei conducere se afla şi Bucura Dumbravă. Printre cei care şi-au depănat amintirile despre defunctă, remarcăm semnătura doctorului Urechia, a sculptorului Ion Jalea, a scriitorilor Gala Galaction şi Emanoil Bucuţa, precum şi contribuţia lui M. Haret, din care reproducem pasajele de mai jos.

„De *Bucura* auzisem vorbindu-se ca excursionistă şi mare iubitoare a Bucegilor, încă înainte de război. Nu avusesem, însă, ocazia să-i fiu cunoscut. Totuşi, se pare că şi dînsa auzise de pasiunea mea pentru acelaşi masiv, fiindcă atunci cînd i-am fost prezentat nu m-a primit ca pe un necunoscut, ci foarte amical mi-a zis:„Sper că o să umblăm împreună de acum încolo."

Hotărîndu-se, prin urmare, excursia, am pornit-o în dimineaţa zilei de 19 septembrie 1918 (stil vechi) prin Vîrful cu Dor şi Lăptici la „Peştera Ialomiţei". Drumul lui Butmăloiunu exista încă, şi mai puţin nu exista „Casa Peştera" a Turing-Clubului României. Compania se compunea din: Bucura Dumbravă, Alexandrina I. Bianu, eu şi Gheorghe Cîrnu, cu 3 cai. Nouă ne-ar fi fost de ajuns pentru bagajul de tot felul ce aveam, numai 2 cai. Gheorghe se temuse să-şi lase acasă unul din cai, aşa că îl luase cu el, fără plată „căci în pustietatea Bucegilor sînt cu mult mai sigur de el."

Ar fi lung să descriu, aci, minunata noastră excursie, căci am stat, sus pe Bucegi, zece zile, zece zile de pace, de încîntare sufletească şi de bucurie a ochilor. [...] Iar timpul a fost superb în continuu, parcă înadins după dorinţele noastre.

Ne-am stabilit cartierul la Peştera Ialomiţei, într-una din cămăruţele schitului nou (adică peste Ialomiţa). Casa fusese complet devastată. Nu avea sobe, nu avea ferestre, nu avea uşi, nu avea laviţe, în fine avea numai pereţii goi. Atunci Bucura, cu Alexandrina Bianu, cu Gheorghe, ajutaţi cu mare bunăvoinţă de fostul stareţ Ieronim şi de anticul călugăr Ioil, s-au pus harnic pe lucru şi, pînă seara, în timp ce eu erborizam pe Ialomiţa în sus, au aranjat cea mai puţin ruinată dintre camere, cu un pat mare de fîn proaspăt, de munte, cu o fereastră astupată cu scînduri şi cu o rogojină pe care ne-o aduseseră popii, în loc de uşă. Iar pentru preparat mîncarea s-a montat o rudimentară sobă de bucătărie, sub o magazie deschisă din trei părţi. Norocul a făcut, cum spuneam mai sus, ca timpul să fie căldicel şi uscat, astfel că nevoia de foc în camera de culcare nu s-a prea făcut simţită; altfel, am fi tremurat rău de tot.

În cele zece zile în care noi aceştia patru, pierduţi în munţi, am fost nedespărţiţi, în care am cutreierat Bucegii în lung şi în lat, am avut fericita ocazie de a cunoaşte pe Bucura mai îndeaproape, apreciindu-i inteligenţa superioară, admirîndu-i distinsele ei calităţi sufleteşti şi — cu surprindere pentru mine, căci credeam tocmai contrariul — constatînd la ea o intensă şi sinceră dragoste de ţară şi de poporul românesc. [...]

Atunci, urcînd într-una din zile„Horoaba", pe versantul stîng, i-a venit şi gîndul minunat al „Cărţii munţilor" şi întrebîndu-mă ce gîndesc, i-am răspuns cu entuziasm ca sînt convins că va avea succes deplin. În altă zi eram la Omu, pe marginea de nord a platoului, tocmai de unde se vede aşa de bine Piatra Craiului, Ţara Bîrsei şi mult mai departe, încolo, pînă în munţii Bucovinei.

Era o zi fericită, aşa cum numai pe muntele mare se poate închipui: cald, lumină, linişte, fără pic de adiere, un orizont larg fără pereche, depărtat şi clar, cum rareori mi-a fost dat să vad de la Omu, în cei 36 de ani de bucegism ai mei. Dejunasem chiar acolo pe margine şi am stat pe loc, privind, privind mereu, cu nesaţ, pînă pe la 16 ore, cînd am pornit-o înapoi spre Peşteră. În cele 6 ore de şedere pe loc în acel punct minunat, unic în Bucegi, conversaţia noastră nu a încetat un singur moment. Şi despre ce altceva puteam vorbi, decît despre munţi şi despre Bucegi, mai ales; despre vînt, despre vremea rea şi despre vremea bună, despre nori şi despre soare; dar mai ales despre florile Bucegilor pe care atît Bucura, cît şi Alexandrina Bianu, nu numai că le iubeau, dar le cunoşteau foarte bine şi le înţelegeau; ele le înţelegeau în plus, cu un fel de intuiţie artistică, care de multe ori lipseşte naturaliştilor preocupaţi numai de interesele lor ştiinţifice.

Şi atunci Bucura mi-a zis, la un moment dat: „Haide, domnule Haret, să scriem împreună o antologie a Bucegilor" — proiect, însă, de care nu mi-a mai vorbit altă dată şi care nu s-a realizat. În altă zi am pornit-o devreme de tot de la Peşteră şi am urcat, prin valea Suchelniţei şi Horoaba superioară, la vîrful Ţapului, de unde, pe creasta culmei Strunga, am ajuns la Omu chiar pe primul vîrf mare, adică pe acela care îi poartă azi numele, pe „Vîrful Bucura", unde, pe la 11 ore dimineaţa, ne aflam sosiţi, de asemenea pe un timp incomparabil.

Am avut impresia că, pe acest vîrf, i-a venit ei primul gînd al„Hanului Drumeţilor", căci mi-a vorbit îndelung de un proiect de societate turistică bucegistă, la care se gîndise în tot timpul ocupaţiei,

cît nu putuse deloc umbla pe munţi. Dar, date fiind împrejurările grele în care ne aflam, eu eram foarte sceptic în acele momente, asupra posibilităţilor de înfăptuire a visului ei frumos.

Din vîrful Bucura am plecat pe la 14 ore, făcînd drumul înapoi la Peşteră chiar pe „Cheile Urşilor", descrise de mine acum recent, în al treilea „Calendar al turismului"şi cu toate că Bucura nu trebuie să fi fost departe, în vremea aceea, de 60 ani, a mers totuşi excelent, parcurgîndu-le numai în interval de 4 ore.

Regret că mi s-a cerut atît de tîrziu acest articol, fără să mi se dea răgazul necesar să-l scriu, căci multe aş mai fi avut de spus asupra acestei superbe excursii de zece zile în Bucegii pustii, în care afară de Ieronim şi Ioil, de la schitul Peştera, nu am întîlnit ţipenie de om, nici oi, nici ciobani, nici excursionişti, nici cîini gălăgioşi şi nesuferiţi, care de atîtea ori ne strică plăcerea excursiei, nici nemţi ai ocupaţiei odioase, ci numai o tăcere admirabilă, o linişte odihnitoare şi o floră magnifică, care, dat fiind lipsa de păşunat timp de trei veri la rînd (1916—1918), luase o dezvoltare extraordinară, astfel că Bucegii prezentau mai mult ca totdeauna numai frumuseţi surîzătoare, numai coloritul încîntător al peisajelor sale superioare şi numai stînci şi prăpăstii liniştite. În plus, avusesem norocul rar de a trăi în tovărăşia unei fiinţe în adevăr superioare şi cu un suflet atît de ales.

X. PEŞTERA LUI BOGDAN. MUNTELE PIATRA ARSĂ

Articol de 2 pagini (cu o schiţă sumară) semnat: *Mihai Haret,* preşedintele Touring-Clubului României şi *Florin.* Şfefănescu, secretarul Secţiei alpine T.C.R. a Bucegilor şi publicat în paginile „Calendarului săptămînal T.C.R.", vol. IV, pe anul 1937.

Dintre numeroasele „note" — scurte şi sumare — publicate de M. Haret în paginile publicaţiei de mai sus, pe care a condus-o efectiv de la apariţie (1934) pînă la vol. VII-1940, apărut cu puţin înainte de dispariţia sa, articolul dedicat „Peşterii lui Bogdan" se remarcă prin conciziunea informaţiilor şi prin noutatea subiectului, ceea ce ne-a determinat să-l reproducem în întregime, socotind că indicaţiile date de autori sînt valabile şi azi, după aproape 40 de ani, iar obiectivul turistic ca atare îşi păstrează aceeaşi notă de interes şi atractivitate.

„Există în muntele Piatra Arsă din Bucegi, nu departe de carierele cu acelaşi nume, o peşteră curioasă şi necunoscută de marele public, sau mai exact, uitată azi; reamintită, ea va forma pentru sinăieni şi buştenari o ţintă de plimbare interesantă"

A fost prima dată semnalată în 1884 de către fostul stareţ al mănăstirii Sinaia, arhimandritul Nifon, fondatorul de neştearsă amintire al muzeului acestei vestite mănăstiri. În 1907, graţie obiceiului pe care unul din autorii acestor rînduri (M. Haret) l-a avut de totdeauna de a face explorări prin locuri uitate, neumblate sau chiar sălbatice, a dat întîmplător de ea, descriind-o în lucrarea:„în munţii Sinaiei, Rucărului şi Branului" din 1910 (azi de negăsit), sub numele de „Peştera lui Bogdan", ca un omagiu adus acelui alpinistpremergător care era *Nicolae Bogdan* şi care a iniţiat în alpinism o serie de tineri din toate categoriile. Numele dat atunci a fost găsit nimerit, a plăcut şi a fost adoptat.

După marele război, însă, multe s-au uitat şi altele s-au născut; tot asemenea cu plimbările în jurul Sinaiei, astfel că potecile care duceau la „Peştera lui Bogdan", neumblate şi neîngrijite, s-au distrus de ape şi intemperii, vizitatorii Sinaiei neglijînd complet această formaţie naturală, demnă de a fi văzută, mai ales că este atît de aproape încît constituie una din plăcutele plimbări de o jumătate de zi în jurul acestei localităţi.

Trei sînt variantele prin care se poate ajunge la „Peştera lui Bogdan" şi anume:

1. De la mănăstirea Sinaia se urmează „Drumul Sfînta Ana" (denumit momentan Aleea Alex. Se. Ghika), pe marcajul albastru-galben-roşu-verde orizontal, pînă sus în strada Furnica, unde aceasta din urmă se termină în Calea Codrului şi în drumul de automobile către *„Sfîrşitul Lumii"* şi *„Poiana Reginei".*Se merge pe acest din urmă drum, pînă unde se despart marcajele roşu-verde de albastru-galben, apoi o luăm la dreapta, pe o bună potecă marcată cu aceste două din urmă culori şi în plus cu roşu vertical. Poteca aceasta înconjură împrejmuirea parcului castelelor regale, traversează Va7ea *Peleşului* şi urcă în sus spre Poiana Reginei pe un alt traseu decît acela al drumului de automobile.

După un parcurs de peste un km (15 la 20 minute de mers) o părăsim, continuînd la dreapta prin pădure, numai pe roşu vertical, de-a lungul conductei care aduce apa din valea Babei la Castelul Foişor, pe o distanţă de aproximativ 500 m (10 la 15 minute), după care vine un urcuş apreciabil, ca de 400 la 500 m şi apoi iarăşi drum uşor, pînă ce dăm în altă potecă ce vine tot de la Poiana Reginei, Coborîm acest drum spre NE, cam pe un km lungime, pe o potecuţă pierdută în frunziş şi vegetaţie, suim după aceea o mică pantă şi apoi, printr-un bolovăniş mare, intrăm în nişte serpentine repezi, care ne scot direct ia gura peşterii. Drumul este numai de picior şi cere încălţăminte mai groasă; distanţa de la Sinaia, de aproximativ 6 la 7 km, se parcurge uşor în 2 la 3 ore, maximum.

2. Al doilea traseu este de la Poiana Reginei. Se urmează pe marcajul galben vertical, un vechi drum spre E circa un km, prin locuri foarte plăcute, după care parcurs dăm în potecuţa pe care am venit de la Sinaia, pe conducta de apă descrisă mai sus. Distanţa Poiana Reginei-Peştera lui Bogdan, 2 1/2 km şi timp necesar 1—2 ore.

3. Al treilea traseu este din şoseaua naţională, colţ cu fosta stradă a Palatului, de la transformatorul electric prin *Poiana Spintecată* (greşit denumită Poiana lui Oppler) şi pe drumul Castel-Poiana Ţapului, însemnat din vechime cu tăbliţe numerotate din sută în sută de metri.

După ce lăsăm la stînga o potecă spre Poiana Reginei, ajungem după 4 km la carierele Piatra Arsă. Dincolo, o luăm la stînga, în sus, pe o veche potecuţă naturală, numai de picior, care suie din greu panta muntelui. După un urcuş mare, de cîteva sute de metri, urmează un mic coborîş în zigzag, pe o potecă prăpăstioasă şi foarte rea, apoi iarăşi un scurt urcuş şi iată-ne la gura peşterii.

„Peştera lui Bogdan", adîncă de 70 m, are o intrare de 6 m înălţime şi 4 m lăţime. Este, deci, destul de mare. Intrînd în peşteră cu lumini, după 10 m de parcurs ajungem într-o grotă spaţioasă, foarte înaltă şi lată de 15 m. De aci se continuă în partea stîngă, printr-un culoar foarte îngust, pînă la fundul peşterii, unde, pe o lespede de piatră, sînt săpate cu dalta următoarele cuvinte şi semne neînţelese: Sociewenecassi Wagzucha Ballarin. Peştera mai prezintă şi alte deschideri mai mici şi, deocamdată, imposibil de pătruns, întreg interiorul ei este acoperit cu calcar aşa de moale, încît pare că se topeşte şi,

în curgerea lui, prezintă formele cele mai ciudate şi extravagante, de rămîi înmărmurit. Acest calcar se numeşte,,lapte de piatră"; el se ia pe îmbrăcăminte, pe care o pătează, aşa că în peşteră trebuie intrat numai cu haine oropsite, mai ales că şi terenul este foarte alunecos.

Explicaţia ştiinţifică a „laptelui de piatră" este următoarea: exudaţiile apoase încărcate cu bicarbonat de calciu se fac prea repede spre a lăsa un depozit cristalin sau măcar consistent şi îşi depun calcarul lor sub formă nămoloasă.

XI. PIATRA CRAIULUI

Articol de 5 pagini, cu 3 ilustraţii foto, semnat *Mihai Haret* şi publicat în „Buletinul alpin", revista Clubului alpin român, anul V, nr. 2, august 1937, publicaţie periodică trimestrială de turism montan şi alpinism, care a apărut cu regularitate în perioada 1933—1937 sub egida C.A.R. şi sub îngrijirea lui N. Dimitriu (secretar de redacţie), iar în perioada 1938—1940 sub egida asociaţiei turistice A.D.M.I.R. şi sub îngrijirea subsemnatului (secretar de redacţie şi secretar general al asociaţiei).

Articolul lui M. Haret poate fi considerat cea dintîi prezentare sistematică a masivului Piatra Craiului, aducînd elemente şi date informative care veneau, la interval de numai un an, în completarea unui fext de propagandă în favoarea acestui masiv, publicat de subsemnatul în paginile aceleiaşi reviste, anul IV, nr. 1—2, martie-iunie 1936, sub titlul „Impresii din masivul Pietrei Craiului". Dar, în vreme ce articolul nostru reprezenta o primă luare de poziţie subiectivă în raport cu acest masiv, articolul lui M. Haret încheia o lungă experienţă începută prin anul 1903 şi desfăşurată vreme de peste trei decenii.

Reproducem mai jos partea introductivă a articolului lui M. Haret, nu numai pentru contribuţia sa la cunoaşterea sistematică a Pietrei Craiului — pe vremea aceea foarte puţin cunoscută şi cercetată de turişti, complet ignorată de alpinişti — dar şi pentru faptul că acest material deosebit de preţios al lui M. Haret a stat în mare măsură la temelia cercetărilor ulterioare geografico-turistice care au dus la o redescoperire a excepţionalelor frumuseţi ale masivului, iar în 1943 la apariţia primei monografii turistice dedicate acestuia.

„INTRODUCERE. În anul 1900 schiţam cei dintîi paşi în alpinism. Din cel mai înalt vîrf al Bucegilor — de la Omu — regretatul scriitor Ilarie Chendi îmi arăta, în seara unei limpezi zile de vară, o creastă albă, continuă şi dinţată ca pînza unui fierăstrău, ce se desfăşura prodigioasă în faţa noastră, către apus. Nici un nor nu întuneca orizontul, nici al vederii, nici mai ales al spiritului meu de adolescent.

Cu un gest larg şi plin de admiraţie ce-i umplea sufletul, el îmi zise:„Uite, tinere, Piatra Crai ! Vezi ce minunată e ?" Un fior mă străbătu la auzul acestui nume impresionant, evocator ca un monument străvechi. Vederea acestei forme stranii, ascuţită şi dantelată, ce se înălţa zveltă şi uşoară — parcă aeriformă — în faţa atîtor alte culmi largi, cu lanţuri greoaie de munţi mari şi mici, situaţi în spatele ei pînă în apusul pierdut în zare, m-a impresionat atît de adînc încît, şi azi, după atîţia ani şi sute de ascensiuni, cînd aud de Piatra-Crai, încerc încă un sentiment cu totul deosebit.

Ilarie Chendi o iubea cu pasiune, fiindcă o cunoştea bine. Era, prin urmare, cel mai indicat să-mi arate, primul, această culme unică printre formaţiile muntoase şi să sugereze tînărului meu entuziasm născînd şi inteligenţei mele în formaţie, fascinaţia ei fără pereche.

Stăm mut lîngă el, mirat şi atent la spectacolul atît de nou pentru mine, a cărui prodigioasă frumuseţe, dealtfel, desigur că nici nu o puteam gusta în acele momente, după cum dealtfel nici nu puteam pricepe, încă, întreaga înălţare sufletească pe care o dă înţelegerea muntelui şi măreţia înălţimilor. În adevăr, abia mai tîrziu, peste trei ani, tot revăzînd de la distanţă.şi gîndindu-mă la fantastica spinare de piatră, am fost atras de ea ca de un magnet şi — cu toate greutăţile acelor timpuri — [...] am început să o vizitez tot mai des, de cîte patru-cinci şi şase ori pe an, dormind noaptea prin bordeie, pe la stîni sau mai adesea la foc, sub cerul liber şi mîncînd zile de-a rîndul numai hrană rece, din sacul de spate. Ea mi-a rămas întipărită în minte, dar mai ales în suflet şi îndată ce o zăresc sau o cale, îmi reamintesc cu nostalgie, ca de o veche şi rară dragoste, de acele clipe neuitate, de emoţie sănătoasă, cînd parcă toată lumea îmi aparţinea. Începînd din 1903 şi pînă în 1934, în afară de anii războiului 1915—1918, am suit Piatra-Crai de multe ori în fiecare an. escaladîndu-i toate versantele, cercetîndu-i toate văile şi studiind-o sub toate feţele şi aspectele ei. De aceea atrag atenţia că cele cuprinse în prezentul articolaş sînt numai constatări pe care le-am extras din numeroasele mele note.

XII. NOTĂ ISTORICĂ ASUPRA HOROABEI

Articol de 1,5 pagini, cules cu literă măruntă, cu 3 ilustraţii foto şi o schiţă, semnat *Mihai Haret* şi publicat în „Calendarul de turism T.C.R.", vol. V/1938,ca notă explicativă la articolul „În Bucegi. Horoaba", semnat *Liliana Protopopescu* şi apărut în aceeaşi publicaţie periodică, articol în care autoarea face o sumară prezentare a celebrei văi din bazinul superior al Ialomiţei.

„Nota istorică" a lui M. Haret, mult mai interesantă decît articolul de bază, poate fi considerată drept un important document istoriografico-turistic (de care literatura noastră de turism duce o acută lipsă) care contribuie la stabilirea unor evenimente şi unor priorităţi în dezvoltarea drumeţiei de munte şi a alpinismului din Bucegi. Interesul stîrnit, pe drept cuvînt, de această contribuţie a lui M. Haret la istoria turismului montan din ţara noastră, este confirmat şi de faptul că la interval de numai doi ani „Nota istorică asupra Horoabei" a fost republicată în revista lunară de turism „România pitorească" (nr. 5 — mai 1940) reprezentînd împreună cu lucrarea „Masivul Leoatei", retipărită în numerele următoare ale aceleiaşi reviste (vezi cap. IX), ultimele contribuţii ale lui M. Haret (postume, de data aceasta) la tezaurul literaturii noastre turistice.

O tristă coincidenţă a făcut ca retipărirea „Notei istorice asupra Horoabei" să fie precedată, în paginile aceleiaşi reviste, de un necrolog semnat de prof. *Nicolae Ioan,* preşedintele asociaţiei „România pitorească", necrolog în care este evocată personalitatea lui M. Haret, decedat cu puţine zile înainte de apariţia revistei.

Reproducem, mai departe, integral, textul „Notei istorice asupra Horoabei", datorită interesului pe care îl prezintă pentru istoria drumeţiei de munte din ţara noastră.

„Se pare că primii excursionişti moderni care au străbătut Horoaba de la un capăt la altul au fost: regretatul meu iniţiator în alpinism *Nicolae Bogdan* şi subsemnatul, sub conducerea vechiului nostru prieten *Ieronim,* fost stareţ al schitului Peştera, care, din simplă patimă pentru munte, cerceta şi explora Bucegii în cele mai misterioase ale lor amănunte.

Porniţi în dimineaţa unei superbe zile de vară (miercuri, 30 iulie 1903) de la„Casele Burlacului" (vezi lucrarea: „Peştera Ialomiţei şi Casa Peştera" de Mihai Haret) pe Horoaba în sus, am ajuns uzi [pînă] la piele şi murdari grozav, după cinci ore de sforţări, la capătul ei superior, sub vîrful Ţapului, unde se află primele începuturi.

Drumul ne-a fost lung şi obositor, fiindcă pînă la deversorul din dreptul Văii Oarbelor am urcat numai versantul stîng (al Bătrînei), unde terenul este virgin, de vreme ce nimeni, afară de vreun cioban sau de Ieronim, nu trecea pe timpul acela prin Horoaba şi pentru că, în iarnă-primăvară şi începutul verii, precipitaţiile atmosferice fuseseră extrem de abundente, aşa că apa era nu numai în Oarba haotică, ci şi prin canionul Horoabei furioase curgea un torent abundent, din care cauză începătoarea noastră pregătire alpină fusese pusă la o neînchipuită încercare; trecerea strîmtorilor şi escalada săritorilor numeroase, care în loc să fie uscate ca de obicei, vara, erau transformate în cascade ude, repezi şi abundente, a fost deci un adevărat chin.

Şapte ani au trecut după primul parcurs, fără ca nimeni, după afirmaţia lui Ieronim — în afară de prietenul meu profesorul Dan Rădulescu, de la Cluj, care a străbătut-o şi el prima dată în 1906 — să fi repetat excursia noastră, cînd acelaşi grup mărit cu regretatul meu frate, mort din urmările războiului, doctorul Petru G. Haret (pe atunci doctorand în medicină) şi amicul meu Tita Eftimiu, tot sub conducerea lui Ieronim, am pornit din nou în dimineaţa zilei de marţi 20 iulie 1910, pentru o explorare mai amănunţită a Horoabei şi afluenţilor săi.

De astă dată nu am mai urcat pe stînga (dreapta cum suim), pe fir în sus, ci de la „Casele Burlacului" am luat un hăţaş pe versantul drept al văii (stînga cum suim) care, imediat, a pornit la escalada unor pante îndrăcite şi încurcate de arbori giganţi, trîntiţi de vînturi în toate direcţiile. După aproximativ o oră de urcuş greu, am ajuns la o stîncă de calcar, găurită de ape şi vînturi în formă de arc de triumf, prin care se putea trece în picioare (vezi fotografia), de unde priveliştea asupra Ialomiţei şi munţilor înconjurători era încîntătoare. Dincolo, ne-am urmat drumul pe o brînă strîmtă, după care am coborît un colţ aproape vertical, ajungînd chiar deasupra Horoabei, pe un mal vertiginos, unde se află o brînă acoperită de iarbă verde şi în care se deschide gura unei mici peşteri — Peştera Horoabei. Am intrat pe tîrîş, căci este un simplu culoar strîmt şi puţin înalt, de 12 m lungime, lărgit în fund, unde am găsit culcuş de urs.

Continuînd în sus, am dat de a doua *Poartă* sau stîncă găurită şi am ajuns în faţa unui perete vertical care oprea orice înaintare şi de unde Horoaba se vedea curgînd în cascade numeroase nebunatice şi abundente. De aci ne-am înapoiat cîtva, pînă ce am găsit un loc unde, cu greu, ne-am scoborît în fundul văii, chiar pe firul apei, pe care l-am suit apoi, ca şi prima dată, pînă sus la „barajul Oarba", zis şi Izvorul Burlacului nr. 1 (vezi lucrarea: „În munţii Sinaiei, Rucărului şi Branului" de M. Haret, 1910). Am avut norocul ca, mai sus de fostul deversor, valea să fie uscată, fără apă, ceea ce ne-a

uşurat considerabil mersul nostru. Excursia aceasta a durat toată ziua, fiindcă în afară de Horoaba, am mai explorat şi *Oarbă* şi *Parhănile,* afluenţii săi.

Din 1910 încoace, am făcut Horoaba, aproape anual; uneori, chiar de două-trei ori pe an, de fiecare dată însoţit de cîte cineva, astfel că mă pot mîndri că eu am scos la iveală această nouă frumuseţe a Bucegilor. În 1918, după venirea din mobilizare, în ziua de miercuri 11 septembrie, am condus prin acest superb canion, pe care mi se pare nu-l parcurseseră niciodată, pe regretatele Bucura Dumbravă şi Alexandrina I. Bianu, care au fost profund impresionate de sălbăticia şi pitorescul aspru al adîncii crăpături alpine.

E sigur însă că *Horoaba* mai fusese parcursă de excursionişti, cu foarte mulţi ani înainte de 1903. Astfel, în lucrarea *John Paget,,*„Ungarn und Siebenbtirgen", aus dem englischen, von E. A. Moriarty — Leipzig (Carl Larck, 1845), vol. II, pag. 351—352, se găseşte următorul paragraf, pe care îl dăm în traducere liberă, relativ la o vizită făcută de autorul cărţii la schitul Peştera Ialomiţei:*„Jur-împrejurul cavernei, stîncile sînt crăpate, într-o parte se înalţă ca o coroană în formă de cruce, foarte înaltă. O pădure neagră de molifţi negri întunecă valea. Rîul care desparte ambele părţi ale muntelui formează o succesie de cascade mititele şi spumegînde, pe care ceasuri întregi le-aş fi admirat. Stăm sprijinit de o stîncă acoperită de muşchi, lîngă una din aceste cascade, sub pretext că luam o schiţă după peisaj, cînd am fost deşteptat din visare de zgomotul unei certe care se petrecea la intrarea văii şi am fost foarte mirat să fiu deranjat, în acest domeniu al tăcerii şi al mulţumirii, de astfel de zgomote neobişnuite. Curînd, tonul certei s-a schimbat în rîs vesel*; *venea de la o numeroasă societate de călători care urcau în sus spre Peşteră rîzînd; cei trei pustnici care stau de o parte, schimbau între ei semne foarte elocvente, cînd* W. *(camaradul de excursie al autorului), îmi explică ce se petrecuse..."*

Cu alte cuvinte, acum aproape 100 de ani,Bucegii erau mult mai umblaţi de cum ne închipuim noi azi. Dealtfel, Ieronim care a stăreţit de la 1894 la 1921, mi-a afirmat, deseori, că el cunoştea bine Horoaba graţie ieromonahului Gherasim, fost stareţ înaintea lui, de la 1861 la 1894. Acest om cult şi primitor, vorbind în afară de româna, italiana şi germana, se afla la Peşteră din 1844. În tinereţea lui făcuse pe călăuza pe lîngă numeroşi călători (pe vremea aceea nu existau cuvintele de „turist" sau „excursionist") care cercetau schitul şi peştera şi din care, pe mulţi i-ar fi condus şi pe Horoaba, lucru pe care Ieronim, care se afla la schit din 1880, nu l-a făcut decît foarte rar, fiindcă era [un] călugăr mai auster, care se împrietenea extrem de greu şi numai pe aceşti rari aleşi consimţea să-i conducă sau să le dea oarecare desluşiri. Acesta a fost şi motivul pentru care, din 1903, abia în 1910 l-am mai putut convinge să ne călăuzească, căci prof. Dan Rădulescu s-a dus singur, în 1906. Pe toţi ceilalţi călători, Ieronim îi ignora cu desăvîrşire.

De la ieromonahul Gherasim au rămas două denumiri în Horoaba şi anume: „Hornul lui Gherasim" şi „Gaura lui Gherasim", care este o văgăună cuprinzătoare în canion, iar „săritoarei" celei mari, noi cei care am fost iniţiatori pentru Horoaba, i-am zis în amintirea stareţului „Săritura lui Ieronim", căci acest suflet ales, care a stat la Peşteră 41 de ani, păzind schitul de distrugere în timpul ocupaţiei germane de tristă amintire, deşi era un om foarte ciudat, a fost totuşi folositor locului aceluia, încredinţat că aceste date şi informaţii e bine să fie cunoscute de noile generaţii de alpinişti, care cu sutele parcurg azi Horoaba, în fiecare an, am profitat de frumosul articol al doamnei Liliana Protopopescu, spre a le publica aci, odată cu acesta.

XIII. ÎN RETEZAT. LACURILE BUCUREI

Articol de 6 pagini, cu 5 ilustraţii foto, semnat: *Mihai Haret* şi publicat în „Calendarul de turism T.C.R.", volumul V, pe anul 1938. Materialul se referă strict la prezentarea mai detaliată a principalelor lacuri alpine, glaciare, din Retezat, autorul venind cu noi contribuţii la cele publicate anterior; este ultima sa referire la această problemă, materialul avînd şi sub acest aspect, valoare de document.

„Puţine masive sînt aşa de abundent udate şi bogate în ape ca Retezatul. Filtrul solului său găunos, extrem de fisurat şi poros, absoarbe ca un burete precipitaţiile cerului, fie ele sub formă de ploi, fie mai ales de zăpezi, îngrămădite şi presate de viscolele îngrozitoare, prin toate gropile, găurile, văgăunile şi crăpăturile, pînă la adîncimi necunoscute, unde se transformă, desigur, în neve-uri, dacă nu chiar în mici..gheţari subterani" (hipogei).Aceştia, apăraţi fiind de acţiunea reducătoare a aerului şi a soarelui, rezistă pînă la venirea căldurilor de vară, cînd, încet-încet, redau la lumină, prin galerii misterioase, sub formă de izvoare ţîşnitoare sau liniştite, dar în orice caz vioaie, reci şi abundente, apa acumulată în iarnă, timp de săptămîni şi luni. Pretutindeni, în acest masiv extraordinar, întîlnim chiar pînă sub vîrfurile înalte astfel de izvoare şi fîntîniţe, parcă surîzătoare, de apă limpede; dar mai ales constatăm adevărate rîuri subterane care curg zglobiu, neîmpiedicate şi plăcut gălăgioase, fără măcar a le zări, ci numai a le auzi, din adîncime; ori şiroaie de ape albe ca laptele, aşa sînt de spumegînde, care cîntă fără încetare taina acestor munţi greu de parcurs; şi cuvete pline cu apă cristalină, în care frumoasele s-ar putea perfect oglindi, precum şi multe minunate lacuri de munte, în care zburdă, ca la el acasă, nobilul păstrăv; astfel că, pe secete cumplite chiar, cum au fost pe munţi verile anilor 1921 şi 1926, masivul nu era lipsit de apă, aşa cum erau lipsiţi, în acelaşi timp, Bucegii sau Piatra Crai[ului].

Graţie abundenţei de apă şi datorită faptului că Retezatul este o regiune glaciară tipică şi perfect conservată, el posedă acele numeroase — aproape cincizeci — lacuri de munte înalt, de mărimi, forme, situaţii şi altitudini diverse.

Lacul sau *Tăul Bucura,* vestit azi printre retezatişti, este primul şi cel mai mare lac al masivului, nu însă şi cel mai înalt. Aşezat la 2 041 m alt., el are forma unei elipse aproape regulate, al cărei diametru mare este de circa un km, iar cel mic de aproximativ 250 m; are, prin urmare, cam 16 la 18 hectare suprafaţă şi o adîncime de 14—15 m (conţine foarte mulţi păstrăvi).

Lacul Bucura este situat într-un circ suspendat, enorm, străjuit la NV de silueta impunătoare a *Bucurei* (2 436 m), la N de *Curmătura Bucurei* (2 206) şi de *Custura Bucurei* (2 362), şi la NE de masa apocaliptică a *Pelegii,* care posedă cele mai înalte vîrfuri (2 509 şi 2 511 m) din masiv. Lacul Bucura vrăjeşte prin aspectul, aşezarea şi formaţia lui; căci aici eroziunea glaciară este indiscutabilă, dacă considerăm mai ales modul de formaţie al lacurilor din bazinele superioare terminale ale vechilor gheţari, sau chiar din bazinele stîncoase ale pantelor de profil longitudinal, din văile care au fost adînc glaci-ate. Este evident că el ocupă un bazin rezultat în parte şi prin suprasăpare glaciară. Dar posedă, totodată, şi caracterul lacurilor de baraj prin morene frontale, care le delimitează mai totdeauna în aval. În orice caz, în acest bazin fără pereche chiar în Retezat, treptele abrupte, îngrozitor de dislocate, ale celor trei circuri embrionare de sub Peleaga, imposibil de imaginat cu haosul lor de pietrărie răscolită, ca şi panta liniştită de cealaltă parte, adică din faţa lor, care suie la creasta despărţitoare de ramura a doua a *Văii Bucura,* ne indică nu numai măsura inegalei repartiţii a eroziunii glaciare, dar şi mărturia că în acest ţinut ea şi-a atins maximum de amploare.

Alimentarea lacului se face de către numeroase ape repezi, unele de suprafaţă, altele, opt sau zece, subterane, care curg abundente, după cum urmează: două vin pe dreapta, din vîrful *Bucura,* două ies în fund, de sub Curmătura şi Custura Bucurei, şi restul coboară zgomotoase pe sub pantele *Pelegii.* Mai puţine, deci, sînt acelea care vin dinspre Bucura propriu-zisă; poate fiindcă parte din ele sînt colectate de lacul *Porţii* şi de lăculeţul *Bucurelul* (2 070 m alt. şi circa 500 mp suprafaţă), ascuns într-un mititel circ suspendat la dreapta, către NV lacului mare. Prin auz se constată, în toate părţile pe aici, ape subterane care se percep chiar de pe la 2 250 m alt.

Lacul Bucura îşi varsă apele sale limpezi şi reci ca gheaţa în ramura principală a văii cu acelaşi nume care, coborînd în pantă vertiginoasă şi aproape în linie dreaptă de sub *Poarta Bucurei* (2 261 m), desfăşoară un şirag de splendide lacuri, spectacol rar şi prestigios, la diverse înălţimi şi avînd formele şi mărimile cele mai deosebite^'. Acestea sînt, de sus în jos:

Un lac mic, *Lacul Agăţat,* 500 mp suprafaţă, într-o cuvetă suspendată, la 2 202 m alt.

Lacul Florica, la 2 039 m, de formă neregulată, de aproximativ 7 m adînc şi imediat sub el, la 2 021 m alt.

Lacul Viorica, [de] asemenea de formă neregulată şi foarte ciudată, care are împrejurul lui, parcă spre a-l străjui, alte trei lacuri mici, nedenumite;

Lacul Ana, la 1 970 m, de formă mai regulată, aproape circulară pe ape mari, ascuns într-un

circ întunecos şi sinistru, sub o treaptă de peste 30 m înălţime şi avînd 6 m adîncime. Extraordinar de bogat în păstrăvi. După el, ne izbim de confluenţa Bucurei suspendate, cu toate noroaiele şi mlaştinile ei, care aduce jos în vale apele nobile ale lacului Bucura şi apoi urmează:

Lacul Lia, la 1 905 m alt., de formă triunghiulară regulată, foarte caracteristică; el are aproximativ 11 m adîncime, iar ca suprafaţă este al doilea după Bucura, în bazinul Bucurei. Lacul Lia este ultimul din sistemul lacurilor Bucurei şi posedă, mai mult ca celelalte trei, o situaţie superbă, atît prin aşezare, cît şi din cauza cingătoarei de pini tîrîtori care îi acoperă mai de-a rîndul malurile sale plăcut înclinate. Dealtfel, deşi încă la altitudine însemnată, de la acest lac în jos, Valea Bucura se acoperă treptat, şi din ce în ce mai dens, de pădure. De la baza lui, vederea spre Peleaga este impunătoare.

Ultimul lac în bazinul Bucurei este cel pe care l-am pomenit, mult mai mic, de sub vîrful *Bucura,* alături de *Poarta Bucurei* şi denumit *Lacul Porţii,* tocmai fiindcă se află în apropierea acestei puţin obişnuite „porţi", la 2 180 m alt. şi probabil al doilea în înălţime din întreg masivul. Situat cam pe creasta care formează linia de despărţire între cele două ramuri ale Văii Bucura, [lacul] are o suprafaţă de circa 1 000 mp şi aproximativ 4 m adîncime. El acoperă cu apele sale limpezi, de cel mai pur cristal, un bazin închis supra-săpat de gheţar chiar sub peretele în pantă mare, al vîrfului *Bucura,* ceea ce îi dă o înfăţişare de repaus, de linişte plăcută şi de aşezare încîntătoare, în acest peisaj prodigios, afară de cazul cînd urlă vijelia nebună dinspre *Curmătura Bucurei,* care ridicînd valuri enorme pentru el, de 25—30 cm înălţime, dă impresia, în unele momente, că apele îi sînt ridicate de la pămînt spre a fi azvîrlite în ramura principală a văii Bucura, adică peste separaţia celor 40—50 m lăţime de teren orizontal, pînă în abrupt. Dar în acele momente şi noi să ne ţinem bine, căci sîntem expuşi a fi luaţi de vînt şi tîrîţi în prăpastie !

XIV. O EXCURSIE ÎN MUNŢI, ACUM 36 DE ANI

Articol de 10,5 pagini (fără ilustraţii), semnat: *Mihai Haret* şi publicat în revista „România pitorească", buletin lunar al asociaţiei de turism şi sport cu acelaşi nume, în 4 numere consecutive (nr. 7, anul IV, iulie 1938; nr. 2, anul V, februarie 1939; nr. 4—5, anul V, aprilie-mai 1939).

Materialul face parte dintr-o serie de articole cu conţinut istorico-documentar, pe care M. Haret se pare că fusese convins să le publice în această perioadă premergătoare dispariţiei sale premature. Pentru a fi de folos celor care se interesează de începuturile drumeţiei de munte din ţara noastră, am selecţionat din acest material, numai acele părţi în care autorul contribuie efectiv la îmbogăţirea informaţiilor noastre cu privire la începuturile activităţii sale de drumeţ, eliminînd pasajele narative sau descriptive.

În acest sens, sînt elocvente chiar rîndurile cu care se deschide articolul respectiv: *„Doritoare a informa pe cititorii săi în toate domeniile care trebuie să intereseze pe adevăratul turist, redacţia Buletinului mi-a cerut descrierea unei excursii din timpurile începătoare ale alpinismului românesc, cînd un drum la munte însemna o mică expediţie, prin pregătirile ce necesita şi greutăţile ce-i stăteau în cale. În adevăr, nimic din ceea ce ajută azi pe excursionist, nu exista acum 36 de ani; poteci nu erau, afară de cele naturale; marcări şi semnalizări nici atît, casele de adăpost păreau irealizabile; călăuze şi hărţi nu aveam; ciobanii erau, în genere, duşmănoşi şi neprimitori; în plus, întîlneam împotrivirea autorităţilor.* [...] *în Bucegi, de exemplu, pe care desigur nu-l urcau cu plăcere nici o sută de persoane pe an, drumeţul rareori se încumeta să depăşească spre apus regiunea Peşterii şi atunci numai pînă la Vama Strunga.*

Ne-a trebuit, desigur, o chemare specială pentru a învinge opunerea, tradiţia şi lipsa de pregătire, ce ne stau în cale. Familia, în genere, ne descuraja şi ne dojenea, atunci cînd nu ne împiedica; profesorii, în majoritate, ne zellemiseau, iar cunoscuţii mai îndepărtaţi şi marele public ne socoteau, pur şi simplu, oameni cu mintea neîntreagă."3

„Am făcut prima excursie mare, adevărată, la vîrsta de 14 ani şi ceva adică la finele lui iulie 1898. A doua zi, 1 august 1898, am fost la Omu şi de acolo la Buşteni, prin Valea Cerbului, *care na avea încă potecă'.* Din acel moment, muntele m-a vrăjit, cucerindu-mă pentru totdeauna.

În primii patru ani de alpinismul (1898—1901), sub conducerea şi sfaturile regretatului meu maestru *Nicolae Bogdan* (27.111.1855 — 20.11. 1922) — Moş Bogdan, cum îi spuneam toţi, căci umbla pe munte din 1884 — am suit şi coborît, de repetate ori, vîrfurile şi văile sus-pomenite (Vîrful cu Dor, Omu, V. Jepilor, V. Peleşului, V. Albă, V. Mălinilor, Cerbului şi Ialomiţei, pînă la Cheile Tătarului), adăugînd celor cunoscuţi şi cîteva elemente noi — chiar pentru Moş Bogdan — precum: Bucşoiu, V. Bucşoiului şi V. Morarului, pe care [noi] le-am făcut cei dintîi, în 1901, sub conducerea lui Ştefan, ciobanul din Moraru, mort la datorie în marele război (1916—1919).

Începînd de prin 1902—1903, vechile itinerare nu ne mai mulţumeau şi ne-am luat „avîntul" spre noi „descoperiri" şi„explorări", cum le numeam cu o oarecare îngîmfare. Excursia ce povestesc este din această a doua fază a activităţii mele alpine, pe care un distins colaborator şi prieten excursionist, prof. ing. Ion Protopopescu, a numit-o într-o conferinţă:„faza descoperirilor". Din ea a rezultat călăuza mea din 1910„în munţii Sinaiei, Rucărului şi Branului", la care am lucrat pe teren opt ani, începînd din 1895.

Excursia ce descriu a durat 6 zile. Acum voi istorisi numai prima parte, pînă la Bran, dînd prin Valea Gaurei, puţin umblată şi cunoscută.

Am sosit la Omu după 4 ore de mers, destul de obosiţi de noaptea nedormită şi mai ales de împotrivirea ce ne opunea o vijelie puternică, ce ne-a întîmpinat din faţă, chiar pe spinarea Doamnelor, întărindu-se din ce în ce spre Omu. La Omu, unde am sosit pe la ora 11,30, nefiind adăpost (prima „Casă Omu" nu a fost construită decît în 1905), nu am putut rămîne mai mult timp, căci ne lua vîntul şi în casa de piatră nu era posibil de stat din cauza murdăriei. Cu regret am fost, deci, siliţi să părăsim vîrful mai repede decît am fi dorit. Deoarece Valea Gaurei, pe care aveam să mergem la Bran, nu putea fi coborîtă de cai, ne-am împărţit bagajele în două: strictul necesar l-am luat fiecare în sacul de spate, restul a rămas să ni-l aducă la Bran, David Turcu,făcînd ocolul cu caii, prin Strunga şi Guţan.

Am urmat înapoi pe Doamnele pînă la „Găvanele", stînca uriaşă care domină Valea Gaurei. Acolo ne-am pus la adăpost de uragan într-o văgăună, am dejunat cu deosebită poftă, dar fără apă şi, la ora 14, am început coborîşul în Gaura, sub conducerea lui *Ghe. Negrea,* vestit cioban din Moeciul de Sus, om inteligent, ştiutor de carte, care şi azi (1938), deşi [se] apropie [de] 80 de ani, continuă a ciobăni în Ialomiţa superioară.

Seara se apropia ! Cerul se înnora, aşa că, la ora 17,20 am părăsit Moara Dracului, ajungînd la ora 17,30 la *Stîna* Mdnoiu, situată chiar la limita pădurii. Doritori de odihnă şi popas, am cerut baciului să rămînem la stînă peste noapte, mai ales că timpul devenea din ce în ce mai ameninţător. Baciul a

refuzat, deşi oferisem plată. Ciobanii ne-au luat la goană... Neputîndu-ne înţelege cu ciobanii de la sus amintita stînă, am părăsit poteca ce şerpuia pe fundul văii spre Şimon şi am luat-o la dreapta, prin pădure, pe un hăţaş abia vizibil, zis *Drumul Calului Popii,* urcînd două coline cam pe un km lungime şi ajungînd la un luminiş: *„Poiana Poliţelor",* de unde începe coborîşul, pe o potecă destul de bună, în pantă potrivită. Mergînd repede, am ajuns la *Stîna Vlădoiu,* de unde poteca o lua la dreapta, pe urmă la stînga, pentru a ajunge la o fîntînă cu apă excelentă. Mergînd tot grăbiţi, căci norii se înteţeau, am ajuns la ora 18,15 la o a treia stînă, *Stîna Preduşul,* aparţinînd bisericilor din Bran.

Porniţi la ora 18,30 de la stînă, mergînd.grăbiţi, eram la ora 18,45 la gura de sus a Şimonului şi la ora 20,30 în şoseaua naţională Bran-Giuvala, la Podul Branului. La biserica din Şimon am găsit pe David Turcu cu caii, dar... fără bagaje! Peste toate a început şi ploaia care, liniştită şi măruntă, ne-a întovărăşit pe cei 1 600 m ce am mai avut de făcut pînă în centrul Branului. Am sosit foarte obosiţi şi flămînzi, la ora 21, la Fritz.

Acum 36 de ani, Branul nu se asemăna nici pe departe cu cel de azi, circulat şi aproape gălăgios în timpul verii. Atunci era un sat tot aşa de întins ca şi azi, însă adormit şi cufundat cu totul în umbra nopţii. Am găsit totul închis. In afară de asta, nu cred că Branul avea putinţa de găzduire confortabilă pentru mai mult de 20—30 călători pe noapte. Fapt este că ne-a fost imposibil să ne culcăm şi am fost siliţi să petrecem noaptea aceasta pe ploaie, în curtea unui român cu suflet bun, sub acoperişul unei polăţi. Noaptea aceasta a fost cu mult mai grea decît cea de la Aron, totuşi, datorită oboselii care ne învinsese, am dormit tun, dimineaţa sculîndu-ne parcă am fi fost bătuţi, ca unii ce dormiserăm pe pămînt.

Curmătura Pietrii-Crai[ului], grandioasă prin abruptele ei surprinzătoare, scăldată în lumina încă crudă a soarelui, către apus, am vizitat-o de îndată; nici pomeneală aici de vreun adăpost, mai puţin de marcaj sau chiar de cea mai neînsemnată potecuţă. Locul ales se afla cam la 400—500 m mai la N şi mai la E de cum se află clădită aicum casa de adăpost. După Curmătură, am suit la *Turn* (1923 m), la *Şaua Crăpăturii* şi la vîrful *Piatra Mică,* în timp ce David Turcu, cu un cioban venit de la stînă şi cu al doilea om al nostru, făceau provizia de lemne pentru noapte, care după semne se anunţa a fi foarte rece.

Baciul de la *Stîna Zănoaga* — Moş Florian Zbîrciu — binecunoscut al lui Moş Bogdan, cu care avusese daraveri pe la Cameră, unde acesta era secretar la secţia împămîntenirilor, a venit la campamentul nostru „să mai stea la sfat", pe la 9 seara, după ce şi-a isprăvit „serviciul" la stînă, aducîndu-ne din „bunătăţile" produse de el şi, în faţa focului uriaş care-şi trimetea către înaltul cerului şi în jur milioanele sale de scîntei, s-a pus la vorbă în timp ce noi cinam, povestindu-ne cîte în lună şi în soare.

Moş Florian Zbîrciu era nemăsurat de interesant, pitoresc şi expresiv, cu vorbirea lui legendară, în care mitologia antică se împreuna cu credinţa creştină, supranaturalul cu realitatea, faptele istorice, folclorul românesc cu interjecţii de sonanţă bizară, superstiţia cu viziunea înţelegătoare a unor fenomene naturale şi mă gîndesc, azi, ce bogăţie de date ar fi rezultat pentru un specialist, din notarea spuselor sale în acea seară.

Din punctul de vedere al legăturii sufleteşti care trebuie să se stabilească între munte şi excursionist, evident că excursiile din vremea aceea, lipsite de cel mai elementar confort, erau cu mult superioare celor din ziua de azi, cînd munţii, împănaţi de case de adăpost confortabile, măresc^ pretenţiile vizitatorilor pînă la absurd. Din această cauză şi înlănţuiţi exclusiv de satisfacerea trebuinţelor fizice — hrană, băut, dormit — nimic din ce formează ambianţa şi esenţa marilor înălţimi nu mai transpiră la interiorul acestor adăposturi peste măsură de aglomerate şi gălăgioase în lunile de vară.

A patra zi, miercuri 7 august 1902, am avut [de] asemenea o zi frumoasă, dar cu negură cam multă în timpul dimineţii. Caii, cu David Turcu, i-am trimis, cu puţinul bagaj de care nu aveam nevoie, să ne aştepte la *Stîna Vlăduşca,* pe muntele cu acelaşi nume, unde aveam să petrecem noaptea următoare. [...] în timp ce caii înconjurau pe la mijloc Piatra Cracului], noi îi parcurgeam creasta de nord, adică din *Şaua Crăpăturii* pînă în vîrful *„La Om*" (2 244 m), o distanţă în linie dreaptă de aproximativ 5 km, care însă, prin greutăţile, variaţiile şi neprevăzutul ei, reclamă 5—7 ore de sforţări. Cum toţi făceam pentru prima dată această celebră muchie, eram mai mult decît impresionaţi de ceea ce vedeam şi întîlneam în cale.

Dar porţiunea aceasta de creastă, pe cît este de variată şi impresionantă acolo, în natură, prin urmare atractivă şi specifică acestui masiv „în lamă de cuţit", pe atîta este de imposibilă de fotografiat şi fastidioasă pentru o descriere, căci nevoiţi am fi să ne repetăm la infinit calificativele şi imaginile celor douăzeci şi mai bine de vîrfuri, care toate se cam aseamănă între ele, aşa că şi înşirarea eforturilor noastre s-ar potrivi prea mult una cu alta, devenind pînă la sfîrşit plictisitoare. Putem, deci, arăta că, plecaţi la 7 dim.[ineaţa] de la baza Crăpăturii, am urmărit cît se poate de exact creasta însăşi, foarte strîmtă pe alocuri şi cu prăpăstii impresionante pe ambele versante; trecînd prin *Ţimbalu, Clăile Pietrii*

etc. şi cercetînd multe alte vîrfuri nenumite, am ajuns la orele 2 p.m.,r încîntaţi şi fericiţi, în vîrful *„La Om",* de unde panorama ce se desfăşoară în toate părţile orizontului este prodigioasă. De altminteri, parcursul întreg pînă aici prezintă, de o parte şi de alta, privelişti măreţe, pe care le putem numi *integrale,* fiindcă este ca şi suspendat în spaţiu, complet izolat şi fără pic de obstacol, aşa că prin aceste calităţi creasta Pietrii Crai[ului] poate fi socotită nu numai ca un itinerar rar şi neîntrecut, ci este chiar *unic* în Carpaţi.

Vîrful este înconjurat de prăpăstii ameţitoare, de fapt, într-un singur punct este legat de creasta principală. [...] Priveliştea aceasta prodigioasă se întinde către nord asupra platoului transilvan, către SE asupra Bucegilor (Gaura, Ciobotea, Clincea, Ţigăneşti, Culmea Strunga), către SV se vede Iezerul, Păpuşa, Boteanu, Grădişteanu, către S munţii mai mici ai Giuvalei şi Rucărului, iar către NV culmea Brătilei şi munţii pînă în Făgăraşul îndepărtat.

În partea vestică, prăpastia este absolut verticală, astfel că, sub picioarele noastre chiar, într-un gol de 800 pînă la 1 000 m adîncime şi mai bine, vedem Tămăşelul, Valea lui Ivan, Plaiul FoiyetK. Rareori se poate avea în viaţa de alpinist o privelişte mai grandioasă ca aceea care se desprinde din vîrful *„La Om".*

XV. MASIVUL GIUMALĂU

Articol de 20 pagini, cu 25 ilustraţii foto, semnat *Mihai Haret,* şi publicat în paginile „Calendarul de turism T.C.R." — volumul VI, pe anul 1939, precum şi în extras, ilustrat cu 30 foto, la editura„Cartea Românească", Bucureşti, 1939.

Ne aflăm în faţa încă unuia din materialele monografice cu care ne-a obişnuit M. Haret, un articol masiv, organizat pe 5 capitole, dedicat unuia din masivele noastre muntoase cele mai puţin cunoscuta şi umblate de turişti (cel puţin la vremea aceea) şi despre care era necesar să se scrie într-un spirit ştiinţific, aşa cum obişnuia să facă M. Haret si cum a făcrt pentru Retezat, Bucegi, Leaota, Piatra Craiului, ca şi pentru unele din zonele mai restrînse din cuprinsul acestora.

Materialul începe printr-o „Introducere", în cuprinsul căreia M. Haret arată împrejurările care i-au prilejuit cea de a doua excursie din vara anului 1938 în zonele de nord ale Moldovei, menţionînd şi numele celor care i-au dat acest prilej. Cu ocazia acestei excursii, M. Haret cercetează şi masivele *Giumalău-Rarău,* despre care, în articolul de faţă, nu se ocupa în aceeaşi măsură, dînd prioritate Giumalăului.

Referindu-ne la ilustraţia foto a articolului, am vrea să subliniem caracterul de document al unora din imagini, în care apare (credem, pentru ultima oară) cel puţin în două-trei înfăţişeri, figura lui M. Haret, fie izolat, fie în grupul cu care a efectuat ascensiunea Giumalăului, la data mai sus arătată (30 august 1938).

II. Consideraţii generale

„*Masivul Giumalău,* situat în judeţul Cîmpulung, este vecin cu faimosul *Rarău,* de care îl leagă neîntrerupt o singură dar subţire creastă, de mică altitudine, cu direcţia E—SV.

După cum în judeţele Prahova şi Dîmboviţa există, în Carpaţii Meridionali, *muchea Bucegilor,* compusă din cunoscutele două uriaşe masive: *Bucegii,* de constituţie conglomerato-calcară, cu abrupte prăpăstioase, îngrozitoare, şi *Leaota,* formaţie domoală, de şisturi cristaline şi cloritoşisturi, [de] asemenea în jud. Cîmpulung întîlnim, mai în mic, *muchea Rarăului,* compusă şi ea din două vestite masive — *Rarăul,* în majoritate se pare calcaros, deci stîncos şi pe alocuri prăpăstios şi *Giumalăul,* cristalin, cu forme rotunde, aproape fără stîncărie aparentă şi abruptă, fără multe dărâmături şi, mai ales, lipsit complet de acei pereţi verticali şi complecşi, ca şi imposibil de escaladat, cu care se făleşte *Rarăul.* Aceste caracteristice sînt atît de evidente, încît chiar un ochi neexercitat le poate observa din primele excursiuni, făcînd distincţia care se cuvine între masive.

Muchea muntoasă care ne preocupă este, ca denumire generică, deplin *carpatică* prin situaţia ei, prin caracterele ei de munte mijlociu, cu osatură calcaro-cristalină, prin trăsăturile de ansamblu ale reliefului, climatului şi vegetaţiei sale, a genului de viaţă omenească care s-a dezvoltat la poale, astfel că fără să greşim îl putem socoti un grup muntos original, care îşi datorează trăsăturile particulare numai structurii sale deosebite.

Limitele naturale între care — grosso modo — este cuprinsă Muchea *Rarăului* sînt următoarele: la NV, rîul Putna; la N şi NE, apa Moldovei; la VSV şi SE, valea Bistriţei Aurii, care îl înconjoară cu semicercul ei pitoresc, iar la E merge aproximativ pînă la pîraiele Şandru şi Slătioara, partea aceasta fiindu-ne necunoscută. Ţinem să accentuăm, prin urmare, că în versantele despre Bistriţa [Aurie,], *Giumalăul* posedă limite magnific desemnate de natură. în studiul de faţă nu ne vom ocupa decît de *Masivul Giumalău,* propriu-zis, pe care dorim să-l punem în valoare mai amplu, după cum merită, [şi] a cărui altitudine mijlocie, între limitele ce se vor desprinde mai departe, este de aproximativ 1 250 m, superioară deci cu *50* m aceleia a *Masivului Rarău,* care abia atinge 1 200 m. Aproximativ 5 la sută din întinderile Giumalăului culminează cota de 1 500 m, iar vîrful principal se avîntă pînă la 1 857 m, indicaţie foarte utilă care trădează un relief evoluat, mai cu seamă dacă ţinem socoteala că, mai mult ca în Rarău, avem aici crestele cele mai înalte, imediat alături de scobiturile cele mai adînci şi largi. Astfel, însuşi vîrful principal *Giumalău,* domină cu 1 077 m piciorul Giumalău, al Ţepuşelor, care se scaldă în Bistriţa [Aurie], tocmai la 780 m alt., în dreptul *Colţului Acrei.* Aceasta dovedeşte că masivul este profund antamat, iar tăieturile adînci îi formează văile care sînt, mai toate, mărginaşe şi laterale, neavînd nici măcar o singură vale longitudinală şi interioară, căci masivul este de întindere redusă, neocupînd decît circa 140 kmp suprafaţă, grămădiţi toţi parcă înadins în jurul vîrfului mare, şi a[l] crestei principale.

III. Descriere geografică şi turistică

Giumalăul dă, văzut din depărtare, de pe Rarău, o impresie de mare severitate; acelora puţin obişnuiţi cu aspectul muntelui întunecat le face chiar frică.

Deşi munte mic prin întindere, [Giumalăul] are însă drumuri de atingere superbe; unul din ele

şi principalul, căci străbate masivul de la o margine la alta chiar prin diametrul lui cel mare, se desemnează deosebit de pitoresc, fiindcă se vede întreg şi neîntrerupt chiar de la Pietrele Doamnei pînă la creasta superioară. Este aceasta una din minunile Giumalăului şi cînd parcurgem acolo sus pantele ameţitoare pe care o potecuţă ştearsă le mărgineşte aproape numai de-a lungul prăpăstiilor adînci, devenind uneori scabroasă prin înclinarea ei exagerată, ne credem transpuşi într-un masiv mult mai mare şi mai greu de cercetat.

Iată, prin urmare, încă una din calităţile Giumalăului, pe care ni-l închipuim, cînd ne aflăm în cuprinsul său, mai întins şi mai dificil decît este în realitate. Sînt alpinişti care nu măsoară frumuseţea unui munte sau masiv decît prin mărimea şi greutăţile de ascensiune pe care le oferă, lăsînd la o parte orice alte consideraţii. Cît sînt aceştia de greşiţi în părerile lor, ne-o dovedeşte *Giumalăul* însuşi, masiv mic prin dimensiunile numerice, mare însă prin înfăţişare şi prin crestele de un verde întunecat, care se pot perfect de bine identifica din depărtare. În plus, este şi interesant prin obiectele de studiu ce le oferă şi anume: climatul, tectonica, fauna şi îndeosebi aspectul lui floristic cu totul deosebit.

Climatul Giumalăului pune o problemă la care sîntem departe de a putea da astăzi un răspuns, neexistînd nici o observaţie meteorologică. Asemenea observaţii se fac de un an abia, la Casa Rarău. Este el, prin urmare, mai udat, cum circulă vorba, sau mai puţin umed decît Rarăul şi celelalte masive înconjurătoare ? Oricum s-ar prezenta lucrurile, acest climat nestudiat nutreşte, totuşi, o vegetaţie foarte deasă şi viguroasă, de păduri impunătoare şi păşuni alpine relativ bogate, care se azvîrle la asaltul pantelor şi văgăunilor, agăţîndu-se chiar pe cele mai înclinate şi ingrate terenuri.

Am plecat marţi 30 august 1938 de la casa de adăpost *Rarău,* la orele 9 dim. pe un timp splendid, atmosfera fiind de o claritate rară, mai ales că în ajun plouase aproape toată ziua. Vizibilitatea era considerabil de întinsă. Toate semnele ne prevesteau că vom avea o zi frumoasă, ceea ce pentru Giumalău se zice că este mult mai rar decît pentru Rarău şi alţi munţi. La orele 9 şi 15 am ocolit ultimul vîrf al Rarăului, din spatele „Casei" şi repede am ajuns pe o şa, de unde, de-a coasta, am luat-o pe *Munceii Rarăului,* pe care merge una din numeroasele poteci ale Rarăului spre Cîmpulung, iar noi, ţinînd tot stînga, am intrat pe versantul vestitului afluent pe stînga al Bistriţei [Aurii], valea Colbului, care face separaţie de la N la S, între masivele Rarău şi Giumalău.

Chiar din acest punct, Giumalăul devine măreţ; astfel vom continua să-l vedem fără încetare pînă în vîrf. Tot din acest punct se vede, impresionant şi încruntat, Pietrosul Bistriţei (1 794), munte atrăgător prin prodigioasa lui spinare cocoşată, în lamă de cuţit, greu de escaladat chiar pe creastă, tocmai din această cauză; iar în fund, spre S (stînga), giganticul *Ceahlău,* cu forma lui caracteristică, se arată în adevăr mare între mari. Tot în fund, însă spre vest, adică cam pe deasupra Giumalăului, se văd uriaşii *Călimani, Pietrosul Călimanului* şi ceva mai în spre noi se lasă acel picior de munte al Pietrosului, caracteristic şi alburiu, care descinde din *Arini.*

Tot în părţile acestea, însă mai spre stînga, la vale de Pietrosul Bistriţei, se află vîrful ascuţit al *Stînişoarei*; la dreapta *Birnarul,* mai spre stînga *Bîrnărelul* şi la dreapta, în fund, *Ceahlăul*; în depărtare, creasta slab dinţată şi aproape orizontală este *Grinţieşul.* Indicăm toate aceste denumiri de munţi pentru ca cititorul să-şi dea seama ce vedere prodigios de interesantă se desfăşoară asupra atîtor munţi cu nume cunoscute, făcuţi parcă înadins pentru ascensiuni, îndată ce părăsim spre Giumalău, Casa Rarău. Ei constituie o regiune turistică incomparabilă, care se întinde, de o parte, de la Rarău pînă în Ceahlău, de alta pînă la Pietrosul Călimanilor [şi] mai departe pînă la *Ineu* etc. Numai de timp liber să dispunem, zile frumoase să avem şi atunci putem fi siguri că vom întreprinde excursiuni superbe pe aceşti munţi minunaţi, dar atît de puţin umblaţi.

Cheile Bistriţei [Aurii] se află acum aproape sub picioarele noastre, pe dreapta, ele sînt exclusiv formate de Pietrosul Bistriţei (1794), pe stînga, pînă la confluenţa cu Valea Colbului, le mărgineşte un picior uriaş al Giumalăului, iar după Valea Colbului, în aval, se desfăşoară abruptul Creţelor, scoborîtoare chiar din Rarău, peste Bîtca Neagră, care se întinde pînă la *Nisip,* unde se varsă *Pîrîul Chirilu* în Bistriţa [Aurie].

Ajunşi în vîrf, după un dejun fără apă şi extrem de frugal, însă admirabil de [prin] bună dispoziţie şi discuţii interesante, am pornit-o cu mare regret spre înapoiere, la orele 15,30, coborînd vertiginos versantul opus celui pe care am venit, spre *Poiana Ciungilor,* versant cu aspect cu totul diferit de ceea ce străbătusem pînă acum, pe aici fiind numai păşune alpină obişnuită şi locuri mult mai domoale. Coborîşul fiind mare la început şi noi în foarte bună formă, l-am efectuat, cum am spus, repede, astfel că la orele 16 eram jos, la bază, la 1 590 m alt., unde începe *Poiana Ciungilor,* pe care am străbătut-o în toată lungimea ei mare, fiind după 30 minute, adică la 16,30 la capătul ei inferior (1 465 m alt.).

Poiana Ciungilor, frumos situată, e aproape orizontală, aşa că la nevoie ar fi potrivită şi pentru un teren de aterisajul aeroplanelor. Apă de băut este lîngă poiană. De aici, în 3—4 ore, se poate merge la Vatra Dornei, prin *Poiana Teşenilor* (1 295 m), prin *Poiana Pentenilor* (1255), prin *Obcina Mică* (1245) şi prin culmea *Alex. Drancu* (1 284). Noi, de la cota 1 465 am luat-o la dreapta, lăsînd la stînga

poteca către Vatra Dornei şi, la orele 16,45, eram în partea de sus a *Poienei Drancu* (1360). La 16,55 soseam în partea ei de jos, la o căsuţă forestieră de adăpost, nepăzită şi foarte primitivă, numită „Căsuţa Verde" (1 290), unde este şi izvor de apă.

De aici, printr-o frumoasă pădure matură de molift şi pe o alee„sub pădure", foarte plăcută, am plecat la orele 17,15 pînă în *Poiana Scăldătorilor,* a cărei margine superioară este la 1 140 m şi unde eram la 17,45. Fără repaos, am continuat coborîşul destul de repede prin pădure şi la orele 18,15 eram la castelul regal din *Poiana Iţcani,* situat pe Pîrîul Putna, la 960 m alt. şi la aproximativ 10 km distanţă din vîrful Giumalău, pe drumul urmat. Aici ne aşteptau automobile, cu care am sosit de îndată în frumoasa localitate climatică *Valea Putnei* şi apoi la *Cîmpulung* [Moldovenesc].

În cele de mai sus am făcut *Masivului Giumalău* o descriere pe cît de amănunţită, pe atît de exactă, care să servească ca documentare doritorilor [de] a-l studia mai îndeaproape şi drept călăuză turiştilor care îl vor parcurge în viitor, servindu-se de acest articol suficient de detaliat, asupra acestui simpatic masiv.

IV. Concluzie

Din toate cele arătate asupra Giumalăului, am căutat să-i scoatem în evidenţă, printr-o descriere nu prea lungă, însă pe cît posibil substanţială, trăsăturile simple şi originale ale reliefului, aspectului şi poziţiei sale. Ele sînt, poate, mai simple şi mai originale decît ale tuturor masivelor înconjurătoare. Şi după cum afirmam la începutul acestui modest studiu, chiar din momentul pătrunderii în masiv, căpătăm impresia contrastului care există între interior — creste înalte, cu linii dulci, apărate de pante foarte repezi, cîteodată abrupte, mai ales către faţada sudică, despre Bistriţa [Aurie], trunchiată, spintecată, ori ajurată de mici scobituri inexplicabile — şi exterior, cu variaţia pitorească a amplitudinilor de vegetaţie, ventilată pe toate poalele din jur, în mod încîntător, de o geografie umană caracteristică. Viaţa omenească de veacuri a transformat această minunată regiune în peisaje pitoreşti profund umanizate, despre care vom avea poate de scris cu altă ocazie.

XVI. BUCŞOIU

Articol de 7 pagini, cu o singură ilustraţie foto, semnat *Mihai Haret* şi publicat în paginile aceluiaşi volum din „Calendarul de turism T.C.R.", ca şi cele două articole anterioare (XIV şi XV); este ultima contribuţie istorico-descriptivă a lui M. Haret în legătură cu abruptul prahovean al Bucegilor.

Articolul se deschide cu o„înştiinţare" (culeasă cu litere mărunte) prin care M. Haret stabileşte o legătură cauzală între un articol anterior al lui *Radu Ţiţeica* (unul din cei doi fii ai marelui nostru savant matematician *Gheorghe Ţiţeica,* el însuşi un excelent turist montan şi îndrăgostit de abruptul Bucegilor, ca şi fin săi: Radu şi Şerban, cunoscuţi oameni de ştiinţă), referitor tot la Bucşoiu şi articolul de faţă, conceput de M. Haret ca o completare necesară, cu caracter istorico-descriptiv.

Remarcăm şi la acest articol, aşa cum am remarcat şi la altele anterioare, graba cu care M. Haret şi-a redactat articolul, trădată de anumite aspecte ale stilului, dar mai ales de frecventele prescurtări de cuvinte (dist, nec, m-tele, aprox., lung.).

„*Notiţă istorică.* Numele de„Drumul lui Deubel" a fost dat acestui traseu după Frideric Deubel, îndrumătorul turismului în Braşov, care în anul 1927, împlinind vîrsta de 85 [de] ani, urca la Omu pentru ultima dată. În lunga sa viaţă, [el] şi-a cîştigat frumoase merite pentru dezvoltarea alpinismului în Bucegi şi Piatra Crai[ului].

Frideric Deubel a descoperit şi semnalizat primul traseul [de] pe Faţa Bucşoiului, sînt acum mai bine de 40 [de] ani şi cînd, la un moment dat, o pornise greşit cu semnalizarea, a muncit trei zile în şir cu ranga de fier pentru a şterge semnele greşite care ar fi putut deveni periculoase pentru excursioniştii mai puţin rutinaţi. Prin urmare lui Deubel îi revine meritul de „premieră" pentru Faţa Bucşoiului. Tot el a săpat, în 1899, treptele de pe stînca Omu, în spatele Casei „Mihai Haret"; [de] asemenea, el a descoperit trecerea prin peretele vestic, vertical, al Pietrei Cracului] pînă sus pe creastă, venind din Plaiul Foii; şi acest drum, natural, îi poartă numele.

Datele de mai sus, făcînd parte din istoria premergătorilor, nu trebuiau să se piardă. De aceea le consemnăm aici, spre neştearsă amintire.

I. Faţa Bucşoiului

Sfîrşitul lui noiembrie 1935 a fost superb la Sinaia. Ne-am hotărît atunci să ne încheiem campania turistică din acel an cu o escaladă la „Omu", una din pasiunile noastre, prin „Faţa Bucşoiului", pe care din 1932 nu o mai urcasem.

La Prepeleag, poteca se bifurcă. O ramură, lungă de circa 5 km, este poteca „Take Ionescu" propriu-zisă şi în continuare ea urmează Brîul Mare al Bucşoiului şi coboară la Casa Mălăeşti, în valea cu acelaşi nume; a doua ramură, de aproximativ 7 km lung[ime] pînă la vîrful Omu, este „Drumul lui D?ubel", care nu mai e potecă, ci în cea mai mare parte un hăţaş (potecuţă naturală de oi) sau chiar un simplu marcaj, care urcă panta verticală a Bucşoiului, numită „Faţa Bucşoiului", deschisă, largă, dreaptă, luminoasă şi bine vizibilă, chiar de la distanţă.

La orele 13,30 am început escalada Bucşoiului. Drumul urmează, întîi, o potecuţă şerpuită, în pantă mare, printr-o pădure de jnepeni foarte înclinată, aşa încît la fiecare pas cîştigăm surprinzător în altitudine. Priveliştea mereu deschisă devine, pe măsură ce suim, formidabilă, căci cum escaladăm foarte repede în curînd rămîn sub noi şi ultimii jnepeni. La 14 h. sîntem la 1975 m alt., chiar la baza primei săritori, de jos în sus — *Săritoarea Mare;* iar peste cîteva minute, pe lespezi de 75° înclinare, noroc că au prize bune, sosim la 2 005 m.alt., adică la baza celei de a doua săritori, *Săritoarea Mică.*

„Prepeleagul" îl zărim exact sub picioarele noastre, ca şi cînd ne-am afla pe marginea streaşinei unei case de 265 m înălţime. Pînă aici se suie cam tot de-a lungul unui vîlcel numit *„Suhoiul lui Moise",* o şiştoacă care atinge pînă la 80° înclinare, şi care se menţine necontenit pe stînga căţărătorului. În secţiunea aceasta de drum se află, pe stînga (cum suim), o gaură în stîncă, *Fereastra Caprelor,* deosebită de alte portiţe şi ferestre [d]in munţi fiindcă sfredeleşte stîncăria m[un]telui chiar pe la baza ei, pe cînd celelalte sînt situate mai aproape de creasta stîncăriei.

De la *Săritoarea Mare* urmărim panta m[un]-telui cam de-a coasta, tot spre stînga, adică spre SV, pînă dăm de *„Şuhoiul Cununei",* a doua şiştoacă la 2 030 m alt. De aici semnalizarea suie drept în sus, cînd pe lespezi cu prize bune, parcă ar fi trepte, cînd pe groho-t[iş] subţire, întretăiat de ierburi crescute de-a curmezişul. Zăpada se îngroaşe; ea devine un strat uniform de 3—4 cm şi foarte îngheţată, aşa că în curînd va trebui să ne ataşăm crampoanele. În acest punct, se desprinde către stînga *Brîul lui Stănilă,* numit astfel fiindcă aici a căzut şi a murit „pe Bucşoiul drag şi mult mîndru" — cum adesea se exprima el, bătrînul *Stănilă,* faimos vînător de urşi, bunicul lui Ion Stănilă, îngrijitorul Casei „Mihai Haret", de la Omu, care a împuşcat 59 de urşi în viaţa sa. Acolo se află acum fixată o placă comemorativă.

Deasupra Brîului lui Stănilă se înaltă, fantasmagoric, peretele perfect vertical al Bucşoiului,

către creasta căruia se află enorma gaură rotundă, în conglomerat, ce se vede de jos ca un inel perfect şi care poartă numele de „Inelul lui Stănilă". Bătrînul *Stănilă* a fost cel mai bun cunoscător al Bucşoiului. Sub conducerea lui am făcut patru explorări grele în acest munte uriaş şi prăpăstios. Prima ca „premieră", cu moş Bogdan, în 1904, prin *Strachina Gălbinarei* şi marele abrupt nordic, începînd chiar din circul doi al Mălăeştilor şi pînă sus în vîrful mare al Bucşoiului. Poate voi povesti odată această escaladă formidabila, care a durat 11 ore şi pe care am repetat-o în 1909, cu Georges Soutzo şi cu fratele meu dispărut, doctorul P. G. Haret, sub conducerea lui Jilipeanu şi a lui Ştefan, ciobanul vestit din Moraru.

De la Prepeleag la Şuhoiul Cununei şi la Răspîntie sînt cam 2 000 m dist.[anţă], care se parcurge exact în 2 ore. Eram aici la 15,30. Încă 20 minute în sus şi, la 15,50, ne aflăm la punctul„în Cununa Bucşoiului", după un urcuş de 300 m, greu şi exagerat. În „Cunună" ne aflăm la 2 110 m alt. Vederea e prodigioasă către Mălăeşti, Ţigăneşti, Ţara Bîrsei etc. Distanţa de la Prepeleag, aici, 2 300 m şi timp nec[esar] 2 h 20'. În acest punct, toţi trei ne-am ataşat crampoanele, căci zăpada s-a îngroşat şi urcuşul numai cu „tricouni" devenise periculos. Aerul era, însă, călduţ şi plăcut, iar aspectul crestelor devenea din ce în ce mai de iarnă.

Mai sus, în cîteva minute, eram la primul stîlp de marcaj (2 120 m alt.), căci de la Gura Dihamului şi pînă aici, marcajul este făcut numai pe arbori şi pe stînci. Încă niţel şi, la 2 140 m, ajungem pe o creastă subţire de unde la stînga (cum stăm cu faţa spre Omu) se desfăşoară în jos, vertiginos, abruptul *Văii Rele,* făcut de noi ca „premieră", sub conducerea ciobanului Ştefan, din Moraru, în 1908, iar la dreapta, acela nu mai puţin diabolic, al *Mălăeştilor.* Mai departe, trecem repede de un mic vîrf izolat şi ajungem la un loc aproape orizontal, cu iarbă multă, unde nici zăpadă nu e, şi numit „La Tîrşa", unde în unii ani cîte un cioban cu imaginaţie, mucalit poate, amator de abrupte şi singurătate, se instalează prea puţin comod, cu cîrlanii lui, pentru a petrece două luni de linişte, între cer şi abis.

îndată mai sus, începe un nou urcuş foarte repede, cînd pe pante de conglomerat aproape ca peretele, cînd pe pante ierboase împănate de numeroşi bolovani şi uşor ajungem la stîlpul al 3-lea (al 2-lea fiind la„Tîrşa") la 2 160 m alt. Pe aceste pante, zăpada subţire şi îngheţată ca un neve, se sparge îndată sub colţii crampoanelor noastre, aşa că urcuşul ne este foarte uşurat; altfel, ar fi fost nu numai dificil, dar extrem de primejdios. Între stîlpul al 3-lea şi al 4-lea, hăţaşul urmează o creastă aproape în muchie de cuţit, cu prăpăstii adînci pe dreapta şi pe stînga, foarte expusă la soare şi fără pic de zăpadă; de aceea ne şi scoatem crampoanele. Dist.[anţa] între aceşti doi stîlpi, cam 100 m.

Îndată după stîlpul al 4-lea, începem un nou urcuş exagerat, pe un versant de piatră, suspendat deasupra Văii Rele, [de] asemenea fără

pic de zăpadă. Trecem deci, pe la începutul Văii Rele, chiar la punctul unde răspunde şi se termină Brîu! Caprelor (a se vedea citatul articol Ţiţeica) şi luăm panta la stînga în sus. Drumul devine dificil şi periculos, din cauza pămîntului puternic îngheţat, în care crampoanele şi pioletul prind cu greu, căci nevoiţi am fost să ne punem din nou crampoanele. Totuşi înaintăm şi, la stîlpul al 6-lea, vedem *Blidul Caprelor,* spre Mălăeşti (pe care l-am vizitat în 1913, 1923 şi 1929), iar la al 7-lea stîlp (2 375 m alt.) terminăm cu pantele periculoase şi cu escaladele exagerate. De acum încolo, suim repede şi regulat spre Omu; zăpada măricică e mai puţin întărită, crampoanele prind bine; pe alocuri, mari sloiuri de gheaţă, puţin înclinate, strălucesc straniu în lumina întunecată a serii sfîrşitului de noiembrie.

Stîlpii devin mai numeroşi şi chiar pe negură drumul poate fi uşor identificat. Dis-t.fanţă] de la „Cunună" la al 7-lea stîlp, cam 2 000 m. Din acest punct, o urmă proaspătă şi foarte apăsată, de rîs, ne va ţine tovărăşie exact pe marcaj, pînă la Omu. După încă 1 000 m aproximativ sîntem în vîrful mare al Bucşoiului, la 2 497 m alt., unde întîlnim al 16-lea stîlp de la „Cunună". Din cauza zăpezii, nu putem găsi izvorul cu apă de sub vîrf; deşi foarte însetaţi, căci de la Pichetul Roşu nu am mai găsit apă, ne resemnăm şi răbdăm, căci dacă am lua zăpadă în gură, ne expunem la extincţie de voce.

Vederea din vîrf[ul] Bucşoiului este foarte întinsă, însă mai puţin impresionantă, de cum se prezintă de la „Cunună". Din vîrful Bucşoiului la Omu mai sînt exact 2 km. La început, poteca scoboară mult o pantă foarte rea, drum extrem de delicat şi periculos pe vreme de negură, ca şi pentru cei prea obosiţi, cărora din cauza escaladei lungi şi grele, le tremură puţin genunchii, astfel fiind expuşi a se prăvăli în prăpăstiile înfiorătoare din stînga, constituite de o ramură secundară a văii Morarului, [ca] şi din dreapta, mai ales, unde o şiştoacă infernală a unui afluent scabros al [văii] Mălăeştilor, aşteaptă parcă să înghită excursionistul începător.

Aici s-au prăvălit, în 1906, nefericiţii alpinişti Locusteanu şi Andronic, ale căror rămăşiţe nu au putut fi nici măcar căutate şi aici au petrecut o noapte de chin, împietriţi de groază, ceilalţi doi tovarăşi ai victimelor, înspăimîntaţi de catastrofa prietenilor lor, una din primele în Carpaţii noştri.

În punctul cel mai de jos al acestui traect, ne aflăm la 2 385 m alt., unde o creastă strîmtă priveşte de o parte şi de alta în prăpăstioa-sele văi. După o mie de mfetri] din vîrful Bucşoiului, ajungem în ultimul vîrf (2 465) al crestei Bucşoiu[ului], înainte de *Omu. Î*ncă 9 stîlpi mai departe, am

făcut şi cel din urmă mic urcuş şi, la orele 17, eram la Casa „Mihai Haret", la 2 509 m alt.

Distanţa totală, aproximativ, de la Gura Dihamului pînă la Omu, pe acest itinerar, aproximativ] 16 km, parcurşi în 7 ore. În rezumat, drumul de la Buşteni la Omu, pe la Pichetul Roşu — Prepeleag — Drumul lui Deubel — Faţa Bucşoiului, este un drum superb, capabil să satisfacă şi ambiţia celor mai întreprinzători alpinişti. Avînd, însă, părţi delicate, unele chiar periculoase şi fiind pe deasupra extrem de obositor, se recomandă *numai* celor tari, perfect echipaţi şi bine antrenaţi. Toţi ceilalţi îşi riscă viaţa, mai ales dacă survine şi timpul rău.

CUPRINS

Mihai Haret, omul şi opera sa Notă asupra ediţiei
I. În munţii Sinaiei, Rucărului şi Branului
II. O excursie în Bucegi, în 1839 şi alte descrieri de excursiuni
III. Parcurile naţionale din România.
IV. Peştera Ialomiţei şi Casa Peştera.
V. Turismul şi pregătirea turistică în apărarea naţională.
VI. Masivul Retezatului
VII. Consideraţiuni generale asupra masivului Retezat şi lacurilor sale alpine
VIII. Masivul Leaotei.
IX. Cum am cunoscut[-o] pe Bucura Dumbravă.
X. Peştera lui Bogdan. Muntele Piatra Arsă
XI. Piatra Craiului
XII. Notă istorică asupra Horoabei
XIII. În Retezat. Lacurile Bucurei
XIV O excursie în munţi, acum 36 de ani
XV. Masivul Giumalău.
XVI Bucşoiu
Bibliografie.

Scanare, OCR şi corectura : Roşioru Gabi rosiorug@yahoo.com
Alte titluri disponibile la : grupul HARTI_CARTI la http://groups.yahoo.com/
Carte obţinută prin amabilitatea dlui Dragoş Bora.